ברכה במקום הסעודה

מתני' ברכות פ"ח מ"ז מי שאכל ושכח וכו'.

גמ' נג: מי שאכל וכו' אמר רב זביד - עד כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת.

שכח ולא בירך – עי' רא"ש (סימן ה') דבסדר רב עמרם פסק כב"ש, וכ"כ הרבינו יונה (עמוד מ.) וכ"כ הטור, אכן הרמב"ם (פ"ד ה"א) פסק כב"ה.

דברים הטעונים ברכה במקומם – מצאנו ג' שיטות איזה דברים טעונים ברכה במקומם,

א. ברי"ף (פסחים כ) מבואר שפת ומיני דגן מצריכים ברכה במקומם אך לא יין או פירות.

ב. שיטת הרשב"ם פסחים קא (ד"ה בדברים וד"ה אבל) שרק מים ופירות שברכתם האחרונה היא ברכת בורא נפשות אין צריך לחזור למקומו.

ג. ולרשב"א (ד"ה מחלוקת) יש שיטה שלישית שרק בפת שמברכים עליה שלש ברכות צריך לחזור אבל בשאר אוכלים ואפילו משבעת המינים שברכתם מעין שלש כיון שלמעשה אין כאן אלא ברכה אחת אין צריכים לחזור.

ועי' רשב"ץ שהקשה שלכאורה יש סתירה עם הסוגיה בפסחים שם מבואר שעל פת מברך במקומו, ותי' דהיינו לכתחילה, ועוד הביא בשם רב נחשון גאון דסוגיא דפסחים אתיא כב"ש.

אם עבר ובירך במקומו - בטור כתב שאם אכל ויצא ממקומו בלא ברכה ובירך במקום השני אם בירך שם בשוגג אינו צריך לחזור אבל אם בירך שם במזיד צריך לחזור למקום ולברך שוב, והבית יוסף ביאר שהטור הולך לשיטתו שפסק כבית

שמאי שאף כשהלך בשוגג חייב לחזור למקומו, אבל לשיטת הרמב״ם שפוסק כבית הלל שאם יצא ממקומו בשוגג אין צריך לחזור למקומו ולברך אם כן ביצא ממקומו במזיד החמירו רק דרגה אחת יותר שכשיצא ועדיין לא בירך שחייב לחזור אבל לא אמרו עד כדי כך שבמזיד אף בדיעבד שכבר בירך צריך לחזור למקומו ולברך שוב, והט״ז (ס״ק א) נחלק על דברי הבית יוסף וסובר שבין לבית הלל ובין לבית שמאי אם בירך בשוגג במקום שאליו הלך יצא בדיעבד וכל שבירך שם במזיד לא יצא.

אם יש לו עוד פת – בטור כתב בשם רבינו פרץ אם יש לו עוד פת יאכל שם מעט ויברך, והק׳ בפוסקים איך השו״ע פסק כרבינו פרץ הרי בסי׳ קע״ח פסק כר״ש שיש שינוי מקום בפת, עי׳ ערוך השולחן, מאמר מרדכי, בגדי ישע, ופרמ״ג (א״א סק״ג).

עד מתי יכול לברך – גמ׳ עד אימתי וכו׳ בפשטות הגמ׳ חילקה בין אכילה מרובה לאכילה מועטת רק אליבא דר״ל אבל שיטת האבודרהם דבאכילה מועטת מודה ר״י לר״ל ששיעורו ד׳ מילין, הא״ר (סק״ו) והט״ז (סק״ב) נקטו כאבודהם אכן המג״א (סק״ט) נקט כרוב הפוסקים שלא חילקו בין אכילה מועטת למרובה, ועי׳ ביאוה״ל.

שיעור עיכול בפירות – עי׳ לשון הרא״ש שמברך ״כל שאינו תאב לאותן פירות״, ובב״י הק׳ אם הוא רעב מה הוי אם אינו תאב לאותן פירות, עי׳ מעדני יו״ט (צ׳) וב״ח (סק״ג), ודברי חמודות (לח׳), ועי׳ בס׳ ראשון לציון ג׳ ביאורים.

ולא על נר ובשמים דעבודת כוכבים. °לפי שאסורין בהנאה: עד שיאותו לאורו. שיהנו מאורו. ולא שיהנו ממש, אלא שקרוב לו כל כך שיוכל ליהנות אם ירצה: ז שיתעכל המזון שבמעיו. כל זמן שאינו רעב מחמת אותה האכילה, הוא סימן שלא נתעכל המזון. ודוקא בשכח אמרי בית הלל דאינו חוזר. אבל במזיד, דברי הכל יחזור למקומו ויברך:

עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים[טז], וְלֹא עַל הַנֵּר וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁלִּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה[יז]. אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר עַד שֶׁיֵּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ[יח]: ז מִי שֶׁאָכַל[יט] וְשָׁכַח וְלֹא בֵרַךְ[כ], בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ וִיבָרֵךְ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יְבָרֵךְ בְּמָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר[כא]. עַד אֵימָתַי הוּא מְבָרֵךְ. עַד כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו[כב]: ח בָּא לָהֶם יַיִן

פירש"י בגמ' בברייתא (דף נ"ג): בשמים של מתים. כתב הר"ב דלעבורי ריחא עבידי. פי' רש"י לעבורי ריחא דסרחונו של מת עבידי ולא להריח: [עד שיאותו לאורו. פירש הר"ב שיהנו מאורו ובירושל' רב אמר יאותו ושמואל אומר יעותו מאן דאמר יאותו אך בזאת נאות לכם (בראשית ל"ד) מאן דאמר יעותו לדעת לעות את יעף דבר (ישעיה נ') ע"כ. ופירוש לעות כתבו רש"י ורד"ק מלשון עת ויהיה ענינו כאן שהגיע העת של האור להאיר]: ז ובה"א יברך וכו'. כתב הר"ב ודוקא בשכח וכו'. ולא תימא דשכח דתנן להודיעך כחן דבית

פירוש המשניות להרמב"ם

שבת והעיקר בידינו אור שלא שבת אין מברכין עליו. ובשמים של עכו"ם אין מברכין עליהם שכל ענינם לשם עכו"ם. **ואסור ברכת הנר עד שיאותו.** רוצה לומר עד שיהנו ממנו ואז יהיה מותר לברך עליו במוצאי שבת: **ז מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך כו'.** פירוש **יתעכל.** יהיה נטחן המאכל ושיעור זמנו כל זמן שאינו רעב אחר אותה אכילה ובמזיד דברי הכל חוזר למקומו: **ח בא להם יין כו'. ואין עונין אמן אחר הכותי המברך וכו'.** יש מי שיקרא ישמע והענין אחד שהכוונה שלא יענה אמן בהיות הכותי מברך עד שישמע העונה אמן כל הברכה ובכאן אפרש לך ענין הכותים העם שהביא סנחריב מכותה והושיבם בערי שומרון העיד הכתוב בהם את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים (מלכים ב' י"ז) אבל באורך הימים למדו התורה וקבלוה על פשוטה והמצות אשר החזיקו בהן היו מקפידים עליהם וישימו לבם עליהם מאוד והוחזקו שהיו מאמינים בדתינו ומיחדים ולא יעבדו ע"א עד אשר חקרו עליהם חכמים ומצאום

מלאכת שלמה

ישמעאלי או משאר האומות. לפיכך היו אומרים גוי כלומר שהוא מגוי אחר שאינו מישראל ע"כ: **בפי' ר"ע ז"ל.** והא דתנן בסיפא וכו'. אמר המלקט. ובירוש' משני תפתר בעבודת כוכבים של ישראל. ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל ואשמעי' דאע"ג דפקר ואין מאמין בה אלא להטעותם אין מברכין עליו: **של מתים.** ובירושל' הדא דתימא כשנתונין למעלה ממטתו של מת אבל נתונין למטה מברכין שאני אומר לכבוד החיים הן עשויין: **עד שיאותו לאורו.** ע"ז סמכו העולם להסתכל בצפרניים בשעה שמברכין להראות שכבר יכול ליהנות ולהכיר בין מטבע למטבע כדמפרש בגמ'. ומה שנוהגין להסתכל בצפרניים יותר משאר הדברים מפני שהן בגופו ומזומנין אליו יותר. וי"א מפני שגדלים והגדול הוא סימן ברכה נהגו להסתכל בהן לסימן טוב בהכנסת השבוע. ה"ר יונה ז"ל. ובירושל' ר' זעירא סמיך הא דעינן יאותו לאורו אקרא דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב ואח"כ ויבדל אלהים פי' וירא היינו רמז ליאותו לאורו ויבדל היינו אח"כ ברכה עליו. ואיכא דמפרש התם דיאותו לאו דוקא דאפילו טרקלין עשר על עשר מברכין ומאי עד שיאותו שיהא אורו ראוי ליהנות בו העומדים סמוך לו ואז מברכין עליו אפילו הרחוקים ממנו ובלבד שיראוהו. ומבואר יותר בבבלי וכמו שפי' ר"ע ז"ל: **ז מי שאכל כו'.** רשב"ם ז"ל פי' בפ' ע"פ דף ק"א דבכל ז' המינים הטעונים ברכה מעין ג' מיירי. ותוס' ז"ל חלקו שם עליו. וכתבו דפת דוקא ושמא נמי כל מיני מזונות שיש בהן מה' מינין הוו בכלל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן ע"כ: **במקום שנזכר.** גרסי' הכי"ת בשו"א: **עד שיתעכל המזון שבמעיו.** יש גורסי' במעיו בלא שי"ן וכ"ה בהרא"ש ז"ל. ויש מי שפי' בירושל' דכ"ז שהוא צמא מחמת אותה סעודה נקרא שעדיין לא נתעכל והיא דעת ר"ל בגמ' בבלית באכילה מרובה אבל באכילה מועטת כדי להלך ד' מילין. ור"י אמר שם בירושל' וגם בבבלי דכ"ז שאינו רעב מחמת אותה אכילה נקרא שעדיין לא נתעכל. ופי' ה"ר יונה ז"ל אבל משעה שהתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כיון שמתחיל להתעכל כמו שנתעכל לגמרי דיינינן ליה ואינו מברך עליו אח"כ. ע"כ. עוד בירושל' חד אמורא מפרש טעמא דב"ש אלו שכח שם כיס אבנים טובות ומרגליות שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו אף הכא יחזור למקומו ויברך וחד אמורא אמר טעמא דב"ה אלו פועל עושה בראש הדקל או בתוך הבור שמא מטריחין עליו שיחזור למקומו ויברך אלא יברך במקום שנזכר אף כאן יברך במקום שנזכר. ובבבלי תניא א"ל ב"ה לב"ש לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא בירך יחזור לראש הבירה ויברך א"ל ב"ש לב"ה לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה. לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כ"ש. הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקי דדהבא וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא. דהא אפילו ב"ה מודו דבמזיד יחזור למקומו ויברך דהא שכח תנן ולא תימא דנקט שכח להודיעך כחו דב"ש. וגם רבה בב"ח נעשה לו נס ואשכח יונה דדהבא בעבור שחזר בשוגג כדעת ב"ש. וכתב הר"ן בפ' ע"פ דהא דתנן מי שאכל ושכח ולא בירך יחזור למקומו ויברך ה"מ בשוכח אבל לכתחלה קודם שיעקור ממקומו צריך לברך. ע"כ: **ח בא להם יין לאחר המזון.** ובתוך המזון לא בא להם וכשגמרו סעודתן בא להם לפני בהמ"ז.

יכין תפארת ישראל יכין

מסיבת עובדי כוכבים לעבודת כוכבים: טז נר מדלא הודלק למאור כ"א לכבוד. ובשמים מדעבידי רק לעבורי ריח המת: יז לאסור בהנאה. ואף על גב דאמרינן [ביצה ל"ט א'] דשלהבת של עבודת כוכבים מותר בהנאה. היינו בהדליק ממנו נר אחר. אבל בעוד הלהב קשור בגחלת אסור. והכא הרי על הנר קאמר ולא על האור. [והא דהפסיק תנא בנר מתים בין נר עבודת כוכבים לנר עובד כוכבים. נ"ל דקמ"ל דנר שלפני עבודת כוכבים דומיא דנר מתים. אפי' הודלק במוצ"ש אסור [כרט"ז סי' תנ"ר סק"ג] משא"כ נר עובד כוכבים דרישא. משום דלא שבת]: יח ר"ל שיהיה בקרוב לנר כ"כ. שיוכל להכיר צורת מטבע היטב לאורו [שם ס"ד] ובירושלמי. פליגי אי יאותו תנן או יעותו תנן. לשון עת יותר נועד להשתמש להאור, דהיינו שכבר החשיך יפה. כמו לדעת לעות את יעף דבר: יט חמשת מיני דגן. וי"א כל ז' המינין שוה דינן בזה [קפ"ד ס"ג]: כ במקום שאכל: כא ר"ל א"ל לחזור וקיי"ל כרמב"ם כב"ה. ולרא"ש לכתחילה חוזר: מיהו כ"ז בשכח. אבל במזיד לרמב"ם לכתחלה יחזור. ולרא"ש אפילו בדיעבד לא יצא. אמנם ביש לו מעט פת אפילו פחות מכזית. יברך עליו ויאכלו כאן ויברך בהמ"ז כאן [שם]: כב והוא. משעה שהתחיל להיות רעב.

ציונים

עד שיאותו. מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה כ"ה טור וש"ע שם סי' רצ"ח סעיף ד': ז במקום שנזכר. מיי' פ"ד מהלכות ברכות הל"א סמג ע' כ"ז טור וש"ע שם סימן קפ"ד סעיף א': שיתעכל. מיי' שם ופ"ב הלי"ד וטור וש"ע שם סעיף ה':

שינויי נוסחאות

שלפני. בד"נ של. וכ"ה במשב"ג. **אין.** בד"נ ואין וכ"ה במשב"ג. ז **עד אימתי הוא מברך.** במשב"ג ועד מתי מברך. **שיתעכל.** בד"נ שיתאכל.

תוס' רעק"א

ו [אות מט] בהרע"ב **ולא על נר ובשמים דעובדי כוכבים לפי שאסורין בהנאה.** עיין ביצה דף ל"ט דאמרינן גחלת אסורה שלהבת מותרת וכתב עלה הרא"ש הא דאסרינן לברך בשלהבת עבודת כוכבים ואע"ג דשריא משום דיש עמה גחלת ואע"פ שאין הברכה אלא על השלהבת עכ"ל:

תוספות חדשים

קאמר וכו'. וקשה למה הפסיק התנא בדין נר של מתים בין שתי הבבות (פר"ח): ומ"ש הרע"ב **נר משום דלא שבת.** אמת שהדין כך אך במתני' לא הוצרך לזה וכן מוכח ממסקנת הגמ': ז [ברע"ב ד"ה] **שיתעכל כו' למקומו ויברך עכ"ל.** ולענין הלכה הביא בש"ע סי' קפ"ד דעות בזה יש פוסקים כב"ש ויש כב"ה:

תוספות אנשי שם

מן האש היוצא מעצים ואבנים שלו שאין לחלק בין נר דלוק לנר דלוק ורק על האש היוצא מעצים ואבנים עצמו מותר לברך כיון דעכשיו הוציא האש. וכן נכרי שהדליק במוצאי שבת מישראל מברכין עליו. והר"מ פרק כ"ט משבת כתב גם בנר הטעם משום מסבת עובדי כוכבים לעבודת כוכבים והיינו לאסור נר שהוא במסבה אפילו בהודלק במוצ"ש מנר ישראל דאינו נאסר משום לא שבת אפ"ה אסור משום מסיבה: [בתו"ח] ד"ה **ולא כו' וקשה כו'.** ונ"ל דהתנא רצה לרמוז דהנך נמי של עבודת כוכבים לאו מדינא דאורייתא הוא דאסירי דהא קי"ל בפסחים דף כ"ה דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה וה"ה לאיסור עבודת כוכבים אלא דמ"מ משום חומרא דעבודת כוכבים גזרו בו לאסור דהא מיהא נהנה בראייה או בריח ולכך הפסיק ביניהם בשל מתים דליכא בהו איסורא לרמוז האמור משא"כ אי הוה תני של מתים לפניהם או לאחריהם לא הוה שמעינן מידי. ודע שהר"מ ז"ל פסק למשנתינו בפ"ט מה' ברכות להודיע שלא תטעי לפרש דדוקא להבדלה מיתניי' דה"ה לברך ולהריח בכ"מ ובכ"ז (ש"ל):

ואין מברכין על הנר עד שיאותו: אמר רב יהודה אמר רב לא יאותו יאותו ממש אלא כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה ואפילו ברחוק מקום וכן אמר רב אשי ברחוק מקום שנינו מיתיבי [א] היתה לו נר טמונה בחיקו או בפנס או שראה שלהבת ולא נשתמש לאורה או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת אינו מברך עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה בשלמא משתמש לאורה ולא ראה שלהבת משכחת לה דקיימא בקרן זוית אלא ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה היכי משכחת לה לאו דמרחקא לא כגון דעמיא ואזלא: ת"ר [ב] גחלים לוחשות מברכין עליהן אוממות אין מברכין עליהן ה"ד לוחשות אמר רב חסדא כל שאילו מכנים לתוכן קיסם ודולקת מאיליה [ג] איבעיא להו אוממות או עוממות ת"ש דאמר רב חסדא בר אבדימי [א] ארזים לא עממוהו בגן אלהים ורבא אמר יאותו ממש וכמה אמר עולא כדי שיכיר בין איסר לפונדיון חזקיה אמר [ג] כדי שיכיר בין מלוזמא[א] של טבריא למלוזמא של צפורי רב יהודה מברך אדבי אדא דיילא רבא מברך אדבי גוריא בר חמא אביי מברך אדבי בר אבוה אמר רב יהודה אמר רב [ד] אין מחזרין על האור כדרך שמחזרים על המצות א"ר זירא מריש הוה מהדרנא כיון דשמענא להא דרב יהודה אמר רב אנא נמי לא מהדרנא אלא אי מקלע לי ממילא מבריכנא: [ה] מי שאכל וכו': אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא מחלוקת בשכח [ו] אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך פשיטא ושכח תנן מהו דתימא ה"ה אפילו במזיד והאי דקתני ושכח להודיעך כחן דב"ש קמ"ל תניא אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך יחזור לראש הבירה ויברך אמרו להן ב"ש לב"ה לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כל שכן הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש[ב] ואשכח ארנקא דדהבא וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא רבה בב"ח הוה קאזל בשיירתא אכל ואשתלי ולא בריך אמר היכי אעביד אי אמינא להו אנשאי לברך אמרי לי בריך (א) כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא אמר להו אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא אזיל ובריך ואשכח יונה דדהבא ומאי שנא [ל] יונה דמתילי כנסת ישראל ליונה דכתיב [ב] כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות: עד אימתי הוא וכו': כמה שיעור עכול [ז] א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב[ג] וריש לקיש אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו א"ל רב יימר בר שלמיא למר זוטרא ואמרי לה רב יימר בר שיזבי למר זוטרא מי אמר ריש לקיש הכי והאמר רב אמי אמר ריש לקיש כמה שיעור עכול כדי להלך ארבע מילין ל"ק כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת: בא להם יין וכו': [ג] למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה [ח] וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב [ט] בשלא אכל עמהן וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה בשלא אכל עמהן [י] א"ל רב לחייא בריה ברי [כ] חטוף ובריך וכן אמר רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי גולייירין[ד] יורדין ומתגרין [במלחמה] וגבורים יורדין ומנצחין תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן בעי מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן אמר ליה [כ] אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין וה"מ בדלא עידן מפטרייהו אבל בעידן מפטרייהו עונין ת"ר שמן מעכב את הברכה דברי רבי זילאי רבי זיואי אומר אינו מעכב רבי אחא אומר שמן טוב מעכב ר' זוהמאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה אמר רב נחמן בר יצחק אנא לא זילאי ולא זיואי ולא זוהמאי ידענא אלא מתניתא ידענא דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא [ג] והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים [ך] אלו מים אחרונים כי קדוש (ב) זה שמן [ד] אני ה' אלהיכם[ה] [א] זו ברכה:

הדרן עלך אלו דברים

רש"י

לא יאותו ממש. שאפילו לא נהנה ממנו מברכין עליו ומאי עד שיאותו עד שיהא אורו ראוי ליהנות ממנו לעומדים סמוך לו ואז מברכים עליו אפי' הרחוקים ממנו ובלבד שיראוהו: בפנס. בעששית: יאותו ממש. עומד בסמוך: וכמה. הוא צריך להיות בסמוך: מלוזמא. משקל: רב יהודה. היה מברך על אור שבבית אדא דיילא ורחוק מביתו היה רב יהודה לטעמיה דלא בעי סמוך: רבא מברך אדבי גוריא בר חמא. סמוך לביתו היה רבא לטעמיה דאמר סמוך בעינן: אין מחזרי' על האור. אם אין לו אור א"צ לחזר אחריו: חד עבד בשוגג כב"ש. אע"פ ששגג ונעקר מן המקום ע"י שכחה החמיר על עצמו כב"ש וחזר למקום שאכל וברך: חד עבד במזיד. נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהולך ליה: אנשאי יונה דדהבא. שכחתי יונה של זהב: יונה אינה נצולת אלא בכנפיה. או בורחת או נלחמת בראשי אגפיה: אכילה מרובה. ד' מילין: בא להם יין אחר המזון. הא פריש לה בגמרא בריש פרקין[ו] לב"ש אין ברכת המזון טעונה כוס ולב"ה טעונה כוס: היכי נפיק. קס"ד באחד מן המסובין עסקינן במתני': חטוף ובריך. כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזר שיתנוהו לך ותברך: במשמע. העונה והמברך במשמע קומו ברכו את ה' אלהיכם בס' עזרא (נחמיה ט) ואומר ויברכו שם כבודך והיא עניית אמן שבמקדש במסכת תענית (פ"ב דף טז: ולקמן דף סג.) מפרש קומו ברכו בתחלת ברכה ויברכו שם כבודך (נחמיה ט) במקום עניית אמן שבמקדש אומר בשכמל"ו: שממהרין למברך. ליתן שכר: אחר תינוקות. כשלומדים ברכות מפי רבן: הואיל ולהתלמד עשויין. שאין מתכוונים לברך אלא ללמד[ו]: אבל בעידן מפטרייהו. כשאומרים ההפטרה ומברכין בתורה ובנביא עוני' אחריהן אמן: שמן מעכב את הברכה. שמן שהיו רגילין להביא בסוף הסעודה לסוך אחר הסעודה את הידים אחר[ז] מים אחרונים להעביר את זוהמתן: מעכב את הברכה. שאסור לזמן עד שיובא וכן לענין שמעכב ברכות כל דבר הבא בקנות סעודה (ג) שמותר לאכלו בלא ברכה עד שיסכוהו: שמן טוב. שיש בו בשמים מעכב את הברכה למי שרגיל (ד) בו:

הדרן עלך אלו דברים

תוספות

באכילה מרובה. ד' מילין כך פירש"י ולי[ח] נראה דזה מועט יותר מאכילה מועטת אלא נראה לפרש איפכא אכילה מרובה כל זמן שהוא צמא דאין שם קצבה אבל מועט ד' מילין: והייתם קדושים אלו מים אחרונים. דוקא להם שהיו רגילין ליטול ידיהם אחר הסעודה מפני מלח סדומית אבל אנו שאין מלח סדומית[ז] מצוי בינינו ואין אנו רגילין ליטול אחר הסעודה אין הנטילה מעכבת עלינו לברך ומיהו אנשים מעונגים הרגילין ליטול ידיהן אחר הסעודה ודאי להם מעכבת הנטילה לברך ברכת המזון וצריכים ליטול את ידיהם קודם בהמ"ז[ט]:

הדרן עלך אלו דברים

עין משפט נר מצוה

כז א שו"ע או"ח סימן רלח סעיף טו:
כח ב מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה כו סמג עשין כט טוש"ע או"ח שם סעיף ט:
כט ג מיי' שם הל' כה טוש"ע שם סעיף ד:
ל ד מיי' שם הלכה כו טוש"ע שם סעיף א:
לא ה ו מיי' פ"ד מהל' ברכות הל' א סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפד סעיף א:
לב ז (מיי' פ"ב מהל' ברכות הלכה יד) [הרמב"ם לא הביא לכל זה ועי' בל"מ טעם רחוק[ט]] סמג שם טוש"ע או"ח שם סעיף ה:
לג ח מיי' פ"א מהל' ברכות הל' יא שו"ע או"ח סי' ריג סעיף ג:
לד ט מיי' שם הל' יג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רטו סעיף ב:
לה י טוש"ע או"ח סי' רא סעיף ד:
לו כ מיי' שם הלכה יג טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' רטו סעיף ב ג:
לז ל מיי' פ"ז מהלכות ברכות הל' יא יב סמג שם טוש"ע או"ח סימן קפא סעיף א י:

רב נסים גאון

כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של ציפורי. הא פירשה בתלמוד ארץ ישראל כדי שיהא יודע להבחין בין מטבע למטבע ובגמ' דאין עומדין [בירושלמי הלכה ב] אמרו העונין אמן צריכין ליתן עיניהם בנר ועיניהם בכוס:

תורה אור השלם

א) אֲרָזִים לֹא עֲמָמֻהוּ בְּגַן אֱלֹהִים בְּרוֹשִׁים לֹא דָמוּ אֶל סְעַפֹּתָיו וְעַרְמֹנִים לֹא הָיוּ כְּפֹארֹתָיו כָּל עֵץ בְּגַן אֱלֹהִים לֹא דָמָה אֵלָיו בְּיָפְיוֹ: [יחזקאל לא, ח]
ב) אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפַתָּיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ: [תהלים סח, יד]
ג) כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ: [ויקרא יא, מד]
ד) וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא כ, ז ועי' מהרש"א בח"א]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא פרק ה], ב) פסחים עה: ע"ש שבת עז: ע"ש, ג) עיין תוס' לעיל נב: ד"ה בכוליה, ד) [שבת מט. קל. וע"ש גיטין מה. סנהד' לה.], ה) נזיר דף סו:, ו) נב., ז) חולין קה:, ח) [וע"ע תוס' חולין קה. ד"ה מים].

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמרי לי בריך הכא כל היכא וכו' דאנשאי יונה דדהבא הדר ואזיל ובריך וכו' מאי שנא יונה דנקט דמתלין וכו' אלא במצות ל"א מה יונה זו כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן עד אימתי: (ב) שם כי קדוש אני זה שמן הטוב אני ה': (ג) רש"י ד"ה מעכב את הברכה וכו' בקנות סעודה שאסור[י] לאוכלו: (ד) ד"ה שמן וכו' שרגיל. נ"ב עיין בפ' כילד מברכין דף מג ע"א:

הגהות הגר"א

[א] גמ' בסוף הפרק (ה' אלהיכם) תא"מ (ודריש לה מקרא דס"פ שמיני וכ"ה באדרת אליהו שם[י]):

ליקוטי רש"י

לוחשות. בוערות [פסחים עה:]. אוממות. פחם שאינו בוער [סנהדרין ק: ועיי"ש]. כבויות [פסחים שם]. ארזים לא עממוהו. לא כהו מאור כלומר לא היה בהם אחד נאה ממנו [יחזקאל לא, ח]. לא החשיכו מראיתו להיות הם נאים ממנו [שבת עז:]. לא הכהו את מראיתו לפי שהיה נאה מכל אילנות ועל אירם מלך צור נאמר [פסחים שם]. בגן אלהים. כלומר בכל העולם [יחזקאל שם]. דמתילי כנסת ישראל ליונה. כיונה נמשלה דכתיב יונתי תמתי (שיר השירים ו) [גיטין מה.]. כנפי יונה. כדמפרש לקמיה מפני שהם מלוה והם מגינין לישראל והויא להם ככנפים ליונה שהיא נמשלה ליונה והמלות ככנפים [שבת מט.]. פלומ"א בלע"ז. ואברותיה. כנפיה שעופפת בהן. בירקרק חרוץ. פתר דונש בן לברט החרוץ הוא זהב ולכך נתנו המשורר אצל הכסף וירקרק החרוץ הוא הזהב אשר יוצא מארץ החוילה ומארץ כוש וזהב טוב מאד מאד לא הוא ירוק ולא הוא אדום ולכך קראו ירקרק כמו (ויקרא יג) לבן אדמדם שאינו לא לבן ולא אדום לכך נכפל ירקרק אדמדם [תהלים סח, יד]. בכנפיה. מן הצנה ומכל עוף ואדם הבא עליה היא נלחמת ומכה בראש גפה מה שאין כן בשאר עופות [שבת שם]. אינה נלחמת בחרטומיה אלא בכנפיה [שם קל.]. חטוף ובריך. חטוף כוס של ברכה ובריך ברכת זימון שתהא [מקדים] לברך על הכוס ברכת [המזון]. השמים כן הוא. בשבועה על שם וירם ימינו אל השמים וישבע בחי העולם (דניאל יב) כך הוא שהעונה אמן גדול מן המברך. תדע. שהוא כך. שהרי גולייירין. הלשין מתגרין במלחמה תחלה ואחר כך גבורים באין ונוצחין אף כאן העונה אמן בא לאחר המברך ומגלה לומר שהעונה אמן משובח מן המברך. תנאי היא. דאיכא למ"ד דעונה אמן משובח מן המברך ואית דאמר שהמברך משובח. אחד המברך ואחד העונה במשמע. דקרא שנאמר (תהלים לד) גדלו לה' אתי ברכה ונרוממה שמו יחדיו אמן [נזיר סו:].

הגהות וציונים

א] [בערוך [ערך מלוזמה] פי' מטבע] (גליון): ב] בכת"י נוסף מאותה אכילה (וכ"ה בראשונים): ג] הגמרא קאי על המשך דברי המשנה ועונין אמן וכו': ד] [בערך גליור כתב הרב המוסף הערוך פי' בלשון יוני משרתים של אנשי המלחמה ע"ש] (גליון): ה] ב' תיבות "ה' אלהיכם" ליתא בסוף פסוק זה רק בתחילת הפסוק, והמהרש"א בח"א כתב שהסיפא "אני ה' אלהיכם" הוא הפסוק דפרשת קדושים ויקרא כ, ז עיי"ש ודלא כהגהת הגר"א ועיין בפמ"ג ריש פתיחה להלכות נטילת ידים ובשפתי חכמים: ו] נדצ"ל ללמוד (באה"מ): ז] עיין רש"י שבת קמ ע"ב ד"ה דלית ליה משחא שכתב שהיה קודם מים אחרונים: ח] ולא (גליון תוס'): ט] צ"ל ועיין בלחם משנה טעם רחוק להשמטה זו (ע"פ אומר השכחה לר"י פיק): י] ר"ל השמן מעכב את הברכה (דהרי לקינוח סעודה מברך אפי' באמצע סעודה כדלעיל מא ע"ב ושם תוד"ה הביאו) ואסור לברך עד שיסכוהו (מנחם משיב נפש) ועי' ב"ח או"ח סי' קפא:

רש"י

גמ' חד עבד בשוגג כבית שמאי. אף על פי ששגג ונעקר ממקום אכילתו על ידי ששכחה החמיר על עצמו כבית שמאי וחזר למקום שאכל ובירך: וחד עביד במזיד כבית הלל. שנעקר ממקום אכילתו במזיד לברך במקום אחר: חוץ מתינוקות של בית רבן. כשלומדים ברכות בבית רבן: (1)דקא מפטירין. כשאומרים ההפטרה ומברכין על התורה ובנביא שמתכוונים לברך ולא להתלמד עונין אחריהם אמן: אלו מים ראשונים. שנוטלין לפני המזון: מים אחרונים. שנוטלין אחר המזון: זה שמן טוב. שיש בו בשמים שסכין בו הידים:

[מ.]

גמ' (נג:) אמר רב זביד מחלוקת [א]בשוכח [א]אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך הנהו תרי תלמידי חד עבד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקא* (א) וחד עבד במזיד כבית הלל [ב]וקטליה אריא: עד כמה הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו: וכמה שיעור עיכול אמר ר' יוחנן [ב]כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה: °ועונין אמן [ג]אחר ישראל המברך: תניא [ג]אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין והני מילי בעידנא דקא מגמרי להו אבל בעידנא [ד]דקא מפטרי נפשייהו עונין*: אמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא °והתקדשתם (ויקרא יא, מד) אלו מים ראשונים והייתם קדושים [ד]אלו מים [ה] אחרונים כי קדוש זה שמן הטוב

רבינו יונה

[נג:]

גמ' חד עבד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקי. ויש לשאול דהא אמרינן במכילתין (י:) אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי וכיון דלענין ק"ש אם עושה כדברי ב"ש מתחייב בנפשו זה שעשה לענין ברכה כדבריהם היאך מצא ארנקי ויש לומר דלא דמי דהתם אע"פ שהיו אומרים בית הלל מטין וקורין אפ"ה מודים שאין לו להתכוין ולהטות כמו שאומרים בית שמאי אלא שאם היה עומד מוטה שיכול לקרות ולפיכך כשאינו עומד מוטה ומטה בכוונה נמצא עובר על דברי בית הלל ומתחייב בנפשו אבל בכאן מודים ב"ה שאפילו בשוכח אם רצה להחמיר על עצמו ולחזור למקומו הרי זה משובח ונמצא שלא עבר על דבריהם ולפיכך מצא ארנקי.

ולענין פסקא מקצת הגאונים ורב שמואל בן חפני ז"ל פסקו הלכה כבית שמאי שאפילו בשוכח צריך לחזור למקומו ולברך וסמכו על זה המעשה שמצא ארנקי מפני שעשה כדבריהם דמשמע שכן צריך לעשות. ואין זה נראה דהדיא אמרינן לעיל (נב:) בכוליה פרקין הלכה כב"ה* וזה המעשה לא הביאו אותו בתלמוד לדחות דברי בית הלל אלא להודיענו שמי שירצה לטרוח ולחזור למקומו שיש לו שכר טוב לעמלו. מפי מורי הרב נר"ו:

כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה. אבל משעה שמתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כיון שמתחיל להתעכל כמו שנתעכל לגמרי דיינינן ליה ואינו מברך עליו אח"כ:

[נא:] עונין אמן אחר ישראל המברך. ואע"פ שלא שמע כל הברכה כיון ששמע שהזכיר את השם עונין אחריו אמן אבל אין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה פירוש כשאינו שומע אלא הזכרת השם בלבד אין לו לענות אמן דשמא כוונתו לע"ז אבל כששומע כל הברכה* עונה אחריו אמן דמוכחא מילתא שאין כוונתו לע"ז כיון שאומר הברכה. ויש אומרים דדוקא על הכותי עונין אמן כששומע כל הברכה אבל אחר הנכרי אין עונין אמן כלל דודאי אינו מתכוין אלא לע"ז ועכשיו כיון שכבר גזרו על הכותים ועשאום נכרים גמורים אפילו ישמע כל הברכה מפיו אינו עונה אחריו אמן.

ונראה למורי הרב נר"ו שאפילו אחר הנכרי עונין אמן כיון ששומע כל הברכה מפיו שמאחר שאנו שומעין שמברך על הדבר לשם אע"פ שהוא אינו יודע מהו השם שהוא חושב שהע"ז הוא הבורא אפילו הכי כיון שכוונתו לשם ואנו שומעין כל הברכה מפיו עונין אמן אחריו והכותי בזמן הזה כמו נכרי דינו ועונין אחריו אמן כששומע כל הברכה מפיו ומביא ראיה מהירושלמי דגרסינן התם רבי ברכיה אמר אני עונה אמן אחר כל המברכין משום שנאמר (דברים ז, יד) ברוך תהיה מכל העמים דמשמע דאפילו אחר שאר האומות היה עונה אמן מפני שהקב"ה ברוך הוא בפי כל האומות ואע"פ שאינם מכירין אותו כיון שמחשבתם לברך את השם ואנו שומעין כל הברכה מפיהם עונין אמן אחריהם וכן נראה מלישנא דברייתא דתניא (נג:) אחר הכל עונין אמן ולא מיעט אלא תינוקות בשעה שמתלמדין שאין כונתם לשם כלל:

והייתם קדושים אלו מים אחרונים. שיש בהם קדושה שמעביר הזוהמא מעל ידם. ובכאן יש להקשות דהכא משמע דמים אחרונים מצוה משום קדושה ובפרק כל הבשר (חולין קה:) משמע שהם חובה מפני הסכנה דאמרינן התם מפני מה אמרו דמים אחרונים חובה מפני שאדם אוכל אחר סעודתו מלח ויש בו מלח סדומית שמסמא את העינים(ב) ומתרצים רבני צרפת ז"ל דלא קשיא מידי דמשום קדושה אמרו שהם מצוה ומפני סכנת מלח סדומית הוסיפו ואמרו שהוא חיוב.

אבל מתוך מה שכתב רב אחא משבחא גאון ז"ל(ג) למדנו עיקר דבר זה דמאי דאמרינן הכא שהוא מצוה משום קדושה אינו אומר אלא על המברך דכיון שמזכיר את השם צריך שיטול ידיו קודם שיברך אבל נטילת האחרים אינם(ד) משום קדושה אלא מפני הסכנה בלבד ומאי דאמרינן בכל הבשר שהם חובה מפני הסכנה אינו אומר על המברך אלא על האחרים ומתוך כך כתב בשאילתות* (שם) המברך נוטל ידיו קודם ברכה אחרים רצו קודם ברכה רצו (ט)אחר ברכה דמשמע שהאחד [(ה)המברך] צריך ליטול ידיו תחלה כיון שיש לו להזכיר את השם אבל האחרים כיון דלא הוי אלא משום סכנה רצו קודם ברכה רצו אחר ברכה.

ולענין לברך על מים אחרונים היה נראה שהמברך ברכת המזון כיון שיש בדבר מצוה שיש לו לברך אבל כבר נהגו העולם שלא לברך. ורבני צרפת ז"ל נותנין טעם בדבר

המאור הקטן

להם יין בתוך המזון וכו' והלכה כבית הלל דשמעת מינה בהמ"ז טעונה כוס ואפילו לבית שמאי נמי אוקימנא בפרקין דהכא בפלוגתא דתנאי והא דתניא הנכנס לביתו במוצאי שבת אמרינן עלה בגמרא בפרק ערבי פסחים (קה:) ש"מ מיהא מתניתא תמני וכולן הלכות קבועות הן כדמסקינן להו התם אף על פי שהשמיטם הרי"ף(א) בר מהא דמאור ואחר כך בשמים דהיא אליבא דבית שמאי ולית הלכתא כותייהו אלא כבית הלל ואליבא דרבי יהודה וכך נהגו העם:

מלחמת ה'

שמשתבש וגורס לתוך המזון בא להם שינו אבל לחזור עליו לא שמענו ולבית שמאי אע"פ שבא להם אם רצה מברך על היין ושותהו ואחר כך מברך על המזון שכבר מתחלתו על מנת לשתות בא אין צריך להניחו לאחר המזון דברכה אינה טעונה כוס ובית הלל סברי כיון שכוס לברכה מצוה מן המובחר מניחו לאחר המזון ויוצא ידי שתיהן וכן נמי זו ששנינו וב"ה אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה למצוה היא דהואיל וכבר אכל מסדרן כולן עליו תדע דהא לא מוכחינן מהא דברכה טעונה כוס לב"ש דהואיל והביא כוס לברכה לאחר המזון מזון עיקר ומשלשל הבדלה עמו וכ"ע מודו בהא דלאי אמרת משום ברכה טעונה כוס קשיא מתני' דב"ש רישא אסיפא אלא ש"מ למצוה לדברי הכל טעונה כוס אבל לקבעו חובה אין לנו ומשמעתא דבערבי פסחים שמעינן דברכה אינה טעונה כוס דאמימרא דבתראי סמכינן וזהו דעת רבינו ז"ל. ותמני דשמעינן מהא מתניתא שהשמיטה רבינו ז"ל כבר יצא בהן ידי כל אחת ואחת במקומה המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס מפורשת בהלכות פרק אין עומדין (סי' קכג) ושם בפרק ערבי פסחים וברכה טעונה כוס בערבי פסחים כמו שכתבנו וכוס של ברכה צריך שיעור מפורש בפרק המוציא יין (שבת סי' שנה) ורמוז במקומות אחרים וטעמו פגמו וטעם מבדיל שתיהן שם בפרק ערבי פסחים ומברך צריך שיטעום ושתי קדושות על כוס אחד בדלית ליה מתני' היא ובית הלל אומרים נר ובשמים מזון והבדלה:

השגות הראב"ד

(א) כתוב שם: וכולן הלכות קבועות הן כדמסקינן להו התם אף על פי שהשמיטם הרי"ף: אמר אברהם: לא אשתמיטתיה חדא מנייהו דכל חדא וחדא כתיבא בדוכתא וממתניתין גופא שמעינן להו כי היכי דשמעינן ממתניתא:

עין משפט

א מיי' פ"ד מהלכות ברכות הלכה א סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן קפד סעיף א:
ב (מיי' שם פ"ב הלכה יד) סמג שם טוש"ע או"ח סימן קפד סעיף ה:
ג *מיי' שם פ"א הלכה יג טו סמג שם טוש"ע או"ח סימן רטו סעיף ב ג:
ד מיי' שם פ"ז הלכה י יא סמג שם טוש"ע או"ח סימן קפא סעיף א:

שלטי הגבורים

א הטור (סי' קפד) פליג על זה וכתב דל"ש שוגג ולא שנא מזיד צריך לחזור למקומו ולברך בירך במקום השני אם היה שוגג יצא ואם היה מזיד לא יצא וכתב בשם הרי"ף(ז) אם יש לו עוד פת לאכול יאכל מעט ויברך במקום שנזכר ומיימוני (ברכות פ"ד ה"א) כתב דאפילו אם בירך במזיד שלא במקום שאכל דיצא ידי חובתו וכ"כ רבינו יונה (ד"ה ולענין) וסמ"ג (עשין כז) והרא"ש (סי' ה) פסקו דלא יצא ובברכת מעין שלש התוספות והרא"ש (שם) כתבו שיכול לברך במקום שנזכר ומיימוני (שם) ורשב"ם (הובא בהגהות מיימוניות שם אות א) כתבו דאין חילוק בזה בין ברכת המזון לברכת מעין שלש:

לשון ריא"ז [ה"ג אות א] מי שאכל ושתה(ח) ולא בירך יברך בכל מקום שנזכר ואם חזר לברך במקומו הרי זה משובח במה דברים אמורים בשוכח אבל במזיד חייב לחזור למקומו ולברך:

ב כתב הרא"ש (שם) ובסדר רב עמרם פסק הלכה כב"ש והא דאמרינן לעיל א"ר יצחק בר חנינא אמר רב הונא בכולי פרקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש לא אתא לאפוקי הא דהכא משום דאפילו ב"ה מודו שטוב לעשות כב"ש אלא שלא הטריחו ליה ודוקא בבה"מ אבל בשבעת המינין אין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אלא יברך במקום שנזכר ע"כ:

ג הטור (סי' רטו) והרא"ש(ט) (שם) כתבו דאחר כותי עונין אמן כששומע כל הברכה ואחר נכרי עונין אפילו לא שמע כל הברכה אלא ששמע הזכרת השם ומיי' (ברכות פ"א הי"ג) כתב דאין עונין אמן אחר כותי ונכרי וי"א דאחר כותי עונין ולאחר נכרי אין עונין ורבינו יונה (ד"ה עונין) כתב דעונין גם אחר הנכרי אמן אם שומע כל הברכה מפיו: לשון ריא"ז [שם אות ג] עונין אמן אחר ישראל המברך ואע"פ שלא שמע כל הברכה והוא שלא אכל אבל אם אכל אע"פ שענה לא יצא הואיל ולא שמע כל הברכה והרי הוא אמן יתומה שביארנו למעלה ואין עונין אמן אחר כותי המברך שהכותי הרי הוא כנכרי ודעתו לע"ז: ד כתב הרא"ש (שם) פירש הראב"ד בשעה שאכלו לחנוך מצוה הוא י"מ בעידן מפטרייהו אחר שלמדו נפטרין משם ואומרים קדיש. ע"כ: ה כתב הרא"ש (סי' ו) מה שלא נהגו האידנא במים אחרונים אותם שאינם מברכין אינם צריכין לפי שאין מלח סדומית מצוי אצלנו והמברך נמי כיון שאין אנו עושין כמו שהפסוק אומר (ויקרא יא, מד) כי קדוש זה שמן הטוב גם בנטילה נמי לא נהגו וגם לא איקרו ידים מזוהמות כיון שאין אנו רגילין ליטול ואין אנו מקפידין והכי נמי בפרק כיצד מברכין (מב.) אמר רב אשי כי הוינן ביה רב כהנא הוו אמרינן כגון אנו דרגילים במשחא משחא מעכב לן אלמא אותם שלא היו רגילים לא היו חוששין בו ולא היה מעכב עליהם אע"ג דנפקא לן הכא מקרא אסמכתא בעלמא היא ומיהו אם יש אדם שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו לאחר הסעודה לדידיה הוו ידים מזוהמות וצריך ליטול קודם שיברך ע"כ:

שיטת ריב"ב

גמ' הנהו תרי תלמידי וכו'. קשיא לי הכותב דמהאי עובדא משמע דהלכה כבית שמאי בשוגג ובמזיד (הוא) לא פליגי ולעיל אמרינן (נב:) א"ר יצחק בר' חנינא אמר רב הונא בכוליה פירקין וכו' והרב ז"ל הזכיר את שתיהם ורב עמרם גאון ז"ל (סדר ק"ש) פסק בהא ובשמש עם הארץ כבית שמאי: כתב הרב דודי ז"ל עונין אמן אחר ישראל המברך אע"ג דלא שמע והוא דלא אכיל הכי פרישנא בגמ' ולא פירש זה בהלכות ולי הכותב נראה שסמך הרב ז"ל על מה שכתב בפרק שלשה שאכלו (סי' קע"ג) אין עונין לא אמן יתומה וכו' ופרשוה בירושלמי (ה"ח) איזו היא אמן יתומה ההוא דמיחייב למיברכה והוא עני ולא ידע מה דעני מכלל דהא דתנן הכא ועונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע את הברכה על כרחין [באינו] מחוייב העונה בברכה עסיקי: חוץ מתינוקות של בית רבן. כשלומדין ברכות מפי רבן: הואיל ולהתלמד עשויין. שאינן מתכוונין לברך אלא ללמוד: אבל בעידן מפטרינהו. כשאומרין הפטרה ומברכין בתורה ובנביא עונין אחריהן אמן: כי קדוש זה שמן. רגילין היו לסוך ידיהן בשמן אחר מים אחרונים להעביר זוהמת הידים:

הגהות וציונים
מהב"ח ושאר מפרשים

(א) דדהבי (ב"ח):
(ב) ונראה בעיני לתרץ דבדבר שאינו קרב ע"ג המזבח שייך טעם דקדושה ובדבר שקרב ע"ג המזבח שייך טעם דסכנה מפני המלח ועמ"ש לקמן על הגליון (ב"ח):
(ג) נ"ב בפרשה וישמע יתרו (שמות נד) (ב"ח):
(ד) בכת"י: אינה:
(ה) כעי"ז בד"ת: (ו) מכאן ראיה שקטנים אומרים ההפטרה בבהכ"נ (חו"י): (ז) בטור: הר"פ: (ח) בריא"ז: ושכח: (ט) לכאורה ברא"ש כתב להיפך וצ"ע:

תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות / תלמוד בבלי (עמוד 600) 34170 הודפס מאוצר החכמה

לבשר. אמר רב יהודה אמר רב אין מחזרין על האור כדרך שמחזרין על כל המצות לפי (כג) שברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא [כ] שנברא האור במו"ש דאי משום הנאת האור מברך [ל] היה צריך לברך בכל פעם ופעם כשנהנין מן האור [מ] מכ"ש על הבשמים (כד) דאינה אלא להשבת נפשו:

ד גרסי' בפרק מקום שנהגו (דף נד.) א"ר בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן מברכין על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכפורים וכן עמא דבר מיתיבי אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות הואיל ותחלת ברייתו הוא וכשרואהו מברך מיד (כה) ר' יהודה מסדרן על הכוס אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה ל"ק כאן באור ששבת כאן באור היוצא מן העצים ואבנים (כו) דאין מברכין במוצאי יוה"כ אלא באור ששבת (כז) אבל היוצא מן העצים ומן האבנים לא דדוקא במוצאי שבת שנברא בו האור מברכין עליו:

ה מתני' (כח) **מי שאכל** ושכח (כט) ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון במעיו בא להם יין ב בתוך המזון ואין שם אלא אותו הכוס [נ] בש"א מברך על היין ואח"כ מברך על המזון (ל) ובה"א מברך על המזון ואח"כ מברך על היין ועונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר עכו"ם המברך עד שישמע את כל הברכה (לא) אבל אחר ישראל אע"פ שלא שמע את כל הברכה [ס] כיון ששמע שהזכיר השם (לב) עונין אחריו אמן אבל מעכו"ם אע"פ ששמע הזכרת השם כיון שלא שמע כל הברכה חיישינן שמא כוון לעבודת כוכבים אבל אם שמע כל הברכה מוכח מילתא שאין כוונתו לעכו"ם ירושלמי (ג) כותי (לג) שבירך השם עונין אחריו אמן לפי שאין דרך הכותי לכוין לעכו"ם כשהזכיר השם: **גמ' אמר** רב זביד מחלוקת בשוגג אבל במזיד (לד) ד"ה יחזור למקומו ויברך הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא וחד עביד במזיד כב"ה ואכלי' אריא (לה) ובסדר רב עמרם פסק הלכה כב"ש והא דאמרינן לעיל א"ר יצחק בר חנינא

רש"י עמא דבר. נוהג: באור ששבת. שהיה בשבת שדלק היום ומ"מ ממלאכת עבירה שבת שדלק בהיתר כגון של חיה ושל חולה או נר הדלוק מעיו"כ מברכין אף במוצאי יוה"כ דהויא ברכה משום דדבר חידוש הוא לו שלא נהנה מן האור היום: באור היוצא מהעצים. דנברא עכשיו אין מברכין עליו במוצאי יוה"כ אלא במ"ש שאף היא בריית האור:

תפארת שמואל

(ג) **ירושלמי כותי שבירך השם עונין אחריו אמן וכו'.** נ"ב זה אינו בירושלמי אבל בטור דייקא מדקאמר הירושלמי כותי עונין אחריו אמן עכו"ם אין עונין אחריו אמן א"כ מיירי בלא סיים הברכה מדלא עונין אמן אחר העכו"ם ע"כ. אני ראיתי בירושלמי שאין כתב לשם מידי מכותי אלא עכו"ם עונין אחריו אמן ובודאי שאף זו בשאר ספרי ירושלמי אינו שהרי הר"ר יונה רצה להביא ראיה שעונין אמן אחר עכו"ם מדאמר ר' ברכיה עונה אני אחר כל המברכין משום שנאמר ברוך תהיה מכל העמים וגו' אלמא דנוסח הירושלמי שלו אינו כנוסחא של הרא"ש וכן יראה מדברי הרמב"ם שכתב אין עונין אמן אחר הכותי כו' ואחר העכו"ם אלמא דלא היה כתוב בירושלמי שלו דעונין אמן אחר העכו"ם ומ"ש שאין עונין אמן אחר הכותי לפי שעשו כותים כעכו"ם גמורים לכל דבר כדלעיל ומ"מ נ"ל עיקר דברי ר' יונה שבין כותי בין עכו"ם עונין אחריו אמן אברכתיה כשסיים כל הברכה וכן נ"ל עיקר:

הגהות הב"ח

ב בתוך המזון אם אין שם וכו' כל הברכה כולה אבל כו':

מעדני יום טוב

בדברים אחרים הדומים קצת לזה אלא אלו הם בגופו ומזומנים אליו יותר וכ"כ תהר"י וכתבו עוד די"א מפני שגדלים והגידול הוא סימן ברכה נהגו להסתכל בהם לסימן טוב בהכנסת השבוע: [כ] **שנברא האור במו"ש.** גרסינן והתם מסיק דעלה במחשבה ליבראות בע"ש ולא נברא עד מו"ש שנתן הקב"ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא אבנים וטחנן זה בזה ויצא מהן אור ואשתמיטתא לרמ"י ז"ל שהוא כתב ר"ס רצ"ח דס"ל האור שנברא ביום הראשון שנאמר ויהי אור ע"כ ובב"י סי' תרכ"ד כתב על שם הכלבו בשם הגדת ירושלמי במוצאי שבת זימן הקב"ה לאדם הראשון שני רעפות כו' ואף הוא ה"ל לכתוב דבבבלי נמי איתא: [ל] **היה צריך לברך בכל פעם ופעם.** והרי אין עושין כן ובטענה כיוצא בזו דחה ג"כ לפירש"י בפרק דלעיל סי' י"ב ועיין בפ"ו סי' ל"ה: [מ] **ומכ"ש על בשמים.** גרסינן וכלומר דמכ"ש שא"ל לחזר אחריהן: [נ] **בש"א מברך על היין כו'.** וטעמייהו דב"ש משום דס"ל דברכה אינה טעונה כוס ובגמ' פריך דלעיל משמע דס"ל איפכא דתנן בש"א נר ומזון ובשמים והבדלה ואי איתא דס"ל דברכה אינה טעונה כוס למה לא היה מבדיל על אותו כוס שיש לו ואח"כ יברך בהמ"ז בלא כוס אלא ודאי משמע דברכה טעונה כוס ומתוך כך יסדרם כולם על אותו כוס שיש לו ומתרלים תרי תנאי אליבא דב"ש: [ס] **כיון ששמע שהזכיר השם כו'.** עיין בפרק דלעיל סי' י"ז לענין אמן יתומה ומסקינן בגמ' הכא דדוקא כשאינו חייב בברכה שאם היה חייב צריך שישמע את

דברי חמודות

פיסת היד סימן להתברך בו ועוד מנהג אצלנו להביט בצפרנים ואומרים מפני שהן פרות ורבות ע"כ וכתב רמ"א ז"ל בשם הזוהר פ' בראשית ופ' ויקהל שיש לראות בצפרני יד ימין ולאחוז הכוס ביד שמאל ושים לכוף האצבעות לתוך היד שאז רואה הצפרנים עם הכפות בבת אחת ולא יראה פני האצבעות שבפנים ע"כ וטעמי הדברים מתבארים שם בזוהר ע"ד הקבלה ואין לנו עסק בנסתרות ובשבולי הלקט כתב תחלה מכניס אצבעותיו לתוך ידיו ומחסיך תחתיהן ואח"כ פושטן והנה אור במקום חושך ומברך שכבר הוא נאות מן האור ע"כ: (כג) **לפי שברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא כו'.** וכתב הרשב"א בשם הראב"ד דה"מ במו"ש אבל במוצאי יוה"כ איכא למימר דמהדר בתר האור לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך לבורא יתברך שהבדיל לנו בין זה היום לשאר הימים שכל היום היינו אסורים להשתמש בו ועכשיו אנו מותרין: (כד) **דאינה אלא להשבת נפשו.** וכתב הר"ר אפרים שמי שאינו מריח על הבשמים הוי ברכה לבטלה ומסיק הב"י שאם הוא מכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע ש"ד ואין להריח על הדס יבש דאינו מריח כ"כ רמ"א בשם מהר"א מפראג ושכן נוהגים במדינות אלו וכתב עוד דנ"ל שיש להניח הדס עם הבשמים כיון דבעלי הקבלה אומרים שיש בו סוד להריח בהדס דאז עושין ככ"ע והטור כתב סמך לדבר דכתיב כל שומר שבת מחללו וסמוך ליה תחת הסרפד יעלה הדס: (כה) **ר"י מסדרן על הכוס כו'.** ואי לא מתרמי ליה כוס כשיראה האש ויהנה לאורו מברך בורא מאורי האש טור וכתב רמ"א שכן בבשמים ג"כ: (כו) **דאין מברכין במוצאי יוה"כ אלא באור ששבת.** מבע"י ממש או על האור שהודלק ממנו וכן להדליק מעששיות של בהכ"נ המגיד בשם הרמב"ן ומהרי"ל כתב שיש להבדיל על הנר של בהכ"נ עצמו ששבת ממלאכה וכי תימא אותו הנר לא נדלק להאיר רק לשם מצוה ולכבוד היום לכן יטול נר של אבדלתא המזומן בביתו וידליק מנר בהכ"נ ויבדיל לאור שניהם וה"ל אור ששבת וגם שנדלק להאיר ע"כ: (כז) **אבל היוצא מן העצים ומן האבנים לא.** וכתב ב"י סי' תרכ"ד בשם הכלבו שי"א דאפי' במוצאי יוה"כ מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים מעמוד ראשון ואילך: (כח) **מי שאכל ושכח כו' יברך במקום שנזכר.** ה"מ בשוגג אבל לכתחלה קודם שיעקר ממקומו צריך לברך הר"ן פ' ע"פ וע"ש סי' ז': (כט) **ולא בירך.** וכן אם הוא מסופק אם בירך אם לא צריך לברך מספק כדמוכח מפסק השאלתות שכתב רבינו בפ"ג סי' ט"ו דכל ברכות דרבנן אי מספקי ליה אי אמרן אי לא אמרן א"צ לחזור ש"מ הא דמדאורייתא צריך לחזור ובה"מ דאורייתא היא ורבינו כתב בפ' דלעיל סי' כ"א דברכה מעין שלשה נמי דאורייתא וכתבתי בזה בס' מעי"ט בפ"ק סי' י"ד דלהר"ר יונה ליתא וגם כתב הב"י סי' קפ"ד וס"ס ר"ט דלהרמב"ם נמי ליתא עוד שם סי' י"ג הוכחתי דברכות התורה אינן מדאורייתא ושהסוגיות דפ' ג' שאכלו ודפ' מי שמתו דמייתי להו בק"ו וג"ש אינם אלא בדרך אסמכתא בעלמא: (ל) **ובה"א מברך על המזון כו'.** דבהמ"ז טעונה כוס ועיין לעיל סעיף ד' מה שכתבתי בזה: (לא) **אבל אחר ישראל אע"פ כו'.** וכתב הרמב"ם בפ"א מה"ב שאם אינה ממטבע הברכות אין עונין אחריו אמן ואפיקורוס אין עונין אחריו אמן וכתב עוד שהמברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן ועיין בפ"ק סוף סי' י': (לב) **עונין אחריו אמן.** לשון הרמב"ם חייב לענות אחריו אמן וכן נראה מלשון הלכות גדולות שכתבתי בפרק דלעיל סעיף י"ט ובגמ' מוקי לה בשלא אכל עמהן שאינו צריך לצאת י"ח דאילו היה אוכל עמהן והיה חייב בברכה אינו יוצא עד שישמע את כל הברכה כמ"ש בפרק דלעיל ס"ס ל"ה ומכי שמע כולה נפיק אפילו בלא עניית אמן כדכתב רבינו בפ"ג סימן י"ח והיינו ידי חובתו שעליו לברך הוא דנפיק אבל מ"מ ביטל חובה שעליו לענות אמן על כל ברכה ששומע ועיין בפ' דלעיל סימן ג' במעדני יום טוב: (לג) **כותי שבירך השם עונין אחריו אמן.** אע"פ שלא שמע כל הברכה כולה כ"כ הטור סי' רט"ו ודייק לה מדהירושלמי קאי אהא דכותי אין עונין אחריו וזה מיירי כשלא שמע הברכה כולה א"כ בההוא גונא גופיה קאמר דאחר כותי עונין אבל תהר"י כתבו בשם הר"י דדוקא כששומע כל הברכה מהכותי הוא שעונה אחריו אמן שמאחר ששומע שמברך על הדבר לשם אע"פ שהוא אינו יודע מהו השם שהוא חושב שעכו"ם הוא הבורא אפ"ה כיון שכוונתו לשם ואנו שומעים כל הברכה מפיו עונין אמן אחריו והכותי בזה"ז כמו עכו"ם דינו ועונין אמן אחריו כששומע כל הברכה מפיו ע"כ: (לד) **ד"ה יחזור למקומו ויברך.** וכתב הר"ר פרץ דוקא שאין לו עוד פת לאכול במקום השני אבל אם יש לו עוד פת לאכול יאכל שם מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה טור סימן קפ"ד ונ"ל לדקדק מדבריו שהאכילה השניה א"צ שיהא כזית אלא כל מה שיאכל סגי ואפי' פחות מכזית שהרי כתב יאכל שם מעט וגם כתב רק שלא יהא רעב כו' ואי אכיל כזית תיפוק ליה דחייב לברך על כזית הזה שאכל כמ"ש בפרק דלעיל סעיף א' ומיהו בזה יש לדחות דלענין שיהיה פטור מחיובו של האכילה הראשונה התנה שלא יהא רעב כו' ומ"מ נ"ל מ"ש ועיין בפרק ע"פ סי' ו': (לה) **ובסדר רב עמרם פסק הלכה כב"ש.** דל"ש מזיד ול"ש שוגג צריך לחזור למקומו ולברך בירך במקום השני אם היה שוגג יצא ואם היה מזיד לא

קיצור פסקי הרא"ש

ד אין מברכין במוצאי יוה"כ אלא על אור ששבת אבל על אור היוצא מן העצים ומן האבנים לא אבל במו"ש מברכים עליו: ה מי שאכל [ושכח] ולא בירך יחזור למקומו ויברך וכ"ש אם במזיד לא בירך ודוקא בבהמ"ז אבל ז' המינין מברך במקומו: בא להם יין בתוך המזון ואין שם אלא כוס אחד מברך על המזון ואח"כ מברך על היין: עד מתי מברך בהמ"ז על מה שאכל כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה וכן נמי לענין שתיית היין ואכילת פירות אם אינו צמא מחמת אותה שתיה ואינו רעב לאותן פירות יברך: ועונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע כל הברכה רק ששמע שהזכיר השם וכגון שלא היה מחויב באותה ברכה אבל אם היה מחויב בה לא יצא עד שישמע כל הברכה וכן עכו"ם מברך אין עונים אמן אחריו עד שישמע כל הברכה. א"צ לענות אמן אחר התינוקות שלומדין הברכה בפני רבם אבל כשקורין הפטרה או ברכות אחר אכילתם עונין אחריהם מיד:

[דף נג ע"ב]

א"ר הונא בכולי פירקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש לא אתא לאפוקי הא דהכא משום דאפילו ב"ה מודו הכא [ע] שטוב לעשות כבית שמאי אלא שלא הטריחוהו לכך [פ] (לו) ודוקא בברכת המזון אבל בז' המינים אין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אלא יברך במקום שנזכר וכמה שיעור עכול אמר רבי יוחנן (לז) כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות (לח) אם אינו צמא או רעב [צ] ותאב לאותן פירות יברך תניא אחר הכל עונין אמן [ק] חוץ מתינוקות של בית רבן וה"מ [ר] בעידנא דקא גמרי להו אבל בעידנא דקא מפטרי נפשייהו עונין פי' הראב"ד ז"ל בשעה שאכלו דחינוך מצוה הוא (לט) וי"מ בעידן מפטרייהו אחר שלמדו נפטרין משם [ש] (מ) ואומרים קדיש:

ו (מא) **אמר** רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא (מב) והתקדשתם אלו מים ראשונים [ת] והייתם קדושים אלו מים אחרונים [א] כי קדוש זה שמן הטוב [ב] אני ה' מקדשכם [ג] זו ברכה א) ותימה דהכא משמע דמים אחרונים מצוה משום קדושה ובפרק כל הבשר (דף קה:) משמע שהן חובה מפני הסכנה משום מלח סדומית שמסמא את העינים ויש לומר משום קדושה אמרו שהן מצוה ומשום סכנת מלח סדומית [ד] הוסיפו לעשותה חובה [ה] אבל רב האי משם גאון פירש דהא דאמרינן הכא שהם מצוה משום קדושה היינו למברך לפי שמזכיר את

רש"י מלח סדומית יש. ואמרו חכמים על כל אכילתך אכול מלח וכיון דנגע במלח כי הדר יהיב ידיה אעיניה מסמי להו ולפיכך צריך לנטלן:

מעדני יום טוב

כולה: [ע] **שטוב לעשות כב"ש.** ומש"ה מלא ארנקי ולא דמי לדפ"ק דרבי טרפון דסיכן בעצמו דהטה כב"ש וא"ל כדי היית לחוב כו'. תהר"י: [פ] **ודוקא בבהמ"ז.** נ"ל דבהמ"ז דנקט לאו דוקא אלא מידי דשייך במילא דמזון קאמר דהיינו כל מיני דגן דכיון שהוא זן את האדם ברכה שהוא מברך עליו בהמ"ז קרי ליה אע"פ שאינו מברך אלא א' מעין ג' שהרי כתב בפרק ע"פ דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם היינו פת ומיני דגן ולפי זה מ"ש אבל בז' המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומה לאו כל ז' המינים קאמר אלא מיני ז' חוץ מחטה ושעורה. ב"י סימן קפ"ד: [צ] **ותאב לאותן פירות.** איכא למידק אם נתעכלו כבר פירות שאכל והוא רעב כי אינו תאב לאותן פירות מאי הוי ועל מ"ש הרמב"ם בפ"ב אם נזכר קודם שיתעכל המזון שבמעיו חוזר ומברך כתבו הגהות ואומר ר"י ה"ה גבי שתיית יין ואכילת פירות נוהג דין זה ואפשר דלרבינו נמי כל ששהה כדי שיתעכל פשיטא דאינו חוזר ומברך אלא כשאינו יודע לשער אם נתעכלו קאמר שאם הוא תאב לאותם פירות חזקה שנתעכלו עכ"ל הב"י ולי היה נראה שז"ש ותאב אינו אלא כמו מלה נרדפת עם רעב והכל חדא ומסתייע לי הקצור שהם נשמט מלת ותאב ואע"פ שבטור חזר וכתבו היינו נמי כדרך המלות הנרדפות דבטור רגיל על לשונו להאריך קצת משא"כ בקצור ואי איתא דנפקא מיניה לענין דינא לא היה יכול להשמיטו ועיין בד"ח: [ק] **חוץ מתינוקות של בית רבן.** הואיל והתלמד עשוין גמרא ופירש רש"י שאין מתכוונים לברך אלא ללמד: [ר] **בעידנא דקא גמרי להו.** שמותר ללמד לתינוקות הברכות כתקנן ואע"פ שהם מברכים לבטלה בשעת לימוד. הרמב"ם: [ש] **ואומרים קדיש.** והא דבפרק הקורא עומד סימן י"ג מוכח בהדיא דא"א קדיש בפחות מעשרה מונקדשתי בתוך בני ישראל ובפרק דלעיל סימן כ' מסיק רבינו שיהיו לפחות ט' גדולים והעשירי אינו נעשה סניף אלא אם כן הביא שתי שערות ואין נראה לחלק בין קדיש שבתפלה לקדיש דרבנן שבלימוד וז"ל הרמב"ם בסוף ספר אהבה קדיש דרבנן כל עשרה מישראל או יותר שעוסקים בתלמוד תורה שבע"פ ואפילו במדרשות או בהגדות כשמסיימים אומר אחד מהן קדיש ע"כ ואע"פ שלא פירש שיהיו דוקא גדולים ובני חורין מפורש הוא מדין שאר קדישים שהזכיר שם קודם לכן שמבוארים בפ"ה מה"ת שצריכים לי' גדולים ובני חורין ולכן נ"ל שאע"פ שבודאי שכן הוא דין כל הקדישים בשוה מ"מ יכולים הם לומר קדיש ג"כ כשיש שם עשרה גדולים חוץ מהם ואע"פ שהם אינם לומדים כי אם התינוקות הם שלומדים מ"מ יאמרו התינוקות קדיש ע"ד החינוך וכמו שמפטירין בנביא ומסתייע לי שהוא כן מדהש"ע פסק לפירוש רש"י ולפירוש הראב"ד והשמיט פי' הי"מ ולא מצינו לו בב"י שדחה לפירושם ואם הוא כמ"ש שע"ד החינוך אומרים הקדיש ניחא דהשמיט לפירושם לפי שלענין הדין כבר נכלל בפי' הראב"ד וליכא בינייהו אלא משמעות הפירושים עיין בד"ח: [ת] **והייתם קדושים אלו מים אחרונים.** שיש בהם קדושה שמעביר הזוהמא כ"כ תהר"י ונ"ל דהא דהעברת זוהמא הויא ביה קדושה הוא משום דאמרי' בגמרא כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה והעובד עבודה קדוש יאמר לו שנאמר כי קדוש הוא לאלהיו וקדשתו וכן רבים: [א] **כי קדוש זה שמן הטוב אני ה' מקדשכם כו'.** ובגמרא ורי"ף גרס אני ה' אלהיכם ואין גם שניהם כתוב אחד במקרא דבפרשת שמיני הכי כתיב כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ובפרשת קדושים כתיב והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלהיכם ובתריה כתיב ושמרתם את חקותי ועשיתם אותם אני ה' מקדשכם ומ"מ בהני קראי דפ' קדושים לא כתיב כי קדוש ופ' שמיני רישא דקרא כי אני ה' אלהיכם ולא סיפיה לכך נ"ל דאה"נ דמתרי קראי קא דריש מהך דפרשת קדושים ומהך דפרשת שמיני ובג"ש דכי כי כך נ"ל לפי הנראה מהסדר של הדרש דקא דריש ליה מקרא אבל לקמן בסמוך אכתוב שאפשר לומר דכוליה קרא דפרשת שמיני נקיט ליה ומ"מ קשיא לי דכי נמי כתיב בהך קרא כי קדוש אני היכי מצינא למדרש על השמן לסוף כיון שעל הקב"ה הוא אומר כי קדוש אני ומיהו לקמן מסיק דאסמכתא בעלמא הוא וא"כ מאי פסיק ליה לקרא כאלו לא נכתב בו כי קדוש: [ב] **אני ה' מקדשכם.** כבר כתבתי שהגירסא בגמ' ובריי"ף אני ה' אלהיכם וכך העתיקו תהר"י וגם הטור סי' קפ"א: [ג] **זו ברכה.** פי' תהר"י כלומר זו שמברכים על מים ראשונים ע"כ וקצת הוה ניחא למימר דנסיב הכא לקרא דפרשת שמיני ולא דפרשת קדושים כלל ולרישיה דקרא קא נסיב ומש"ה דריש ליה לברכה דמים ראשונים ואע"ג דנקטיה לבסוף משום דמתחלה קודם דדריש ליה מהכתוב מים ראשונים לא מצי למימר אני ה' אלהיכם זו ברכה דמים ראשונים מאן דכר שמייהו מש"ה דרש מתחלה והתקדשתם זו מים ראשונים ואגב הולך ודורש כל הכתוב בסדר ואח"כ חוזר לרישיה אני ה' אלהיכם ודריש ליה לברכה דמים ראשונים אבל בפירש"י הנדפס בריי"ף מצאתי זו בהמ"ז שמברכים לבסוף ומיהו הפירוש ההוא לאו דסמכא דלא ידעינן מי חברו ובכמה מקומות מצאנו לו פירושים שלא נזכרו בפירש"י שבגמ' ולא פירשם אלא מדנפשיה ואת שמו לא הוגד לנו: [ד] **הוסיפו לעשותם חובה.** גרסינן. ועיין בפרק במה מדליקין סימן י"ח: [ה] **אבל רב האי משם גאון.** ובתהר"י כתוב אבל רב אחא משבחא וכן מצאתי בשאלתות דרב אחאי בפרשת יתרו

דברי חמודות

יצא כ"כ הטור וטעמו ודאי דלב"ש איכא בינייהו בין שוגג למזיד והיינו דיעבד דבשוגג יצא ובמזיד לא יצא אבל הרמב"ם פ"ד פוסק כב"ה וכתב עוד שם שאם בירך במקום שנזכר יצא י"ח ותהר"י פסקו בשם הגאונים כב"ש ובשם הר"ר יונה פסקו כב"ה: (לו) **ודוקא בבהמ"ז כו'.** כבר כתבתי במעי"ט שפירש הב"י דלאו דוקא בהמ"ז אלא על כל מיני דגן כו' ע"ש ועיין בפ' ע"פ סימן ו' דג' מחלוקות בדבר י"א שכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומן וי"א דדוקא מיני דגן וי"א דדוקא פת לבדו: (לז) **כל זמן שאינו רעב כו'.** וכתב הר"ר יונה דמשעה שיתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל לגמרי דיינינן ליה: (לח) **אם אינו צמא או רעב ותאב לאותן פירות כו'.** כבר כתבתי במעי"ט שהב"י מפרש דתאב דמצריך דוקא כשאינו יודע לשער אם נתעכלו ומבואר ג"כ מתוך לשונו שהעתקתי שם דכשהוא רעב היינו שיעור העיכול בודאי וכי אינו רעב וצמא אפשר שאעפ"כ נתעכלו שעל שתיה ופירות אפשר שנתעכלו ועדיין אינו רעב אלא ה"ק שאם הוא תאב כו' ותרתי קאמר שאם הוא רעב וצמא ודאי נתעכלו ואם אינו רעב וצמא עדיין יש שיעור אחר שאם הוא תאב כו' אבל לא בעי למימר דבעינן תרתי שיהא רעב וצמא וגם תאב לאותן פירות אלא בכל חד סגי לשלא יברך עוד ורמ"י ז"ל נסתפק באינו רעב אבל תאב או אינו תאב והוא רעב אם יש לו עדיין לברך ומכח ספק ברכות דרבנן דברכת שתיה ופירות דרבנן הן ספק להקל ואני אומר דמבואר בלשון הב"י דמדינא אין לו לברך כל שיש לו א' משתים או שהוא רעב או שהוא תאב אבל לשון הש"ע אטעייה לרמ"י ז"ל שז"ל הש"ע לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותם פירות יברך אם אינו יודע לשער אם נתעכלו ע"כ וסבר רמ"י ז"ל דר"ל שאם אין בו גם שניהם אז לא נתעכל ואם יש בו א' מהשנים שיהיה ספק בדבר וזה א"א לומר דהא ודאי שאין לך שיעור אחר לידע אם נתעכלו אלא הרעב כדא"ר יוחנן אבל ר"ל שאם אינו יודע כו' אז אם אין בו גם א' מהשנים הללו יברך אבל אם היה תאב אע"פ שלא היה רעב אפ"ה לא יברך וכ"ש אם היה רעב אע"פ שאינו תאב ולא עדיפא לשון הש"ע מלשון רבינו שהוא מועתק ממנו ופירש כך הב"י עליו כך הוא הדבר בעצמו בלשון הש"ע שכתב תחלה לשון רבינו ואח"כ כתב הפירוש שעליו וכפי מה שמבואר בספרו הב"י כן יש לנו לפרש ג"כ בספרו הש"ע ולא בענין אחר כלל וכתב עוד הב"י דמ"מ יש להסתפק אי בעינן שיהא תאב לאותם פירות דוקא או אפילו תאב לפירות אחרים ע"כ וכבר הראה לדעת שאינו דקדוק למלת ותאב שכתב ודכולה מילתא ברעב תליא ותאב היינו רעב ע"ש בספר מי"ט: (לט) **וי"מ בעידן מפטרייהו אחר שלמדו כו'.** ורש"י פירש כשאומרים ההפטרה כו': (מ) **ואומרים קדיש.** כבר הוכחתי במעי"ט דנ"ל שצריך עכ"פ שיהיו שם עשרה גדולים ובני חורין ומ"מ יצא לו מזה שכל שיש עשרה גדולים ובני חורין במעמד או מושב הלימוד ואע"פ שאין כולם מן הלומדים אלא שנים או שלשה דספיר מתקיים ונקדשתי בתוך בני ישראל ואומרים קדיש דהא הכא התינוקות הם שלמדו בלבד ואעפ"כ כשיש עשרה אומרים קדיש על דרך החינוך וה"נ לא יגרעו שנים וג' כשלומדים ועוד דפורס על שמע יוכיח שתלמידי רש"י ז"ל כתבו שאפילו בשביל א' שלא שמע פורסים ואומרים קדיש וברכו וכמו שהוא מנהגינו כמ"ש בפרק הקורא עומד: (מא) **גרסינן בגמרא א"ל רב לחייא בריה ברי חטוף ובריך** וכן אמר רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן והתניא רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל רבי נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי גליירין יורדין ומתגרים וגבורים יורדים ומנצחים תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה במשמע (דקומו וברכו את ה' אלהיכם בס' עזרא ואומר ויברכו את שם כבודך והיא עניית אמן שבמקדש במסכת תענית) אלא שממהרין למברך (ליתן שכר) יותר מן העונה אמן ומדאמוראי סברי כמ"ד דמברך גדול א"כ כך היא ההלכה ועיין מה שאכתוב בזה בפרק כסוי הדם סימן ח"י: (מב) **והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים.** ודיני כל א' מבוארים יפה בפרק כל הבשר מסי' ו' עד סימן י"ז ועוד מדיני מים

קיצור פסקי הרא"ש

ו והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים והאידנא לא נהגו מים אחרונים אבל מי שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לא יברך ברכת המזון עד שיטול ואין מברכים על מים אחרונים:

קובץ מפרשים

א) תר"י [גליון]:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ד
הלכה א

כל המברך ברכת המזון או ברכה אחת מעין שלש צריך לברך אותה א במקום שאכל, אבל כשהוא מהלך יושב במקום שפסק ויברך, אבל כשהוא עומד יושב במקומו ויברך, שכח לברך ברכת המזון ונזכר קודם שיתעכל המזון שבמעיו מברך במקום שנזכר, ואם היה מזיד חוזר למקומו ומברך, ואם בירך במקום שנזכר יצא ידי חובתו, וכן אם בירך כשהוא עומד או כשהוא מהלך יצא ידי חובתו, ולכתחלה לא יברך ברכת המזון ולא ברכה שמעין שלש אלא כשהוא יושב ובמקום שאכל.

כסף משנה הלכות ברכות פרק ד הלכה א

[א] כל המברך וכו'. ודעת רבינו כדעת רשב"ם בפרק ערבי פסחים (פסחים ק"א:) דברכה מעין ג' טעונה ברכה במקומו והביאו שם בתוספות ראיות לדבריו אבל הרי"ף כתב דדוקא מיני דגן טעונין ברכה במקומם וכן דעת הרא"ש ז"ל:

אכל כשהוא מהלך וכו'. ברכות (דף נ"א:) ס"פ שלשה שאכלו א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך:

שכח לברך וכו'. משנה סוף פרק אלו דברים מי שאכל ושכח ולא בירך בש"א יחזור למקומו ויברך ובה"א יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו וכבר כתבתי סוף פ"ב כמה שיעור עיכול ובגמרא (שם נ"ג:) אמר רב זביד מחלוקת בשכח אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך:

ומ"ש ואם בירך וכו'. פשוט הוא דקנסא הוא דקנסוה במזיד לחזור למקומו שאכל אבל בדיעבד יצא:

ביאור חדש מספיק הלכות ברכות פרק ד

הלכה א

[א] כל המברך בה״מ או וכו׳. וכ״כ רשב״ם בפסחים ד׳ ק״א ב׳ בד״ה אבל כו׳, וכגי׳ בברייתי׳ שם ד׳ ק״ב א׳ בת״כ דר׳ חסדא לשתות יין כו׳, וכן פסק רבי׳ שמחה ור״ש דכל שהוא מז׳ המינין טעון ברכה במקומו. בהגהו׳ כתבו בשם ר״י דאין טעון ברכ׳ במקומם אלא פת וכ״כ הרמ״א בשמם בסי׳ קע״ח סעי׳ ה׳, ואולי טעמם מדסתמו בגמר׳ ולא פרשו ש״מ שסמכו על מתני׳ דברכו׳ רפ״ח מי שאכל ושכח ולא ברך כו׳ ולא הוזכר שם אלא פת והוא סברי׳ הראשונה בתוס׳ שם ד׳ ק״א בד״ה אלא, אלא פת כו׳, ונזהר תוס׳ מקושיא דא״כ מאי דברים וכתבו וכל מיני פת, וכל זה דוחק דאכתי׳ קשה לא הל״ל דברים דהכל בכלל פת היא, ועוד מ״ש בהגהו׳ וכן פר״י אלפס הוא תמי׳ גדולה הא הוא ז״ל סבר דכל מיני מזונות שיש בהם מה׳ מינין הוו בכלל הטעונים ברכה לאחריהן במקומן וכ״כ הכ״מ בשמו וצ״ע:

אכל כשהוא וכו׳. בברכות ספ״ז תנא כו׳ והלכתי׳ בכולהו יושב ומברך. הרא״ש שם כתי׳ וז״ל נ״ל דהאי אוכל כשהוא מהלך מיירי במי שמהלך בביתו אבל בדרך א״צ לישב לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו, ע״כ. ול״נ שגם דעת רבי׳ בזה ול״צ לפרש דלא עדיף מק״ש ותפלה כמבואר שם:

שכח לברך וכו׳. שם במשנה הנז׳ ופסק רבי׳ כב״ה בשכח היינו שוגג אפי׳ לכתחלה יברך במקום שנזכר ודלא כב״ש דפליג בלכתחילה: ואם הי׳ מזיד כו׳. כב״ה ודלא כב״ש דסברי במזיד אפי׳ בדיעב׳ יחזור למקומו, וכן משמע בגמר׳ שם ד׳ נ״ג ב׳ חד עביד במזיד כב״ה כו׳, וזהו תמוה דהא במזיד ל״פ **אלא ודאי דגם במזיד פליגי בדיעבד** כי היכי דפליגי לכתחלה בשוגג דבין לב״ש בין לב״ה מזיד נחית דרגא משוגג, זהו דעת רבי׳ ונכון.

האדם [10] שברכת האור ברכת השבח היא ולא ברכת הנהנין.

ולענין בשמים אם לא בירך עליהן במוצאי שבת ונזדמנו לו למחר מברך ומה בכך ברכת הנהנין היא. וכבר כתבתי שאין מחזירין עליהן, הילכך מבדיל על הכוס בלא בשמים ולמחר יברך על הבשמים. ואם נזדמנו לו בשמים בלא כוס יברך על הבשמים ולמחר יבדיל [על] הכוס. אבל אם לא נזדמן לו לא כוס ולא בשמים עד למחר אם יברך על הכוס ועל הבשמים כאחת ראיתי בשם הראב"ד ז"ל שאין לו לברך [11]. ונראה שטעמו שכיון שמשום נפש יתירה הוא דמברכי' עליהו א"כ כיון שעבר ליל מו"ש אין חיוב בבשמים משום נפש יתירה שאינו אלא בשעת יציאת השבת ממש אבל לאחר מיכן לא [12], וא"כ אין לו להפסיק בין ברכת היין לשתייתו אלא לדבר שהוא חיוב לבא על הכוס אבל לדבר שאינו חיוב עכשו אם בירך קודם שתיה היא הפסקה [13]. ואפשר היה לומר שחיוב בשמים הוא אפילו למחר דהא בפרק בתרא דתעניות (כ"ז ב') גבי אנשי מעמד שלא היו מתענין באחד בשבת אמרינן טעמא משום נפש יתירה, וא"כ אם לא בירך במוצאי שבת יברך למחר, כנ"ל רצ"ע.

מתיבי אין מברכין על האור וכו' מפני שתחלת ברייתו הוא, כבר פירשתיו למעלה. וכשהוא רואהו מברך מיד, דלא בעי תנא קמא שיהו על הכוס וכדאמרינן ר' מפורן.

סודרן על הכוס, כמו שאנו נוהגין.

כאן באור ששבת, במוצאי יוהכ"פ מברכין על אור ששבת שדלק היום, משום דההיא ברכה משום דדבר חדוש הוא לו שלא נהנה מן האור היום. וכגון ששבת ממלאכת עבודה שדלק בהיתר כגון של חיה ושל חולה או נר הדולק מערב יוהכ"פ דלא גרע בהא מילתא משבת וכדאמרינן לעיל.

וכאן באור היוצא מן העצים ומן האבנים, אין מברכין עליו במוצאי יום הכפורים דלמה יברך עליו והרי לא היה יכול להנות בו, אבל במו"ש מברך עליו לפי שהוא תחלת ברייתו משא"כ ביוה"כ. וכ"כ ה"ר יהונתן הכהן ז"ל [14]. ולפי זה נראה לי שאפילו בעמוד שני אין מברכין, וכן נהגו בהרבה מקומות להביא אור בידם מבית הכנסת במוצאי יוה"כ [15]. אבל ראיתי מי שכתב [16] דמעמוד ראשון ואילך מברך באור היוצא מן העצים דהא אפילו בגוי מגוי לא אסרינן אלא גזרה משום עמוד ראשון של גוי ראשון.

וגרסינן נמי התם רבי מפורן, כשרואה אור מברך עליו מיד ואח"כ כשמביאין לו בשמים מברך עליהן. [ר' חייא] מכנסן, כמו שאנו עושין.

גרסינן בגמ' ת"ר גחלים אוממות אין מברכין עליהן לוחשות מברכין עליהן, היכי דמי לוחשות א"ר חסדא כל שאלו מכניס לתוכן קיסם ודולקת מאיליה. וכתב הראב"ד ז"ל [17] והוא שמאירות כדי שיאותו לאורו והא קמ"ל דאע"פ שאין אדם משתמש לאורן מברכין עליהן.

מתני' [18] מי שאכל ושכח ולא בירך (וכו'), בהמ"ז. יחזור למקומו. לאותו מקום שבירך המוציא.

יברך במקום שנזכר, דאע"ג דפת הוא מהדברים שצריכין לברך אותן אחריהן במקומן, כדאיתא בפ' ערבי פסחים (ק"א ב'), הני מילי לכתחלה אבל בדיעבד לא מטרחינן

מברך שפיר. 10. בשער ההודאה. וגם האריך בזה בלקוטיו לפרקין, ונר' שלא היו לפני הרשב"ץ. 11. הובא במכתם. 12. כ"כ מאירי בפסחים שם וארחות חיים שם שאין מקום לבשמים אלא במוצ"ש. 13. בהגהות רעק"א למג"א רצ"ח סק"ז כ' סברא זו לענין אחר. 14. ובכ"כ רש"י בפסחים. 15. וכ"כ רמב"ן בלקוטיו, וגם הוא הביא סעד לדבריו מן המנהג, וכ"מ בתר"י, והובא בב"י תרכ"ד. 16. כ"כ ס' המאורות, והביאו ש' זו מכתם וכלבו סוס"י ע' וממנו בב"י וש"ע תרכ"ד. 17. הובא בשמו בשטמ"ק, ובמאירי בשם י"א. ועי' לעיל עמ' ש"א ובציון 26 שם. 18. כל פי' משנה זו

[ליה] לחזור אלא יברך במקום שנזכר.

עד אימתי הוא מברך, אם שכח ולא בירך תכף שגמר סעודתו. עד כדי שיתעכל, אבל משנתעכל כבר איך יברך הרי הוא רעב ותאב לאכול.

מברך על היין, דס"ל דברכה אינה טעונה כוס. מברך על המזון, דברכה טעונה כוס. ולעיל [19] פירשתיה בע"א בס"ד. ובגמרא (נ"ב א') פריך דהכא משמע דס"ל לב"ש דברכה אינה טעונה כוס ולעיל אמרינן נר ומזון בשמים והבדלה וש"מ דברכה טעונה כוס ומתרץ תרי תנאי ואליבא דב"ש.

גמ' אמר רב זביד מחלוקת בשוכח וכו'. חד עביד כשוגג כב"ש, אעפ"י ששוגג נעקר מן המקום ע"י שכחה החמיר על עצמו כבית שמאי וחזר למקום שאכל ובירך. וחד עבד במזיד, שנעקר ממקום שאכל כדי לברך במקום אחר שהוצרך לילך. וי"א [20] דאע"ג דבכל דוכתא קי"ל כב"ה הכא מאן דעביד כב"ש שפיר דמי וזכור לטוב מעובדא דהנהו תרי תלמידי. הילכך במזיד יחזור למקומו, בשוכח למצוה מן המובחר יחזור למקומו ואם רצה לברך במקום שנזכר אפילו לכתחלה יברך כבית הלל. ומיהו אפילו במזיד אם בירך במקום שנזכר יצא, וכ"כ הרמב"ם ז"ל (הל' ברכות רפ"ד).

[21] והא דאמרינן דצריך לחזור למקומו הני מילי בפת כסתמא דמתניתין דקתני מי שאכל, אבל יין אין צריך לחזור למקומו אפילו במזיד, וה"ה לאוכל תאנים וענבים ורימונים, וי"א [22] אפילו מיני דגן, שכל שאינו טעון אלא ברכה אחת לבסוף אין טעון ברכה לאחריו במקומו, אבל הריא"ף ז"ל כתב בפרק ערבי פסחים [23] דמיני דגן, כגון חביץ קדרא ודייסא, טעונין ברכה לאחריהן במקומן, והרמב"ם ז"ל [24] כתב דאפילו פירות שהן ממין שבעה טעונין ברכה לאחריהן במקומן, ולא הסכימו עמו האחרונים ז"ל.

ויש שטה אחרת לרב נחשון גאון ז"ל [25] דכיון דקי"ל דבפת מיהא טעון ברכה לאחריו במקומו כדאיתא בפ' ע"פ (ק"א ב') שמע מינה דאפילו בשוכח צריך לחזור למקומו כבית שמאי וא"כ לית (לרבה) [לדב"ה]. וכבר פירשתי במשנתינו דמיהא לא אריא דההיא מיירי בלכתחלה שאין לו לעקור ממקומו לברך במקום אחר אבל בשוכח אין מטריחין אותו לחזור כבית הלל אלא יברך במקומו.

מתני' עונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע כל הברכה ולא ידע אם הזכיר השם או לא. ובגמרא מוקים לה בשלא אכל שאם אכל אם לא שמע כל הברכה לא יצא, וזה כלל גדול לכל ברכה שהוא חייב ורוצה לצאת בברכת חבירו צריך שישמע אותה כלה [26]. ויש מי שכתב [27] שצריך שישמע סוף הברכה מיהא כי היכי דלא תיהוי אמן יתומה. ולפי מה שכתבתי בפ' שלשה שאכלו [28] אין צריך. ואין עונין אמן אחר כותי וכו', דשמא הזכיר שם עבודה זרה כדאמרינן בהכל שוחטין (ו' א') דמות יונה מצאו בהר גריזים

מר"י מלוניל. 19. נ"ב ב' בקטע המתחיל והרשב"א בעמ' ש'. 20. מכתם. ועי' תוס' ורא"ש סוכה ג' א' דאפי' ב"ה מודו דמוטב שיחזור למקומו. 21. מכאן עד עד ,,והרמב"ם ז"ל" הוא ל' הרשב"א בתוספת ביאור. 22. משמ' רשב"א בדעת התוס', וכ"כ הגהמ"י רפ"ד מברכות בשם ר"י וכ"ה לחד פירושא בתוס' פסחים ק"א רע"ב. 23. סי' תשע"א. 24. כ"כ כס"מ ובי"י קע"ח בדעת הרמב"ם רפ"ד מברכות, ושלטי הגבורים כ' דהרמב"ם פוסק כהרי"ף (ועי' אור שמח בשי' הרמב"ם דדוקא פת אבל כל ז' המינים הינו רק לכתחילה עי"ש. ואולי צ"ל ר ש ב " ם שכ"כ להדיא בפסחים שם והביאו הר"ן וחלק עליו. 25. מובא במכתם ובשיורי ברכה סי' קפ"ד מתוך השגות רמ"ך כת"י. וכ"כ תר"י בשם מקצת גאונים ור"ש בן חפני וכ"ה בסר"ע השלם דף ק"ב בארוכה (והמו"ל טעה שם בהצגת סימני ההפסק ונשתבש בפירושו) והוב"ד בהמנהיג דיני תפלה ל"ו ותכנם בתוס' סוכה שם. 26. כ"כ מכתם. 27. ר"י מלוניל, ומשמע אפי' כשאינו מכוין לצאת יד"ח. 28. מ"ן א' ד"ה ירושלמי (בעמ' רע"ז). ועיי"ש כמה שיטות בנד"ז.

הודפס מאוצר החכמה

דלעיל[132] דהי' מהלך חוץ למדינה[133] וכו' אפשר נמי דהנהו בשיכול להשתמש לאורן מיירי, וכ"כ הראב"ד ז"ל[134].

מחלוקת בשוכח[135] אבל במזיד דברי הכל יחזור' למקומו*[135]. ודוקא בפת וכסתמא דמתניתין דקתני מי שאכל אבל יין א"צ לחזור למקומו, וה"ה לאכול[136] ענבים תאנים ורמונים שכל שאינו טעון אלא ברכה א' לבסוף אין טעון ברכה לאחריו במקומו[137], אלא שראיתי לרבי' אלפסי ז"ל שכתב בפ' ע"פ[138] דברים שטעונין ברכה לאחריהם במקומן כגון פת ומיני דגן שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן כגון יין ושאר מיני פירות[139], ובתוס'[140] נראה כסברא הראשונה.

בעידן מי פטרינ'[141] ועונין[142]. פי' בשעה שמברכין לפטור עצמן על אכילתן[143]

אמרי יחיאל

132 עמוד א. 133 כגי' כי"מ, ובגמ' הגי': "לכרך". "מתניי תא"), וכ"ה בד"י. 134 ז"ל ההשלמה תרגומה שהוא סמוך לאור, אי נמי אינו סמוך והאור גדול כל כך שיכיר בין דינר לאיסר עכ"ל. 135 בגמ': "בשכח". *135 בגמ' נוסף: "ויברך". 136 צ"ל: "לאוכל", וכ"ה בכת"י לתלמיד רבינו. 137 כוונת רבנו דאפי' במיני דגן כיון דאינו מברך אלא ברכה אחת א"צ לחזור למקומו, אך צ"ע מדוע הזכיר רבנו דוקא מיני פירות דעדיפא למינקט מיני דגן דאע"ג דמיזן זייני א"צ לחזור למקומו כיון דהוי רק ברכה אחת, ובכת"י לתלמיד רבינו מזכיר בהדיא מיני דגן שא"צ לחזור למקומו. 138 פסחים דף קא ע"ב (ברי"ף ווילנא כ א). 139 וכשיטה זו כ"ה דעת רבינו אפרים תלמיד הרי"ף (ראה במאירי ובחידושים שנדפסו בסוף הספר מהכת"י) ודעת הרא"ש בפסחים שם סי' ו (ועי' רא"ש כאן ומש"כ הב"י סי' קפד), ושיטת הרשב"ם שם דאף יין חשיב דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן, וראה הע' הסמוכה. 140 כוונתו לתוס' ר"י, וז"ל מיהו מאי דמצרכי לחזור למקומו ולברך היינו בדברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן שצריך להם לברך ברכת המזון אבל בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן כגון תאנים ורמוני' ויין שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אלא ברכה אחת מעין שלש לא יחזור ויברך, ודלא כפירוש רבינו שמואל שפירש בע"פ דכל ז' המינין טעונין ברכה לאחריהן במקומן דלא מוכחא שמעתא דהתם הכי כדפרישנא התם עכ"ל, והנה עי' תוס' פסחים שם ד"ה אלא דהוכיחו דלא כהרשב"ם רק לגבי יין דאינו חשיב מדברים הטעונים ברכה לאחריהן במקומן ולא לגבי מיני דגן דכתבו שם בזה"ל לכך נראה דיין וכל ז' מינין לא הוו בכלל דברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומן אלא פת וכל מיני פת שמברכין עליו המוציא או שמא כל מיני מזונות שיש בהם מה' מינין הוו בכלל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן וכו' ע"ש, ומסתבר דמש"כ בתוס' ר"י דלא מוכחא שמעתא דהתם כהרשב"ם היינו רק לגבי יין אבל מיני דגן הוי כפת ולכן הזכיר רק תאנים ורמוני' ויין (ראה בתחילת דבריו) וא"כ הוי שיטת התוס' ר"י כשיטת הרי"ף, ודברי רבנו צ"ע. וראה גם בר"א מלונדריש עמ' קטז דכתב בזה"ל מיהו הרב מפי"ס פי' דאין שום דבר טעון ברכה לאחריו במקומו אלא פת, ונראי' דבריו כאשר פי' התוס' בערבי פסחים עכ"ל, ומש"כ פת היינו רק לאפוקי יין ושאר ז' מינין אבל מיני דגן הוו כפת וכמש"כ הרי"ף והתוס' שם. 141 צ"ל: "מיפטרינ'" (במקום: "פטרינ'"), וכ"ה בד"י, וזוהי גירסת הראב"ד (ראה מאירי ושטמ"ק), אבל לפנינו וכן גי' רש"י (ראה להלן): "מפטרייהו", ובשטמ"ק דגירסת רש"י "אפטורינהו" (וכן במאירי הביא גירסא זו) והיינו הך. ועי' רא"ש דהביא גירסא שלישית. 142 צ"ל: "עוניז" כמו שהוא בגמ'. 143 וכן בשאר

שמעינן דבשוכח יתחייב לבית שמאי, ומינה לבית הלל אפילו מצוה[עז], להכי תנא שוכח דבית שמאי מחייבין ובית הלל פוטרין, פטור הוא דהוי - אבל אם רצה יחזור[עח]. ובזה לא קשה ממתניתין (לעיל י, ב) דקתני אמרו לו לרבי טרפון כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל[עט].

אי נמי אפשר, דהכא קיימא לן הלכה כבית שמאי[פ], וכן מצאתי שכתב בה"ג דף י' (סימן א' פ"ז) וזה לשונו: דהלכתין כבית שמאי דהנהו תרי תלמידי כו', והלכה דמותר להשתמש בשמש עם הארץ[פא].

ביאור דברי הרא"ש בגדר 'אינו רעב' בעיכול

גמרא עד כמה שיעור עיכול אמר רבי יוחנן כל שאינו רעב כו'. כתב הרא"ש ז"ל (סימן ה) וזה לשונו: אמר רבי יוחנן כו' וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותן פירות יברך, ע"כ. וכתב הר"ב כסף משנה בפרק ב' מהלכות ברכות (הלכה י"ד) וזה לשונו: ותמיהא לי אם אכל פירות ונתעכלו שהוא רעב אף על פי שאינו תאב לאותן

אור לציון

עז. ר"ל: דאי ליכא חיוב לב"ש א"כ לב"ה אפי' מצוה ליכא. **עח.** כל זה הו"א לולא דברי רב זביד, דלפירוש זה י"ל דבמזיד נמי פליגי ב"ש וב"ה, ולכן בא רב זביד לאפוקי מפירוש זה ולומר דבמזיד יחזור לכולי עלמא. **עט.** וא"כ למה החמיר אותו תלמיד לחזור למקומו כב"ש, אלא על כרחך דגם לב"ה דחובה ליכא מצוה איכא. **פ.** ושפיר סלקא דעתין דבא התנא להודיענו כוחו דב"ש דהלכה כמותו, וגם אתי שפיר מה שחזר אותו תלמיד. **פא.** ז"ל שם: ומאן דעביד בשכח כבית שמאי תבוא עליו ברכה משום דהלכתין כבית שמאי, דהנהו תרי תלמידי חד עבד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקא וחד עבד במזיד כבית הלל ואכליה אריא וכו'. והלכה כבית שמאי דאמרי מותר להשתמש בשמש עם הארץ עכ"ל, ולכאורה סיום דבריו אינו ענין לכאן, רק דבתרווייהו פסק בה"ג כב"ש.

מילואים לציון

ובכה"ג אין ראייה ממעשה רב כיון שעשה לפי שיטתו, עיין בשדי חמד (כללים מערכת מ"ם אות מו)], וביד מלאכי (כלל תכד). ונראה שגם אביי דמברך אדבי בר חבו היה סמוך לו, דאי איתא דהיה רחוק מביתו היה לו לגמ' להביאו סמוך לדברי רב יהודה, ומדהובא סמוך לדברי רבא נראה דסבר כותיה.

עוד כתוב שם (סימן יג) שרבינו אזיל לשיטתו בכלל זה שכתב כאן דלא אמרינן הלכתא כבתראי היכא שנחלקו אמוראים בהבנת פירוש המשנה או הברייתא, שכן כתב גם רבינו בחיבורו ראשון לציון בסוף מסכת ביצה, על מה שפסק שם הרמב"ם כרב ששת ולא כאביי דבתראי, והובאו דברי רבינו אלו ביד מלאכי (אות קצב). והאריך שם ביד מלאכי לתמוה, שמצינו כמה מגדולי הפוסקים שכתבו דאזלינן בתר בתראי גם אי פליגי בפשט המשנה, עיי"ש.

פירות למה לא יברך, ע״כ. דברי הרב תמוהים מתחלתן לסופן. א׳, אומרו ׳למה לא יברך׳ מה תמיהא היא זו, והרי נתעכלו כדקתני במתניתין ׳עד שיתעכלו׳ ו(ד)פירשו בה כל שאינו רעב, [ו]זה רעב[פב]. והא ודאי פשיטא דתיבת ׳לא׳ טעות סופר, וצריך לומר ׳למה יברך׳[פג], ותמיהתו היא למה יברך כיון שנתעכל המזון שבמעיו הגם שאינו תאב, פירוש, דהנה תמצא דלפעמים יהיה האדם רעב ולא יהיה תאב לדבר הזה כלל ועיקר ויחפוץ במין אוכל אחר. ותמיהא זו ודאי דהויא תמיהא וצריכה ישוב, אלא דקשה לי מהיכן הבין בדבריו של הרא״ש מרן ז״ל דסבירא ליה הכין.

ביאור דברי הכסף משנה

ונראה לי שהרב מרן ז״ל דקדק דברי הרא״ש ז״ל שהוצרך[פד] ׳אם אינו צמא (אם) [או] רעב ותאב לאותן פירות׳ וכו׳, דמלת ׳ותאב׳ מיותרת, ולא הוי ליה לכתוב אלא ׳אם אינו צמא או רעב לאותן פירות׳ ותו לא, ואמאי אצטריך להתנות עוד תנאי שני. ודבריו של הרא״ש ז״ל סובלים שני דרכים, הראשון: דהגם שאינו רעב אם גם בלא רעבון יש לו רצון ותאב לאכול מפירות הללו, לא יברך, ולזה התנה אם אינו רעב וגם אינו תאב. ולפי דרך זה, נפקא תמיהא לדברי הרא״ש על זה הדרך: אם אכל והוא אינו רעב, שלא נתעכל המזון שבמעיו, אף על פי שהוא תאב לאותם פירות - למה לא יברך, והרי עדיין לא נתעכל - שהרי אינו רעב.

ודרך השני: נתכוון לומר על זה הדרך, אם אינו רעב ותאב, פירוש, שני דברים אלו הם דברים המחייבים אותו לברך, וכל דהויא חדא מינייהו - או אינו רעב או אינו תאב לפירות אלו - יברך, ולא הזכיר הרא״ש ׳תאב׳ אלא להשוותה ׳לרעב׳, דכשם שאינו רעב מיחייב גם אינו תאב מיחייב. ושיעור דברי הרא״ש במאמר ׳רעב ותאב׳ - או זה או זה, ואינו רעב לבד יברך, ואינו תאב לבד יברך. ולפי דרך זה תהיה התמיהא על דברי הרא״ש על זה הדרך: בשלמא (את) [אם] אינו רעב יברך הגם שאינו תאב לאותן פירות, שפיר. אלא אם אינו תאב - והוא רעב שנתעכל המזון שבמעיו - אמאי יברך. ושני דרכי התמיהא יכולין אנו ליישב בדברי הכסף משנה, או נגיה בדבריו על זה הדרך ׳אם אכל ולא נתעכלו שאינו רעב אף על פי (שאינו תאב) [שתאב] למה לא יברך׳[פה], או נגיה ׳אם אכל ונתעכלו כו׳ למה יברך׳[פו].

ולי נראה דלשני דרכים הסובלים דברי הרא״ש לא קשיא מידי, בין לדרך הראשון דתנאי הוא דבעינן אינו רעב [ו]גם אינו תאב, [ד]סובר הרא״ש דאם

אור לציון

פב. א״כ אתי שפיר דלא יברך ברכה אחרונה, ומאי קשיא ליה להכס״מ. **פג.** וכ״כ במשנה למלך שם. **פד.** לכתוב כעין שפת יתר. **פה.** לדרך הראשון הנ״ל. **פו.** לדרך השני הנ״ל.

הוא תאב זה יגיד שנתעכל, והגם שאין לו רָעָב - מצוי הוא דבר זה שבגמר העיכול לא ירגיש אדם ברעב[פז], וזה הוא מבחן שהוא תאב לאכול[פח]. אי נמי כגון שאכל פירות בתחלת הסעודה, ונתעכלו בתחילה ואינו רעב ממזונו, למה יברך - כיון שהפירות נתעכלו, והראיה שהוא תאב לאכול מהם.

גם לדרך השני משכחת לה שהוא רעב ולא נתעכלו פירות שאכל, כגון שלאחר הסעודה הביאו לפניו פירות, והמשיך באכילתן זמן מה, ובזה כשיתעכל מזון סעודתו עדיין עיכול הפירות שאכל לא הגיע לחצי עיכול, ונמצא הוא רעב שהרי נתעכל מזונו, ותאותו סתומה מתאות הפירות - להיות שעודן לא גמרו להתעכל ואינו תאב לאכלן, ולמה יפטר מברכתן והם עדיין לא נתעכלו.

ביאור דברי הרמב"ם

והרמב"ם כתב בפרק ב' מהלכות ברכות (הי"ד) וזה לשונו: מי שאכל ושכח ולא בירך, אם נזכר קודם שיתעכל המאכל שבמעיו חוזר ומברך, נתעכל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך. וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא חוזר ומברך, והוא שלא נתעכל המזון שבמעיו, ע"כ. קשה למה לא השמיענו שיעור העיכול, דהא תלמודא בעי לה ומפלגן סברות. ואולי דדעת רבינו היא דכדי שיתעכל כו' היינו כל עוד שאינו רעב, ותלמודא לא קבעי אלא משום דאיכא מאן דמפיק לה מפשטה ומפרש כל זמן שיצמא כו', אבל אי לאו הכי פשיטא דכל (כל) שאינו רעב הוי, ולהכי לא הזכיר רבינו אלא לשון המשנה[ג].

וטעם אומרו 'חוזר ומברך', שלא היה לו לומר אלא 'הרי זה מברך',

אור לציון

פז. מיד, אלא לאחר זמן. **פח.** זה יגיד שנתעכל המאכל.

מילואים לציון

[ג] **מדוע לא ביאר הרמב"ם כמה הוא שיעור עיכול.** כתב רבינו לבאר מש"כ הרמב"ם (פ"ב מהלכות ברכות הי"ד) מי שאכל ושכח ולא בירך אם נזכר קודם שיתעכל המאכל שבמעיו חוזר ומברך, נתעכל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך, ע"כ. וקשה מדוע לא ביאר הרמב"ם מהו שיעור עיכול שנחלקו בזה בגמרא.

ומתרץ רבינו, שדעת הרמב"ם שמה ששנינו 'כדי שיתעכל' היינו כל עוד שאינו רע כפי שפשטו בגמרא, ומה שנסתפקו בתחילה בגמ' היינו רק מחמת דריש לקיש חולק וסובר דשיעור עיכול היינו כל זמן שיצמא מחמת אכילתו. אך זה יוצא מפשטות הכוונה במשנה, דפשטות הכוונה במשנה, הוא כדעת רבי יוחנן דקאמר כל זמן שאינו רעב, ועל כן סתם הרמב"ם כלשון המשנה וכפירושו הפשוט דהיינו כל זמן שאינו רעב ולא הוצרך לפרשו, ע"כ.

ויש לציין שגם הלחם משנה כתב בדברי הרמב"ם כדברי רבינו, וז"ל: "בגמרא

סימן קפד

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א—ב] מי שאכל ושכח ולא בירך: [ד] נסתפק לו אם בירך ברכת המזון: [ה] עד מתי יכול לברך: [ו] שיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון:

א מי שאכל ויצא ממקומו ולא בירך (א) **לא שנא שוגג ולא שנא מזיד צריך לחזור למקומו ולברך. בירך במקום השני אם היה שוגג יצא ואם היה**

שיברך שלש ברכות שרוכב כמהלך דמי (קדושין לג:). ובספר אהל מועד (דרך ח נתיב ז) כתב בשם התוספות שהמהלך בדרך עומד ומברך אם ירצה ואין צריך לישב ולענין הלכה נקטינן כדברי הרא"ש:

ט(ב) **כתוב** בארחות חיים (שם אות מה) [ירושלמי (פ"ז ה"ה)] אכל יושב יושב ומברך אכל מיסב מתעטף ומברך. נראה מכאן שיכול לברך כשהוא מיסב:

יב **גרסינן** בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ה) שאסור לברך והוא עוסק במלאכתו:

ז(ב) **בפרק** ואלו נאמרין (סוטה לח:) אמר רבי יהושע בן לוי אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין (ה):

קפד א—ג מי שאכל ויצא ממקומו ולא בירך וכו'. בפרק אלו דברים (נא:) תנן מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר ובגמרא (נג:) מחלוקת בשכח אבל במזיד יחזור למקומו ויברך וכתב הרא"ש (סי' ה) דבסדר רב עמרם פסק הלכה כבית שמאי וכן כתב ה"ר יונה (מ. ד"ה ולענין) בשם הגאונים אבל הרמב"ם בפ"ד (ה"א) פוסק כבית הלל וכן נראה לה"ר יונה. וכתב הרמב"ם (שם) דאע"ג דבמזיד צריך לחזור ולברך במקומו אם בירך במקום שנזכר יצא ידי חובתו: **ומ"ש רבינו בירך במקום השני אם היה שוגג יצא** **היה מזיד לא יצא**. נראה דאזיל לטעמיה שפסק כבית שמאי דשוכח יחזור למקומו ויברך ואם איתא דמזיד לא מיחייב לחזור למקומו אלא לכתחלה מאי איכא בין שוגג למזיד [א] הילכך על כרחך לומר שאם בירך במקום השני שוגג יצא מזיד לא יצא אבל להרמב"ם שפסק כבית הלל דשוגג יברך במקום שנזכר מסתיין לאפוקי דרגא במזיד למיקנסיה שיחזור למקומו לכתחלה אבל אינו בדין לאפוקי תרי דרגי לומר דאפילו בדיעבד לא יצא: **וכתב** הרא"ש (שם) דהא דיחזור למקומו ויברך דוקא ברכת המזון אבל בשבעת המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם אלא יברך במקום שנזכר. וצריך לומר דברכת המזון דנקט לאו דוקא אלא מידי דשייך במינא דמזון קאמר דהיינו כל מיני

קפד א מי שאכל ויצא ממקומו וכו'. בפרק אלו דברים תנן מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר ובגמרא אמר רב זביד מחלוקת בשוגג אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כבית שמאי (אף על פי ששגג ונעקר מן המקום על ידי שכחה החמיר על עצמו כבית שמאי וחזר למקום שאכל ובירך) ואשכח ארנקי דדהבא וחד עביד במזיד (נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהוצרך לילך) כבית הלל ואכליה אריא וכל זה הביאו הרי"ף (מ.) והרא"ש וכתב עוד הרא"ש ובסדר רב עמרם פסק הלכה כבית שמאי וכו' נראה מדבריו דכך הלכה שהרי לא הביא מי שחולק על זה וכך פסק רבינו בסתם כבית שמאי לא שנא שוגג לא שנא מזיד צריך לחזור למקומו ולברך אלא דמה שכתב בירך במקום השני אם היה שוגג יצא ואם היה מזיד לא יצא וצריך לחזור למקומו ולברך קשה טובא דמאין יצא לו להורות כך דילמא כי היכי דשוגג ומזיד שוין בלכתחלה דצריך לחזור למקומו ולברך כך הן שוין דבדיעבד יצא אם בירך במקום השני ומה שכתב ב"י דאם כן קשה מאי איכא בין שוגג למזיד הוא תמוה דדילמא אין הכי נמי דאין חילוק בין שוגג למזיד כלל: ☜ **ונראה** דרבינו דקדק בדברי האלפסי והרא"ש דכיון דהלכה כבית שמאי אם כן לא היו צריכין להביא בפסקיהם הך דרב זביד דלא נפקא לן מינה מידי אלא לבית הלל דמחלק בין שוגג למזיד וכיון דהלכה כבית שמאי דאפילו בשוגג יחזור למקומו ויברך אם כן כל שכן מזיד ותו לא איצטריך לן דרב זביד ותו קשה בהא דקאמר חד עביד במזיד כבית הלל דמשמע דהכי קאמר עביד במזיד כדסבירא ליה לבית הלל בשוגג ובירך במקום אחר אבל לא עביד כדסבירא ליה לבית הלל במזיד דצריך לחזור למקומו ולברך ואין לשון חד עביד במזיד כבית הלל משמע כן ותו דלא הוה דומיא דרישא דחד עביד בשוגג כבית שמאי דהיינו דעביד בשוגג כדסבירא ליה לבית שמאי בשוגג דצריך לחזור למקומו ולברך ועל כן מפרש רבינו דהרי"ף והרא"ש הביאו לדר' זביד לאורויי דמדברי בית הלל נשמע לבית שמאי דכי היכי דלבית הלל מחלקינן בין שוגג למזיד בלכתחלה הכי נמי לבית שמאי מחלקינן בין שוגג למזיד בדיעבד דאף על גב דבלכתחלה אפילו בשוגג צריך לחזור למקומו ולברך אפילו הכי בדיעבד איכא לחלק דבשוגג אם בירך במקום השני יצא ובמזיד אם בירך במקום השני לא יצא וצריך לחזור למקומו ולברך והיינו דקאמר חד עביד במזיד כדסבירא להו לבית הלל במזיד דהיינו דנעקר במזיד ממקום שאכל כדי לברך במקום אחר שהוצרך לילך ולאחר שבירך במקום אחר לא חזר למקומו ולברך שם אלא עביד

דרכי משה

(ה) **כתב** ר' אברהם מפראג בהגהותיו ויש מדקדקים שאין לוקחים לברכת המזון אלא כוס רחב ולא כוס שפיהו צר שאנו קורין בלשון אשכנז קלו"ג גלא"ז טו] ואפשר שסמכו במאי דאמרינן (סוכה מט:) רבא אכסא דברכתא מיגמע גמועי ופירש רש"י לגימות גסות דרך חשיבות ושביעה כמו דאמרינן צורבא מרבנן דלא נפיש חמרא ליגמע גמועי וכו' ולי נראה הטעם שצריך ליתן עיניו בכוס וזה לא יוכל לעשות היטב בכלי שפיו צר:

פרישה

קפד (א) **לא שנא שוגג ולא שנא מזיד צריך לחזור למקומו ולברך וכו'**. בפרק אלו דברים מחלוקת בית שמאי ובית הלל היא ופסק כבית שמאי ולא כבית הלל דאמרי דאם שוגג הוא יברך במקום שנזכר:

דרישה

כתב ב"י בסוף הסימן וזה לשונו כתוב בארחות חיים אכל יושב יושב ומברך אכל מיסב מתעטף ומברך נראה מכאן שיכול לברך כשהוא מיסב עכ"ל ויש לתמוה דאיך פסק נגד תלמוד ערוך יד] בסוף פרק שלשה שאכלו (נא:) וז"ל במתניתא תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך ע"כ. הרי קמן להדיא דכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך ודוחק לומר שהיתה לו גירסא אחרת ואפשר לומר דסבירא ליה לארחות חיים דכיון דאינו אסור לברך בהסיבה אלא משום גאוה משום הכי כשמתעטף יכול לברך בהסיבה דכיון שהוא מתעטף הוא מיסב בהכנעה ובכובד ראש וק"ל:

חדושי הגהות

קפד [א] ועוד נראה דטעמא דרבינו משום דאיתמר שם בגמרא הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקי דדהבא וחד עביד במזיד כבית הלל ואכליה אריה וסבירא ליה לרבינו דעל כרחין לומר דהאי דפסק כבית הלל היינו דבדיעבד שבירך במקום שני ולא חזר למקומו דאי לכתחלה הא אף בית הלל מודו במזיד דצריך לחזור למקומו ומדאכליה אריה מכלל דלבית שמאי במזיד אף בדיעבד לא יצא (מהרל"ח):

הגהות והערות

יד] **עיין** ברכי יוסף כאן (שיורי ברכה אות א) מה שהעיר בזה: טו] **צ"ל** גלוק גלאז וכ"ה בהגהות ר' אברהם פראג ובפרישה ובב"ח, ותרגומו כוס פעמון כנראה היתה צורתו כפעמון שרחב מלמטה וצר מלמעלה:

טור <מכון שירת דבורה> - ב (או"ח קכח - רמא) / יעקב בן אשר (בעל הטורים) (עמוד 265) 34170 הודפס מאוצר החכמה

כבית הלל דסבירא ליה דאפילו במזיד יצא בדיעבד אם בירך במקום השני ומכללא נשמע מדקאמר דעביד כדסבירא להו לבית הלל במזיד דיצא אלמא דלבית שמאי אי עביד במזיד לא יצא אפילו דיעבד אלא צריך לחזור למקומו ולברך שנית אבל בשוגג יצא בדיעבד אם בירך במקום השני ומזיד לבית הלל דינו כשוגג לבית שמאי ודוק:

ב **כתב** ה"ר פרץ דוקא שאין לו עוד פת וכו'. דין זה נתבאר בכל חלקיו לעיל בסימן קע"ח (ס"ב) בדרך ארוכה ובדרך קצרה עיי"ש: **ומ"ש רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה.** כך היא הנוסחא בהגהת סמ"ק סימן ק"ט (עמ' פה) והכי פירושו דאם היה רעב מאכילה ראשונה כבר נסתלק מאותה אכילה ואינו יכול לברך עליה ברכת המזון ואם יחזור ויאכל במקום השני צריך לברך בתחלה ובסוף ובמקצת נוסחאות בספרי רבינו כתוב רק שלא יהא שבע מאכילה ראשונה כלומר דאם היה שבע לא היה לו תועלת במה שאוכל במקום השני מעט פת דלא נחשב אכילה כיון שהוא שבע ונוסחא זו טעות היא דכל שאינו קץ במאכלו חשובה אכילה דלא גרע מאכילת פסח ואפיקומן דנאכל על השובע ונחשבת אכילה כל שאינה אכילה גסה דקץ במאכלו:

מזיד לא יצא: ב כתב ה"ר פרץ דוקא שאין לו עוד פת לאכול במקום השני אבל אם יש לו עוד פת לאכול יאכל שם מעט ויברך שם [א] (ג) **רק שלא יהא רעב** א] **מאכילה ראשונה** (א*). **והא דאמרינן דברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומן פירוש אם אינו רוצה לאכול במקום השני** [ב] **צריך לחזור למקומו ולברך אבל אם ירצה לאכול במקום השני אין צריך לחזור למקומו: ד אכל ואינו יודע אם בירך ברכת**

דגן דכיון שהוא זן את האדם ברכה שהוא מברך עליו ברכת המזון קרי ליה ואע"פ שאינו מברך עליו אלא ברכה אחת מעין שלש שהרי כתב בפרק ערבי פסחים (סי' ו) דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם היינו פת ומיני דגן. ולפי זה מה שכתב אבל בשבעת המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם לאו כל שבעה מינים קאמר אלא מיני שבעה חוץ מחטה ושעורה. אבל ראיתי להרשב"א שכתב בסוף פרק אלו דברים (נג: ד"ה מחלוקת) שכל שאינו טעון אלא ברכה אחת לבסוף אין טעון ברכה לאחריו במקומו וכבר נתבאר בסימן קע"ח (קנח.) שיש אומרים דכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם ולפי דעתם על שבעת המינים צריך לחזור למקומו לברך: **כתב** ה"ר פרץ דוקא שאין לו עוד פת וכו'. כן כתב בהגהת סמ"ק (סי' קט אות כח) והביאוהו הגהות מיימון בפ"ד (ברא"ש בדפוס קושטא) וכבר נתבאר בסימן קע"ח (קנח: ד"ה ובסימן): **כתב** הר"ן בפרק ערבי פסחים (כ: ד"ה מיתיבי) דהא דתנן מי שאכל ושכח ולא בירך יחזור למקומו ויברך הני מילי בשוכח אבל לכתחלה קודם שיעקור ממקומו צריך לברך:

ד **אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון וכו'.** טעמא משום דברכת המזון מן התורה כדאיתא בפרק מי שמתו (כ:) גבי הא דתנן בעל קרי מהרהר בלבו וכו' וכתב הרא"ש בפרק הנזכר (סי' טו) גבי ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא שפוסק בשאלתות דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אם אמרן אין צריך לחזור אלמא דברכות דאורייתא אי מספקא ליה צריך לחזור. וכן כתב הרמב"ם בפ"ב (ה"ד) שאם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון חוזר ומברך כל זמן שלא נתעכל מזון שבמעיו. ובפ"ד (ה"ב) כתב מי שנסתפק

דרכי משה

קפד (א*) **כתב** ב"י בסו"ס קע"ח (קנח: ד"ה ובסימן קפד) על דברי ר' פרץ אלו ודווקא למאן דפוסק דשינוי מקום אין צריך לברך בדברים הצריכים ברכה במקומן אבל למאן דפסיק דצריך ברכה כיון שאינו יכול לאכול עד שיברך למפרע על מה שאכל ודאי שהוא צריך לחזור למקומו לברך על מה שאכל עכ"ל. ותמיהני בדבריו אלו דהא אף למאן דסבירא ליה דצריך לברך היינו דווקא ברכה ראשונה על מה שחוזר ואוכל אבל מה שכבר אכל לא צריך דהא שינוי מקום לא גרע מהיסח הדעת ומבואר לעיל סימן קע"ט דנקטינן דהיסח הדעת לא מצריך ברכה לאחריו רק לפניו וכ"כ ב"י בעצמו סימן קע"ח (שם ד"ה כתב סמ"ק) בשם התוספות והאשיר"י [וצ"ע א*]. עוד כתב שם בשם סמ"ק כדברי ה"ר פרץ דאם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר שאינו מברך אלא במקום שני וכמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתן:

פרישה

(ג) **רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה וכו'.** כן היא הגירסא בשלחן ערוך (ס"ב) ובדפוס ב"י וכן הביא לשון רבינו פרץ לעיל בסימן קע"ח וכן הוא הגירסא נדפס בהדיא בהגהות סמ"ק עיין שם סימן ק"ט דף מ"א ריש ע"ב אבל בספרים אחרים הגירסא בספרי רבינו ובלבד שלא יהא שבע מאכילה ראשונה והיא עיקר דלפי גירסת השלחן ערוך קשה דאם כן אף במקומו אסור לברך אם כבר נתעכל המזון שבמעיו ואם אמר רק שלא יהא רעב דמשמע דרצה לומר אין צריך לחזור למקומו ולברך הא אי הוה רעב היה צריך לחזור למקומו ולברך וזה אינו דגם במקומו אסור שוב לברך וכמו שמסיק וכתב בהאי סימן זה לשונו ועד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו וכמה שיעורו אמר רבי יוחנן כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה עכ"ל דמוכח מיניה הא אי רעב אסור תו לברך אף במקומו אבל אם נגרוס רק שלא יהא שבע אתי שפיר דרצה לומר שאינו שבע מאכילתו הראשונה כל כך עד שמה שיאכל במקום הזה מן הפת יחשב לאכילה גסה וכבר נגמרה סעודתו הראשונה והיה צריך לחזור למקומו ולברך אלא אינו שבע כל כך ומה שיאכל במקום הזה מצטרף לאכילה הראשונה לברך על שתיהן יחד במקום הזה: ועיין בש"ע מ"ש שדברי השלחן ערוך סותרים זה את זה דבסימן זה (ס"ב) פסק כדברי רבינו תם ובסימן קע"ח (ס"א) פסק כהרמב"ם והב"י גופא בפירוש הרמב"ם פסק כרב ששת ומצריך לברך ברכה למפרע במקומו ולא סבירא ליה דר' פרץ נמצא דדבריו סותרים זה את זה ועל זה כתבתי ישוב קלת בסימן קע"ח (דרישה אות ג) ע"ש. גם עיין בדרכי משה בסימן זה שהקשה אדברי ב"י אמה שכתב דדברי ר' פרץ לא אתיא אליבא מאן דאמר כרב ששת וקושיית רמ"א ז"ל לאו קושיא וכמו שכתבתי שם דהב"י כתב שם אליבא דהרמב"ם [ד]מפרש רב ששת שצריך גם כן ברכה אחרונה ע"ש:

דרישה

קפד [א] **רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה וכו'.** כבר כתבתי שכן הגירסא בסמ"ק ובש"ע אבל הגירסא הנכונה היא רק שלא יהא שבע מאכילה ראשונה. מיהו אף גירסא זו שלא יהא רעב וכו' יש ליישב קצת לפי שיש לומר דלה"ר פרץ אפילו לכתחלה יכול לעקור רגליו ולאכול במקום השני אם יש לו עוד פת לאכול וכו' ולפי זה צריך לומר רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה אבל אם היה משער שהוא רעב מאכילה ראשונה אז לא היה רשאי לעקור רגליו במתכוין ולאכול במקום שני אלא היה צריך מיד לברך שם: [ב] **צריך לחזור למקומו ולברך וכו'.** וכתב הרא"ש דהא דיחזור למקומו ויברך דוקא ברכת המזון אבל בשבעת המינים אין טעונין ברכה לאחריהם במקומם אלא יברך במקום שנזכר ע"כ. וכתב ב"י וצריך לומר דברכת המזון דנקט לאו דוקא אלא מידי דשייך במינא דמזון קאמר דהיינו כל מיני דגן וכו' עד ולפי זה מה שאמר אבל בשבעת המינים אין טעונין ברכה לאחריהם במקומם לאו כל שבעה מינים קאמר אלא מיני שבעה חוץ מחטה ושעורה עכ"ל. וזה דוחק גדול לפרש דברי הרא"ש והם כמשמעו ודוקא קאמר דמה שכתב הרא"ש בפרק ערבי פסחים דדברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומם היינו פת ומיני דגן היינו דוקא לכתחלה שאינו רשאי לצאת לכתחלה למקום אחר עד שיברך. ומה שכתב כאן אבל בשבעת המינים אין טעונין ברכה לאחריהם במקומם אחזרה קאי דהיינו כשכבר הלך למקום אחר אז אין צריך לחזור למקומו לברך שם וכמו שכתב הרא"ש דהא דיחזור וכו' וחילוק דחזרה או לכתחלה הלא מבואר בדברי רבינו והרמב"ם דלהרמב"ם אפילו במזיד אין צריך לחזור ועיין בב"י וק"ל:

הגהות והערות

קפד א] **כ"ה** בדפוסים קדמונים וכתה"י חוץ מדפוסי שונצינו ופראג שכתוב בהם "רק שלא יהא שבע מאכילה ראשונה" ומהרש"ל בכ"י הגהת טעויות של דפוס קרימונא כתב "רק שלא יהא שבע, ס"א רעב", ועיין פרישה וב"ח: א*] **עיין** הגהות והערות סי' קעח אות ד מש"כ בזה:

טור <מכון שירת דבורה> - ב (או"ח קכח - רמא) / יעקב בן אשר (בעל הטורים) (עמוד 266) 34170 הודפס מאוצר החכמה

אוצר החכמה_-_ טור -מכון שירת דבורה- -ב (או-ח קכח - רמא) - יעקב בן אשר (בעל הטורים)__ 267_265

המזון אם לאו צריך לברך מספק: ה ועד אימתי יכול ב] לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו. וכמה שיעורו אמר רבי יוחנן כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה. וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין [ג] אם אינו רעב ולא צמא ג] ותאב לאותן פירות יברך: ו (ג) ושיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון בכזית כרבי מאיר אף על גב דרבי יהודה פליג עליה ואמר בכביצה וקיימא לן בכל דוכתא הלכה כרבי יהודה כנגד רבי מאיר בהא הלכה כרבי מאיר [נ] דרבי יוחנן קאי בשיטתיה. וכן פסק רבינו חננאל והלכות גדולות (ברכות יא ע"ג):

סימן קפה

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] ברכת המזון נאמרת בכל לשון: [ב] צריך להוציא בשפתיו: [ד] שכור יכול לברך:

א (א) **גרסינן בסוטה בפרק** א] **ואלו נאמרים בכל**

לו אם בירך המוציא או לאו אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה ובפרק ח׳ (הי"ג) על ברכות שאר דברים כתב כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך אם לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהוא מדברי סופרים. וכל זה על השורש שהשרים (בפ"ח) [בפ"א] (ה"א — ג) שאין שום ברכה מן התורה אלא ברכה שלאחר המזון לבד. ומשמע שהוא סובר שאפילו ברכה מעין שלש אינה מן התורה ואפילו על המחיה ולפיכך כתב (בפ"ב הי"ד) דין נעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון וכו׳ קודם שכתב (בפ"ג) ברכת חמשת מיני דגן ובסימן ר"ט (קפו: ד"ה כתב) אכתוב בזה עוד בס"ד:

ה ועד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו. משנה בפרק אלו דברים (נא:): **וכמה שיעורו אמר רבי יוחנן כל זמן שאינו רעב וכו׳.** גם זה שם (נג:) וכתב ה"ר יונה (מ. ד"ה כל) דמשעה שיתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל לגמרי דיינינן ליה (א): **ומ"ש רבינו וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין וכו׳.** כן כתב הרא"ש שם (סי׳ ה) והאי דקאמר שאינו תאב לאותן פירות איכא למידק אם נתעכלו כבר פירות שאכל והוא רעב כי אינו תאב לאותן פירות מאי הוי ועל מה שכתב הרמב"ם בפ"ב (הי"ד) אם נזכר קודם שיתעכל המזון שבמעיו חוזר ומברך כתבו הגהות (פ"ב אות ט) ואומר ר"י הוא הדין גבי שתיית יין ואכילת פירות נוהג דין זה. ואפשר דלהרא"ש נמי כל ששהה כדי שיתעכל פשיטא דאינו חוזר ומברך אלא כשאינו יודע לשער אם נתעכלו קאמר שאם הוא תאב לאותם פירות חזקה שנתעכלו ומ"מ יש להסתפק אי בעינן שיהא תאב לאותם פירות דוקא או אפילו תאב לפירות אחרים:

ו ושיעור אכילה לאכול לברך עליה ברכת המזון בכזית כרבי מאיר וכו׳. בפרק שלשה שאכלו (מה.) תנן עד כמה מזמנין עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה וכל הפוסקים הסכימו דהלכה כמאן דאמר בכזית ואע"ג דמתניתין בזימון מיתניא כבר כתבו התוספות (שם מט: ד"ה עד) והרשב"א (ד"ה עד) דהוא הדין לברכת המזון בלא זימון וכתבו טעם אמאי נקט מתני׳ זימון:

ג **וכמה שיעורו וכו׳ וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו צמא ולא רעב ותאב לאותן פירות יברך וכו׳.** כן צריך לומר וכך הוא הלשון באשיר"י ורצונו לומר דלאחר שתיית יין אינו צמא ולאחר אותן פירות שאכל אינו רעב ותאב לשום אכילת פירות נמצא דודאי שלא נתעכל מה ששתה מאותו יין ומה שאכל מאותן פירות וצריך לברך. וכתב שתי לשונות לא רעב ותאב הוא לפי שלשון רעב אינו צודק אלא ברעב ללחם לכך אמר שאינו רעב דקאמר לגבי פירות הוא שאינו תאב לאכילת פירות דאלמא דלא נתעכלו הפירות ולשון לאותן פירות היינו לומר דלאחר אכילת אותן פירות עדיין אינו תאב לאכול עוד פירות ☜ ודלא כמו שהבין ב"י דרצה לומר שאינו תאב לאכול אותן פירות ונסתפק אי בעינן שיהא תאב לאותן פירות דוקא או אפילו תאב לפירות אחרים ועוד כתב מה שכתב ולא נהירא:

קפה א גרסינן בסוטה וכו׳ וברכת בכל לשון שאתה מברך. לאו מיתורא דקרא אלא ממשמעותיה מדקאמר בסתם וברכת בכל לשון שאתה מברך משמע כמו לרבנן גבי קריאת שמע שמע בכל לשון שאתה שומע כדלעיל סימן ס"ב:

קפה פרטי רמזי דינים המחודשים המבוארים בזה הסימן

[ג] צריך בעל הבית לברך ברכת המזון בקול רם: [ה] ברך וצואה כנגדו או שהיה שכור אם צריך לחזור ולברך:

א גרסינן בסוטה פרק אלו נאמרין בכל לשון. (לג.) ומני בהדייהו ברכת המזון ובעי בגמרא ברכת המזון מנין דכתיב וברכת בכל לשון שאתה מברך:

דרכי משה

(א) **ובאבודרהם** (עמ׳ שכח) דשיעור עיכול מזון הוא ארבעה מילין באכילה מועטת:

פרישה

(ג) **ושיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון בכזית וכו׳.** אף על גב דמתניתין בזימון מיתניא כבר כתבו התוספות דהוא הדין לברכת המזון בלא זימון וכתבו טעם אמאי נקט מתניתין זימון:

קפה (א) **גרסינן בסוטה בפרק ואלו נאמרין וכו׳.** כתב ב"י ומני בהדייהו ברכת המזון וכו׳ יפה פירש לפי גירסתו שגורס גרסינן בפרק ואלו נאמרין בכל לשון אבל לפי גירסת קצת ספרי רבינו גרסינן בסוטה ואלו נאמרין בכל לשון וכו׳ אין צריך לפירושו: **כתב הכל בו** שבעל הבית עם בניו ואשתו הוי כסופר מברך ובור יצא ולפיכך צריך לברך בעל הבית בקול רם כדי שישמעו אשתו ובניו ויצאו בברכתו ומי שבירך בלחש טועה אם יש שם אשה ובנים עכ"ל:

דרישה

[ג] **אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותן פירות יברך.** כתב ב"י ויש להסתפק אי בעינן שיהא תאב לאותן פירות דוקא או אפילו תאב לפירות אחרים עכ"ל ולי נראה שאין שום מקום לספק זה דהא כאן הסוגיא מיירי עד אימתי יכול לברך למפרע ואם כן איך שייך להסתפק בזה ולומר דאף אם אינו תאב לאותן פירות מכל מקום כיון דצמא ותאב לפירות אחרים יברך דהא כיון דאינו תאב לאותן פירות אם כן על כרחך הוא שבע ואם כן איך הוא תאב לפירות אחרים. אלא על כרחך צריך לומר דאף על פי שהוא שבע מאוד אף על פי כן הוא יאכל אלו הפירות אם כן אינו תלוי כלל במה שתאב לאלו פירות באותן פירות שאכל כבר דאף בתחלה בשעה שאכל אותן פירות תאב גם כן לאלו פירות וק"ל:

חדושי הגהות

[נ] **כל זה** כתבו התוספות והרא"ש שם (סימן כד) והא דר׳ יוחנן קאי בשיטתיה היינו במה דאמר לעיל מינה (לח: מח:) דאינו מוציא הרבים ידי חובתם עד שיאכל כזית דגן (מהרל"ח):

הגהות והערות

ב] **בדפוס** ספרדי "יכול לחזור ולברך": ג] **בדפוסים** קדמונים הנוסח "אם אינו צמא ולא רעב" והטעם משום דצמא קאי איין דסליק מיניה ורעב ותאב קאי על פירות דלקמיה:

קפה א] **בחלק** מדפו"ר הנוסח גרסינן בסוטה ואלו נאמרין וכו׳ ועיין פרישה:

קנ"ד [ס"ק ג] בשם הרמב"ן [במלחמות ברכות לה, א]. ועיין סוף סימן ר': **יב בלחש עם המברך.** כדי שיברכו יחדיו. ולא יאמר כל אחד בפני עצמו רק בסיום הברכה. והב"ח [ד"ה ומ"ש] כתב דטוב יותר לשמוע, ועיין מה שכתבתי סימן קנ"ג סוף סעיף א' [ס"ק ד]. ובתשב"ן [סימן שו] כתב דלריכים לשמוע עד הזן את הכל, שהוא ברכת הזימון. ועיין סימן ר' [בהגה], וכן נראה עיקר: **יג לטוב עין.** פירוש, לשונא בלע וגומל חסד בממונו (רש"י שם סוטה לח, ב ד"ה לטוב עין):

קפד א קודם שיעקר. ועיין סימן קע"ח [סעיף א] (א) דמפינה לפינה לא חשיב שינוי מקום, וכן הוא בב"י סימן קנ"ג [ד"ה ויש]. והוא הדין כשרואה מקומו. ואם אכל בחדר זה ודעתו לברך במקום אחר בבית זה, אפשר דמהני, כמו שכתוב סימן קע"ח [שם בהגה]. ויש לסמוך על זה כשאותו מקום אינו נקי: **ב במזיד יחזור.** ונראה לי דאם הוא רחוק דעד שלא יחזור למקומו יתעכל המזון, יברך כאן:

פונה לדברים אחרים הרי הפסיד הכוונה, כי הפסיק באמצעיתה. אבל כשאדם קורא בפיו, ואף אם קורא מקצתה בלא כוונה יצא, עכ"ל. ושערוריה זו מצוייה בעוונותינו הרבים בינינו, שבאותו פעם שהמברך בזימון מברך אין שומעין לו ומדברים דברים אחרים, ועוברים על עשה דאורייתא [דברים ח, י] וברכת את ה' אלהיך בשאט נפש, ובפרט בסעודות גדולות, וטוב מאוד היה הדבר שלא לברך בזימון כלל דאז היה כל אחר מברך בפני עצמו, מה שאין כן עכשיו שטועים לומר שהם יוצאים בברכת המברך ואינו שומע מהו אומר, על כן בודאי חיוב על כל אדם לדבר הברכות בלחש עם המברך ולא יבא לידי מכשול דאורייתא. דאע"ג דבדורות הראשונים היו שותקים ומכוונים לברך, מכל מקום בשביל חסרון כוונה יש לנהוג כן. (י) ועיין מה שכתוב סימן (קנ"ג) [קנג] כו סעיף א':

קפד (א) במזיד יחזור למקומו כו'. במשנה [ברכות נא, ב] מי שאכל ושכח ולא בירך, בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר. אמר רב זביד [שם נג, ב] מחלוקת בשכח, אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך, פשיטא ושכח תנן, מהו דתימא אפילו במזיד והא דתנן ושכח להודיעך כחו דבית שמאי, קא משמע לן. ופסק הרא"ש [שם פ"ח סימן ה] והטור בזה כבית שמאי. ויש לתמוה על מה שחילק הטור בין שוגג למזיד לענין אם בירך במקום השני, מנא ליה הא, דהא לבית שמאי אין חלוק בין שוגג למזיד לענין אם הלך משם, ואפילו שכח והלך [הוי] ב כמו מזיד בהליכה, הכי נמי נימא שוין הם לענין שכח ובירך במקום השני דבתרווייהו יצא בזה בדיעבד או לא יצא. והב"י [ד"ה מי] כתב דאי איתא דמזיד לא מחייב לחזור מאי איכא בין שוגג למזיד. (דברים) [דבריו] ב תמוהים בזה, דהא ודאי לבית שמאי באמת אין חילוק בין שוגג למזיד לענין ההליכה, דלמא הכי נמי לענין הברכה. ונראה לי לומר דלא מסתבר לומר בתרווייהו לא יצא שם, דא"כ למה אמרו בית שמאי יחזור למקומו ויברך דהוא לשון לכתחלה, הוי להו למימר רבותא לא יצא. ואין לומר דרבותא דבית הלל קא משמע לן בזה דאפילו לכתחלה יברך במקום השני כיון דההליכה היתה בשוגג, זה אינו, דהא עכשיו קיימא לן כבית שמאי, ואי לאו דאמר רב זביד דמודה בית הלל במזיד בהליכה היינו אומרים דהתנא אתא להודיעך כחו דבית שמאי, ועל כן הוכרח רב זביד להשמיענו בזה, (בודאי) [דודאי] ב היתה קבלה בידו לפרש כן, ממילא בשאר מילי ודאי אמרינן שפיר להודיעך כחו דבית שמאי, דהלכה כמותו כאן. וגם אין לומר דאף במזיד יצא אם בירך במקום השני במזיד, זה אינו, מדאיתא בגמרא [שם] רבה בר בר חנה אזל בשיירא אכל ושכח לברך, אמר אם אגלה לבני השיירא שאחזור למקום שאכל[תי] יאמרו בריך כאן, אלא אמינא אבדתי יונה דדהבא, אמר להו כן והלך וחזר ומצא באמת יונה דדהבא. ומזה מוכח דבמזיד שבירך במקום השני לא יצא, דא"כ מה לו כל הטורח הזה לבקש תחבולות לבני החבורה, הא ודאי כיון דבדיעבד יצא אין לך דיעבד גדול מזה, כדאשכחן בפרק תפילת השחר [ברכות ל, א] דסבירא ליה לרב ששת שמתפלל אפילו במהלך, רק שפעם אחת הלך עם רב חסדא והתפלל רב חסדא מעומד, אמר ליה לשמעיה שגם הוא יעמוד, כיון שבני החבורה ממתינים מהיות טוב אל תקרי רע, שמע מינה שאע"פ שיותר טוב להתפלל מעומד, אלו לא היה החבורתה ממתנת בלאו הכי היה מתפלל מהלך, והיינו דזה הוי בדיעבד. וכן לענין תפלה מלינו שם דמתפלל מהלך בדרך. אלא ודאי דבמזיד לא יצא במה שבירך במקום השני, ועל כן טרח

יב (ט) בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות: הגה [כ] ויקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן כדלעיל סימן נ"ט ז*) ח) אין נותנין כוס של ברכה אלא **יג** (י) לטוב עין:

ח י [כא] לענין לשאול בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד א) יש מי שאומר שדינה כתפלה:

ט ס צריך לישב בשעה שמברך בין אם היה הולך [כב] בביתו כשאכל או עומד או מיסב כשמגיע לברך צריך לישב ס* כדי שיוכל לכוין יותר [כג] וגם לא יהא מיסב שהוא דרך גאוה אלא ישב (יא) באימה: הגה ונראה לי דלאו דווקא המברך אלא הוא הדין כל המסובין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה ט) מיהו אם לא עשו כן אפילו בירך מהלך בדיעבד יצא:

י ע [כד] כג יש אומרים שגם ברכה מעין שלשה צריך לאומרה מיושב:

יא פ [כה] כד אם היה מהלך בדרך ואוכל אין צריך לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו:

יב צ [כו] (יא) אסור לברך והוא עוסק (יב) במלאכתו:

סימן קפד

לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך מי ששכח ולא בירך. ובו ו' סעיפים:

א א [א] א מי שאכל במקום אחד צריך לברך א* **א** קודם (א) שיעקר ממקומו: הגה ועיין לעיל סימן קע"ח א*): א** [ב] ואם יצא ממקומו ולא ברך אם היה (א) **ב** במזיד (ב) יחזור למקומו ויברך [ג] א*** ואם ברך במקום שנזכר יצא: הגה ג*) ודווקא לדעת הרמב"ס ג*) אבל

באר הגולה

נ. שם בארחות חיים [סימן נג]:
ס. שם בגמרא [ברכות נא, ב]:
ס*. טור:
ע. ב"י [ד"ה וצריך] לדעת הרמב"ס [ברכות ד, א] והמרדכי [ברכות רמז קפד]:
פ. הרא"ש שם [פ"ז סימן לו] והכל בו [סימן כה כב, ג בשם התוספות בה]:
צ. ירושלמי שם [ברכות פ"ב הלכה ה]:
קפד א. ברכות נ"א [ע"ב]:
א*. ר"ן פסחים כ, ב ד"ה מיתיבי:
א**. גמרא שם:
א***. רמב"ם ברכות ד, א:

ציונים לרמ"א

ז*) סעיף ד בהגה: ח) גמרא פרק ואלו נאמרין [סוטה לח, ב]: ט) רמב"ם [ברכות] פרק ד' [הלכה א]: קפד א*) סעיף ב בהגה: ב*) ב"י ד"ה מי: ג*) ברכות ד, א:

חכמת שלמה

קפד (סעיף א) מי שאכל במקום אחד צריך לברך קודם שיעקר ממקומו וכו' אם היה במזיד יחזור למקומו וכו'. נ"ב, הנה לפענ"ד נבאר כאן חידוש דין בעזרת השם יתברך. דהנה גרסינן בש"ס ירושלמי פרק (ד') [ג] דפסחים [הלכה ח] על המשנה דההולך לשחוט את פסחו וכו' וזה הלשון, אמר רב יודן סימנא מן הדא דברכות [מה, א] עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה, תני פחות מיכן אין מטריחין עליו שיחזור, מה בין זה לזה, זה יש לו ביטול. והנה הקרבן העדה בשירי קרבן [ד"ה תני פחות] תמה מה קא משמע לן דפחות מכן אין מטריחין אותו, הרי מפורש כן במשנה דעד כמה הוא חוזר מוכח דבפחות אינו חוזר, והניח בקושיא. והנה באמת תמוה עליו דמה קושיא, הרי י"ל כוונת הירושלמי דבפחות מכן אפילו לצורך עצמו אינו חוזר, וזה לא מפורש במשנה. גם יש לומר הכוונה דפחות מכזית אפילו לאחר זמן איסורו אינו חוזר, דאף דאינו יכול לבטל, ועיין במג"א [סימן תמד ס"ק יד] כן בשם התוספות [פסחים מט, א ד"ה ותכמים], וזה פשוט. מיהו לפענ"ד לפי האמת נראה דזה לא קאי על תמן, דא"כ למה הפסיק באמצע במה שכתב סימנא מההיא דברכות, וגם למה ליה כלל סימן זה. ולכאורה היה נראה דמזה יהיה ראיה דהירושלמי סבירא ליה כדיעה המבואר בסימן (ר"ו)

ערך לחם למהריק"ש

סעיף ז [עם המברך]. עיין סימן נ"ט [סעיף ד]: סעיף ח בסוף [כתפלה]. כדאיתא בסימן ק"ד [סעיף א]: סעיף ט בסוף [כשמגיע לברך צריך לישב]. ובדיעבד יצא: סעיף יב בסוף אין נותנין לברך אלא לטוב עין:

באר היטב

(ט) בלחש. והב"ח [ד"ה ומ"ש] כתב דיותר טוב לשמוע, וכן כתב בתשובת פנים מאירות [ח"א] סימן נ"ז, ע"ש. ובט"ז [ס"ק ו] כתב הואיל בעוונותינו הרבים שבאותו פעם שהמברך מברך בזימון אין שומעין לו ומדברים דברים אחרים, ובפרט בסעודות גדולות, וטוב מאוד היה הדבר שלא לברך בזימון כלל דאז היה כל אחד מברך בפני עצמו, מה שאין כן עכשיו שטועים לומר שהם יוצאים בברכת המברך, על כן חיוב על כל אדם לדבר הברכות בלחש עם המברך, ע"ש. ובתשב"ץ כתב דצריכים לשמוע עד הזן את הכל שהוא ברכת הזימון, וכתב המ"א [ס"ק יב] וכן נראה עיקר: (י) לטוב עין. פירוש, לשונא בצע וגומל חסד בממונו, רש"י, [מ"א ס"ק יג]: (יא) באימה. ירא שמים יהא נזהר בשעת ברכת המזון להתעטף במלבוש העליון, וגם להניח הכובע בראשו, ולא יברך במלנפת הקטנה. ואף כשמברך ביחיד ינהוג כן, כדי שיהא מורא שמים עליו ויעורר הכוונה, האר"י [שער המצות פרשת עקב עמוד קו], ב"ח, [מ"א ס"ק ה], של"ה [שער האותיות אות ק, ד"ה ורואים ממדקדקים נזהרים]. אין עיטוף נוהג אלא בארץ ישראל משום כבוד השכינה, עטרת זקנים [ס"ק א] בשם ספר יש שכר, ע"ש: (יב) במלאכתו. אפילו תשמיש קל אסור, [מ"א סימן קצא ס"ק ב]:

קפד (א) שיעקר. עיין סימן קע"ח דמפינה לפינה לא חשיב שינוי מקום, והוא הדין כשרואה מקומו. ואם אכל בחדר זה ודעתו לברך במקום אחר בבית זה, יש לסמוך על זה כשאותו מקום אינו נקי, מ"א [ס"ק א], ע"ש: (ב) יחזור. נראה לי דאם הוא רחוק שעד שיחזור למקומו יתעכל המזון, יברך

משבצות זהב

קפד **(א) במזיד יחזור למקומו.** עיין ט"ז. (ברכות נ"א ב' ונ"ג א'). הב"י כתב דהטור לשיטתיה והר"מ לשיטתיה. וכפי הנראה הב"ח ז"ל [ד"ה מי] תיקן דברי הב"י, דוודאי הרא"ש דפסק כבית שמאי והביא דרב זביד מחלוקת בשוגג אבל מזיד דברי הכל הוא הלכה כבית שמאי, שמע מינה דסובר לבית שמאי שוגג לכתחלה יחזור ומזיד דיעבד לא יצא, ולבית הלל שוגג לא יחזור ומזיד דיעבד יצא. ומוכרח זה מגמרא שמסתמא דרב זביד נמי סובר הלכה כבית שמאי, או מדאמר הני תרי תלמידי חד בשוגג כו' (הביאו הט"ז לקמן) וחד במזיד כבית הלל ואכליה אריה, והא בית הלל סבירא להו ג"כ מזיד חוזר. ודוחק לומר כבית הלל בשוגג (כט"ז לקמן), אלא דיעבד כבית הלל כו', ומשום הכי מוכח כן מגמרא. והר"מ בפרק ד' מהלכות ברכות הלכה א' פסק כבית הלל במזיד חוזר ודיעבד יצא, והאי עביד כבית הלל במזיד ואכליה אריה על שהזיד, דלבית הלל נמי מזיד חוזר למקומו. ומוכח הוא, דכיון דהלכה כבית הלל לדידיה וודאי מזיד קנסא הוא, ופשיטא דלא קנסו בדיעבד שיחזור ויברך ברכת המזון, כמו שכתב הכסף משנה שם. אבל הט"ז לא הונח לו בזה, ומפרש בגמרא פירוש אחר, כדבעינן למימר לקמן אי"ה, על כן פירש פירוש אחר והוליד דין חדש דלרא"ש וטור במזיד לא יצא, אף שעקירה בשוגג היתה כיון שעתה מזיד אם בירך במקום הב' במזיד לא יצא, ודווקא כשבירך ג"כ שוגג היה. ובמה שכתב בסיום דבריו ז"ל כיון שהוא עכשיו מזיד (ובאליה רבה ס"ק א' הרבה להשיב עליו אפו, והרי הט"ז נזהר מזה) והוכיח במזיד בשעה שבירך לא יצא מרבה בר בר חנה, אף שהיה שוגג בעקירה. ומינה,

אשל אברהם

רי"ש [אשל אברהם אות ג] יבואר עוד: **יב בלחש.** עיין מ"א. [סימן] קל"ג אות ד', טעות סופר קנ"ג, ועיין מה שכתב בט"ז [ס"ק] ו': **יג לטוב.** עיין מ"א. רש"י פרק אלו נאמרין, יע"ש: **[סעיף ט וסעיף יא]** מה שכתב המחבר צריך לברך מיושב, אלא א"כ קשה עליו איחור דרכו, עיין מה שכתוב בסימן קע"ח [סעיף א-ב] ובפסחים ק"א ב' עקרו כשהם יוצאים מברכים ברכת המזון למפרע, יע"ש:

קפד **א קודם.** עיין מ"א. הראה לסימן קע"ח סעיף א', ושם ביארתיו בט"ז אות ט' בארוכה: **ב במזיד יחזור.** עיין מ"א. ואף לרא"ש [ברכות פ"ח סימן ה] ואף נאמר כל שהליכה במזיד תו לא יצא (עיין ט"ז ס"ק א'), א"כ נימא דהוה ספק ברכות להקל ולא לברך כלל, דזה אינו, דכל כהאי גוונא לא אמרו רבנן הואיל ואי אפשר לשוב למקומו כעת. ומשמע כל במזיד חוזר למקומו אף ברחוק יותר מארבעה מילין, אף בנטילת ידים בסימן קס"ג [סעיף א] הקילו. ובאכילה מרובה עיין ט"ז [ס"ק] ב' ומ"א [ס"ק] ט' *, נראה לי. מה שכתב המחבר להר"ר יונה כו', היינו מה

הגהות רעק"א

קפג א) (שו"ע ס"ח) **יש מי שאומר שדינו כתפלה.** במקור הדין בארחות חיים הלכות ברכת המזון אות נ"ג כתב דמסתבר כתפלה, מה תפלה אין מתפללים אותה אלא במקום אחד ומעומד, כן ברכת המזון אין מברכים אותה אלא מיושב, מה שאין כן בקריאת שמע שיכול לאומרה מהלך מעל לבבך ואילך, עכ"ל:

ביאור הגר"א

[כ] [הגהה] ויקדים כו' כדלעיל כו'. עיין מה שכתוב שם [סימן נט סעיף ד בהגה]: [כא] [סעיף ח] **לענין** כו'. וכמו הלל בימים שגומרין [כב] [ברכות יד, א], וכל שכן בברכת המזון שהוא מפורש בתורה: [כב] [סעיף ט] **בביתו כו'.** עיין סעיף י"א: [כג] וגם כו'. שם [ברכות נא, ב]: [כד] [סעיף י] **יש אומרים כו'.** הרמב"ם [ברכות ד, א], וכשיטתו שגם מעין שלש צריך לחזור למקומו ולישב שם ולברך, ועיין רמב"ם [שם]: [כה] [סעיף יא] **אם כו'.** כמו בתפלה בפרק ד' שם [ברכות ל, א]: [כו] [סעיף יב] **אסור כו'.** ירושלמי [ברכות] פרק ב' [הלכה ה] אהא דאמרינן בגמרא שם [ברכות טז, א] ובירושלמי שם תני הפועלים כו' אמר רב מנא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה בשעה שמברך:

קפד [א] [סעיף א] **מי שאכל כו'.** כמו שכתוב בסימן קע"ח סעיף ב' בהג"ה, ע"ש: [ב] **ואם יצא כו'.** שם בגמרא [ברכות] (נ"ב) [נג] [ג] ב': [ג] **ואם ברך** כו' [הגה] **ודווקא כו'.** ממה שכתוב [ברכות] שם חד עביד במזיד כבית הלל. והלשון תמוה, דהא במזיד לא פליגי. אלא דגם במזיד פליגי בדיעבד כי היכי דפליגי לכתחילה בשוגג, דבין לבית שמאי ובין לבית הלל מזיד נחית דרגא משוגג. ועיין ב"ח [ד"ה מי]:

מחצית השקל

להתוספות [שם כב, ב ד"ה אלא] והרא"ש [שם פ"ג סימן כג] דמחלקים בין אם מחמת אונס או לא, אם שהה בברכת המזון מחמת אונס אי צריך לחזור לראש או לא. זה אינו, דמכל מקום דייק מ"א שפיר, דהא גם לדעת התוספות והרא"ש דפסק רמ"א כוותייהו בסימן ס"ה דמחלקים בין אם שהה מחמת אונס או לא, אפילו הכי מודים דהמברך ברכת המזון מתחיל בפעם שנית ממקום שפסק דהיינו ברוך שאכלנו כו', כמבואר ריש סימן קצ"ב, ואף על גב דשהה מחמת אונס כדי לגמור כל ברכות הזימון כנזכר לעיל, ולזה דחה [המ"א] ועיין סוף סימן רי"ש, ר"ל, דאין ראיה מזה, דהא קיימא לן ברכות הזימון הוא עד הזן כרב ששת וא"כ כששהה המברך עד שענו העונים ברוך כו' ובטובו חיינו לא שהה כדי לגמור כל הברכה שהיא עד נודה לך: (ס"ק יב) **בלחש כו'. כדי שיברכו יחדיו.** דכיון שמזמנים, צריכים שיצטרפו יחד בברכת המזון, וא"כ ניהו שכיון שכל אחד יאמר בלחש ומטעם המבואר בטור סימן נ"ט [סא, ב] בשם הרא"ש [שו"ת כלל ד סימן יט] כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם הש"ץ, וגם אם היה מכוין ובאמצע ברכה פנה לבו לדברים אחרים הרי הפסיד הכונה, מה שאין כן כשקורא בפיו אפילו קרא מקצתה בלא כונה יצא, עכ"ל. מכל מקום צריכים לברך עם המזמן בשוה כדי שיצטרפו: **רק בסיום כו'.** ימהר לסיים קודם המזמן, כמו שכתב רמ"א, כדי שיהיה יוכל לענות אמן. דאם יסיים בשוה עם המזמן אינו רשאי לענות אמן, דהוי ליה עונה אמן אחר ברכותיו. ועיין לעיל סימן נ"א במ"א ס"ק ב': **והב"ח כתב דטוב יותר כו'.** משום דחיישינן שמא לא יוכל לסיים קודם המזמן ולא יהיה רשאי לענות אמן. ובזימן חייב לענות אמן, כדיליף בספרי [דברים פיסקא שו]. ולא דמי להאי דסימן נ"ט [סעיף ד], דשם אין חיוב כל כך לענות אמן אחר הש"ץ, עכת"ד הב"ח בסימן קצ"ג [קצא, א ד"ה ומיהו]: **ועיין [סוף] סימן ר'.** דקיימא לן הכי דברכות הזימון עד סוף ברכת הזן: **וכן נראה עיקר.** כתשב"ץ:

קפד (ס"ק א) קודם כו'. **ואם אכל בחדר זה ודעתו לברך כו' בבית זה אפשר כו'.** אע"ג דלעיל סימן קע"ח ס"ק ח' פשיטא ליה אם היה דעתו תחלה לאכול בבית אחר דשרי, כל שכן באותו בית, היינו דוקא כשדעתו לאכול בבית אחר וגומר סעודתו בבית אחר ומברך שם, אבל כשאין דעתו לאכול בבית אחר כי אם לאכול כאן ומברך בבית אחר, פשיטא ליה דלא מהני דעתו. ובמקום אחר בבית זה מסתפק. ועיין לעיל סימן קע"ח במה שכתבתי שם בס"ק ח' הנ"ל: **כשאותו מקום אינו נקי.** ר"ל, דאם במקום הנקי אי אפשר לו לאכול וצריך לאכול במקום שאין נקי, כהאי גוונא מהני דעתו לברך במקום אחר בבית זה והוא נקי: (ס"ק ב) **במזיד כו'. דאם הוא רחוק כו' יתעכל המזון יברך כאן.** אע"ג דלהרא"ש [ברכות פ"ח סימן ה] לא יצא בברכת המזון שבכאן, מכל מקום אם יחזור

לבושי שרד

(י) ט"ז סק"ז **ועיין מה שכתוב סימן קצ"ג סעיף א', כל"ל:** (יא) שו"ע סעיף י"ב **אסור לברך.** עיין סוף סימן קל"א:

קפד (א) מג"א סק"א **דמפינה לפינה.** אע"ג דהתם לענין דיעבד מיירו, דאם שינה מקומו אין צריך לחזור ולברך אם הוא מפנה לפנה בחדר אחד, או ברואה מקומו אפילו אינו בחדר אחד כמו שביארנו שם אות ב', סבירא ליה להמג"א דכיון דחשבינן להא כחד מקום שרי אפילו לכתחילה לברך שם. אבל בדעתו לברך לא כתב המג"א רק באפשר, משום דמקע"ח אין ראיה, דהתם היה דעתו לאכול משום הכי מהני, אבל דעתו לברך בחדר אחר י"ל דלא מהני, כיון דהיה דעתו לעשות שלא כדין דהא צריך לברך במקומו, לכן לא סמך המג"א בזה אלא בדחק שהמקום אינו נקי, וק"ל:

כב] וזהו שסותר למה שכתב בסימן תפח ס"א דהלל במקום שגומרין דינה כק"ש, ולאו מילתא היא. עיין בשיטת תלמידי רבינו יונה בסוגיא דברכות י"ד ע"א [ז, ב ד"ה בהלל] כתבו דרבא ס"ל דבאמצע הפרק לעולם אינו פוסק אפילו מפני היראה כו' שאינו פוסק בשבחו של מקום וכו', ע"ש. ומדמי לה לתפלה שהוא שבחו של מקום. וכ"ה בספר ארחות חיים [הלכות בהמ"ז סימן נג], ודינא דהכא דסתם השו"ע הוא סתמא דארחות חיים, ולפי שיטתו שפיר כתב רבינו וכמו הלל במקום שגומרין. ובסימן תפח ס"ק ג שכל את ידיו וכתב ברכות שם וכפירוש הרא"ש, ור"ל לאפוקי שיטת תלמידי רבינו יונה וארחות חיים:

(הגהות תלמיד הגר"א רבי ישראל משקלוב בהקדמתו לפירוש תקלין חדתין למסכת שקלים)

כג] עיין סימן (קס"ד) [קפד] סעיף ג' (גליון מ"א). נ"ב, במהדורת אמ"ד ת"פ כתוב קס"ז סעיף ב', וא"כ זה שייך לסעיף ז:

כד] עיין סימן נ"ד סעיף ד': (גליון מ"א)

כה] ובב"י [ד"ה כתב הרא"ש] כתב דבאהל מועד [שער הברכות דרך ח נתיב ז] כתב בשם התוספות שהמהלך בדרך עומד ומברך אם ירצה ואין צריך לישב, ע"ש:

כו] תוקן ע"פ מקור חיים פרי מגדים ולבושי שרד:

קפד א] עיין סימן (קנ"ח) [קעח] סעיף (ג') [ב] (גליון מ"א). נ"ב, תוקן במהדורת אמ"ד ת"פ:

ב] תוקן ממהדורת אמ"ד ת"פ:

ג] תוקן ע"פ דמשק אליעזר:

חכמת שלמה

[רי] [סעיף א] דנבריה אף פחות מכזית צריך ברכה אחרונה, גם יסבור כדיעה זו המבואר בסימן קפ"ד [סעיף ג] דכל שבעת המינים טעונים ברכה במקומם, וא"כ אם הלך במזיד צריך לחזור למקומו, ולכך אמר הירושלמי דההיא דברכות נלמוד מההיא דחמץ, כיון דבחמץ אינו חוזר רק בכביצה או כזית כן הכי נמי בברכת המזון נמי אינו חוזר רק בכזית, אבל בפחות מכזית אף דהוי בריה נמי אינו חוזר רק מברך במקומו. מיהו להסוברים דבריה אין צריך ברכה אחרונה נראה דלאו שפיר ג"כ, דהנה בחמץ קיימא לן [סימן תמד סעיף ז] כחכמים דהוי עד כביצה ולא בכזית, והתם בברכת המזון קיימא לן [כאן סעיף ו, סימן קנו סעיף ד] כר' מאיר דהוי בכזית. והן אמת דגבי חמץ כיון דתני לה רבי בלשון חכמים מוכח דסבירא ליה כן, מדשנאה בלשון רבים, אבל התם דשנאה בלשון חכמים לכך קיימא לן כחכמים. אך קשה על זה גופא למה קיימא לן התם כר' מאיר והכא כר' יהודה, בעל כרחך יהיה מוכח כדעת הפוסקים דאסור לברך עד שיעור עיכול דקיימא לן כר' מאיר דאכילה בכזית ושבעת [דברים ח, י] זו שתיה [ברכות מט, ב], ואם כן כיון דהוי מדאורייתא לכך קיימא לן כר' מאיר לחומרא, אבל בהחזרה למקומו לגופים [פסחים שם] וכן בחמץ דהוי רק דרבנן, לכך קיימא לן ב[כ]ביצה. ולפי זה לענין החזרה למקומו כשהלך ולא בירך במקומו דהוי נמי רק דרבנן, לכך קיימא לן נמי כביצה, וזהו שכתב הירושלמי דסימנא דמלתא פלוגתא דברכת המזון, כלומר לשיטתם אזלו, כמו דפליגי שם פליגי כאן. וקשה מאי טעמא שנה כאן בלשון חכמים ושם בלשון ר' יהודה, בעל כרחך לרמז דכאן הלכה כחכמים והתם כר' מאיר. וקשה מה בין זה לזה, לכך אמר דזה בביטול בעלמא סגי, ולכך אמר דבפחות מכן לא הטריחוהו לחזור גם בברכת המזון, והיינו דהרי עיקר מה דהוי בין זה לזה למה התם קיימא לן כר' מאיר וכאן כחכמים, בעל כרחך דחמץ בביטול בעלמא סגי ודרבנן די בכביצה, א"כ הכי נמי לענין ברכה במקומו דהוי רק דרבנן על פחות מכביצה אינו חוזר. והנה שוב נזכרתי שמה שכתבתי דרבי שנה כאן דברי ר' יהודה בלשון חכמים זה טעות, דהרי נזכר במשנה בפירוש דברי ר' יהודה זה וזה בכביצה וחכמים אומרים בשר קודש בכזית וחמץ בכביצה וכו'. אך הוי קשה למה קיימא לן התם בברכת המזון כר' מאיר וכאן קיימא לן כחכמים, כיון דהם לשיטתם אזלו, א"כ לחכמים גם שם יהיה בכביצה, לכך בעל כרחך מוכח דהכא דרבנן וכאן דאורייתא, לכך אמר דממילא לחזרה למקומו לברך הוי נמי רק דרבנן והוי שם בברכת המזון נמי כביצה. מיהו ממה דסיים בירושלמי עד כדין בשר קודש חמץ מניין, אמר ר' יוסי בר בון מן מה דתנן [פסחים שם] וכן מי שיצא חוץ לירושלים הדא אמרת מה דנפיל לדין נפיל לדין, עכ"ל. ואין לו פירוש, ופירוש הקרבן [ה]עדה [ד"ה עד] הוא תמוה למעיין בו. ולכך נראה דכוונת הירושלמי הוי כמו שכתבתי תחלה, דלאפילו אחר זמן איסורו דאין לו ביטול נמי אין מטריחין אותו, ולכן כשאל א"כ מה בין חמץ לקודש הוי כוונתו כך, כיון דלאחר זמן איסורו נמי הוי לחכמים רק כביצה א"כ מה בין דין לדין. בשלמא אם עד עתה עדיין יש לו ביטול, אתי שפיר החילוק, אבל אם עתה כבר אין לו ביטול, מה בין חמץ להקדש לחכמים, הרי שניהם אין להם תקנה. לכך אמר דהחמץ עכ"פ קיל שיש לו ביטול אם היה קודש שם, וכדאמרינן בעלמא דהיכא דיש היתר לאיסורו קיל הוא, כן הכא נמי הכוונה דקודש מעולם לא היה לו היתר, אבל חמץ היה לו היתר בתחלה ע"י ביטול, לכך קיל מקודש. ופריך מנא לן כן, דלמא כוונת חז"ל חמץ בכביצה היינו דיכול עדיין לבטל, וכן מה שאמר ר' מאיר בכזית היינו דיכול עדיין לבטל, אבל באינו יכול השתא לבטל הוי לכולי עלמא בכזית, או אפשר אף בפחות מכזית נמי כן. לכך אמר כן דתנא וכן מי שיצא וכו', א"כ משמע דהם שווין ממש, וכיון דבקודש אין לו תקנה רק (בפה) [שריפה] א"כ הוא הדין בחמץ מיירי כן דעתה אין לו תקנה רק שריפה ומכל מקום בעינן כזית או כביצה לכל חד כדאית ליה, אבל בלאו הכי אינו חוזר דעכ"פ חמץ קיל מקודש דיש לו היתר בביטול בשום פעם, ודו"ק. והנה אם כי פירוש זה נוטה יותר, מכל מקום נראה דגם פירוש הראשון הוא אמת לדינא דפחות מכביצה אינו חוזר למקומו לברך עד כביצה, דיש ללמוד זה מחמץ, דזה וזה דרבנן, ומלתא דמסתבר הוא בעזרת השם יתברך, ודי להקל בזה בדרבנן, ודו"ק היטב:

לדעת הרא"ש ד*) דסבירא ליה דאף בשוגג יחזור למקומו לכתחילה ה) במזיד אף בדיעבד א לא יצא: [ד] **ואם היה בשוגג להרמב"ם** א**** **יברך במקום שנזכר** (ג) [ה] **ולה"ר יונה** א***** **והרא"ש** א****** **גם הוא יחזור למקומו ויברך:**

ב ב [ו] **במה דברים אמורים בשאין לו פת עוד אבל ג אם יש לו פת עוד יאכל במקום השני ד** (ד) **מעט ויברך ה רק שלא יהא** (ה) **רעב מאכילה ראשונה:**

ג **אם יש לו פת.** כתב הרב ב"י סימן קע"ח [ד"ה ובסימן] (ג) **דזהו** להפוסקים בסימן קע"ח כרב חסדא [פסחים קא, ב], דאלו להרמב"ם [ברכות ד, ג] וסיעתו כיון שאינו יכול לאכול עד שיברך תחלה א"כ ודאי שצריך לחזור למקומו לברך על מה שאכל, עכ"ל. וצריך עיון, מאחר שפסק בסימן קע"ח [סעיף א] כהרמב"ם, היאך כתב כאן במה דברים אמורים וכו'. וי"ל (ג) כיון דיצא בשוגג לא הוי ליה היסח הדעת ומותר לאכול בלא ברכת המזון. ונראה לי דהכי קאמר, אם יש לו פת יאכל כאן (ד) **ויברך** מקודם, ואחר האכילה יברך שנית, ובזה יוצא אליבא דכולי עלמא, דלהרא"ש [פסחים פ"י סימן ו] בברכת המזון שבאחרונה, ולהרמב"ם [שם] יצא בברכת המזון שבראשונה. וכיוצא בזה כתב בתורת חטאת כלל ל' דין י"ג. ואם תאמר להרא"ש הוי ברכת המזון בראשונה ברכה לבטלה, הא כבר הכריע הרב ב"י בסימן קע"ח כהרמב"ם, אבל בדין זה לא הכריע: **ד מעט.** אפילו לא אכל (ה) כאן כזית (ל"ח דברי חמודות ברכות פ"ח אות לד). (ו) ועיין מה שכתוב סימן ר' [סעיף ב וס"ק ג]: **ה רק שלא יהא רעב.** דאם הוא רעב אין

רבה בר בר חנה ואמר מלתא דשקרא ששכח יונה דדהבא, כיון שהוא מוכרח לחזור למקומו כיון שהוא עכשיו מזיד, כן נראה לענ"ד נכון. **בגמרא** [שם נג, ב] אמרינן הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כבית שמאי, פירש רש"י [ד"ה חד] אע"ג ששגג ונעקר מן המקום שאכל (ו)החמיר על עצמו כבית שמאי וחזר למקום שאכל ובירך, ואשכח ארנקי דדהבא. וחד עביד במזיד כבית הלל, שנעקר ממקום שאכל במזיד, כדי לברך במקום אחר שהוצרך לילך, ואכליה אריה. קשה מאי שנא בפרק קמא דברכות [י, ב] אמר ר' טרפון פעם אחת הטיתי לקרות כבית שמאי וסכנתי בעצמי כו', הרי דאפילו להחמיר אסור לעשות כבית שמאי, ולמה הרויח כאן אותו שעשה כבית שמאי. בשלמא מה שנענש אותו שעשה כבית הילל לא קשה, דאפילו בית הילל מודים במזיד בהליכה דאסור, וזה היה סבור שבית הלל מתירין אף במזיד, על כן נענש, אבל איפכא קשיא. ונראה לי דשאני בקריאת שמע שבית הלל אינו סבירא ליה אפילו להחמיר להטות ולקרות קריאת שמע, מה שאין כן כאן דאפילו בית הלל מודים במזיד לבית שמאי, על כן יש לנו לפסוק שפיר כבית שמאי לעשות על צד הטוב אפילו בשוגג ד].

ובהא ניחא מה שפסקו כבית שמאי כאן. אבל הרמב"ם [ברכות ד, א] פוסק גם כאן כבית הלל דאם שגג בהליכה אין צריך לחזור, ובמזיד

באר הגולה

א****. שם:
א*****. ברכות מ, א ד"ה ולענין, בשם הגאונים ד*]:
א******. שם פ"ח סימן ה בשם סדר רב עמרם:
ב. טור בשם רבי פרץ [בהגהת סמ"ק סימן קט ה] אות כח, הגהות מיימוניות דפוס קושטא ברכות ריש פ"ד בשמו]:

ציונים לרמ"א

ד*) ברכות פ"ח סימן ה: ה) טור:

ערך לחם למהריק"ש

קפד סעיף ב **יאכל** וכו'. תמיה אני מאד, איך פסק בסימן קע"ח [סעיף ב] כדעת הרמב"ם [ברכות ד, ה] שאם אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לברך, ואחד פירות ואחד פת ומשקין צריך לברך על מה שעבר וחוזר ומברך להבא, וכאן פוסק שאם יש לו פת לא יברך עליו המוציא ולא יחזור לברך במקומו הראשון אלא יאכל שם וכו'. והנה מר"ן שדעתו כדעת הרמב"ם בזה פסק הדין דבין חזר למקומו הראשון בין לא חזר צריך לברך, והוא עצמו כתב בארוך סימן (קפ"ז) [קעח] [ד"ה ובסימן] דהא (דהרי"ף) [דהרבינו פרץ] ז"ל [הגהות סמ"ק סימן קט ה] אות כח] היא דלא כהרמב"ם, והנכון שזה חוזר אל דעת רבינו יונה [ברכות מ, א ד"ה ולענין] והרא"ש [שם פ"ח סימן ה], ובזה הכל שוין:

הגהות והערות

ד] עיין רבינו יונה שם מ, א ד"ה חד, דהקשה ג"כ כקושיתו, ותירצו ע"ד אחר:
ד*] כתב הפרי מגדים אשל אברהם אות ב בשם הב"י ונחלת צבי, דהר"ר יונה כתב כן בשם הגאונים, אך הוא עצמו פסק כהרמב"ם. וכתב המאמר מרדכי ס"ק ב שנפל טעות בדברי השו"ע, שהרי ר' יונה פסק כהרמב"ם, וכ"כ הברכי יוסף בשיורי ברכה אות ב בשם מעיל שמואל על הרמב"ם:
ה] וכן בקיצור בסימן קנא סוף אות ח:
ו] מדפוס השני דפמ"ג - זאלקווא תקנ"ח הגירסא מכ"א אמה. וקשה הגירסא, דדין "כ"ב" אמה הוא לענין שהייה בנט"י:
ז] עיין ב"ח ד"ה ומ"ש ומאמר מרדכי ס"ק ה, ועיין בבאר היטב ס"ק ה בהגהת אשל אברהם:

באר היטב

כאן, מ"א [ס"ק ב]: (ג) **ולה"ר יונה והרא"ש.** עיין ט"ז [ס"ק א] שהאריך, והעלה דלענין הלכה יש לפסוק בזה ספק ברכות להקל, ובדיעבד בכל גווני אין צריך לחזור אם בירך כבר במקום השני. אבל אם לא בירך עדיין, יחזור למקומו אפילו בשוגג, והיינו אם אפשר לו ואין עליו עיכוב מחמת החברותא שעמו, ע"ש: (ד) **מעט.** אפילו לא אכל כאן כזית, ל"ח, [מ"א ס"ק ד]. ובהלכות קטנות חלק א' סימן (קמ"ו) קמ"ז כתב דוקא כזית, ע"ש: (ה) **רעב.** דאם הוא רעב אין צריך לאכול עוד, דהא לא מהני לאכילה ראשונה, [מ"א ס"ק ה]. (ובספר אליה רבה ס"ק ד מגיה בשו"ע שלא יהיה רעב ושבע מאכילה ראשונה, וכן הגירסא בלבוש סעיף ה ובראב"ן ברכות סימן קפח, הגא"א):

ביאור הגר"א

[ד] [שו"ע] **ואם היה** כו'. כבית הלל, וכמו שכתוב [שם] נ"ב ב' בכולה פרקין כו': [ה] **ולה"ר יונה** כו'. עיין תוספות דסוכה ג' א' ד"ה דאמר: [ו] [סעיף ב] **במה דברים אמורים** כו'. ממה שכתוב שם [ברכות] נ' א' שלשה שבאו משלש חבורות כו', ועל כרחך שהיו כל אחד במקום אחר, דאם לא כן בלאו הכי מצטרפין זה עם זה כמו שכתוב שם במתניתין. ומה שכתב רש"י שם בד"ה שלשה, ואפילו לא כו', ר"ל ביחד, אבל לבדן אכלו. ועיין מ"א סוף סימן קצ"ג

לבושי שרד

(ג) מג"א סק"ג **דזהו להפוסקים.** היינו דעת תוספות [פסחים קא, ב ד"ה כשהן] ורא"ש [פסחים שם] שברמ"א שם סעיף ב' שפסק כרב חסדא, ופסקו ג"כ דשינוי מקום אינו רק כהיסח הדעת, ואינו זוקק רק לברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול אח"כ, אבל אינו זוקקו לברך ברכת המזון על מה שכבר אכל, לכן אם יש לו פת אין צריך לחזור למקומו. אבל להרמב"ם שם שהוא דעת המחבר שם דשינוי מקום מצריכו לברך ברכת המזון, ואסור לו לאכול קודם ברכת המזון אפילו אם יברך ברכה ראשונה, וכיון שמברך ברכת המזון צריך לחזור למקומו: (ג) **שם כיון דיצא בשוגג.** ומיירו המחבר לשיטת הרא"ש כאן בסעיף א' דבשוגג ג"כ יחזור למקומו, והא קאמר דאם יש לו פת אין צריך לחזור אפילו לשטת הרמב"ם שבקע"ח, משום דכל שהלך בשוגג לא הסיח דעתו מהסעודה כל כך, משום הכי אין צריך ברכת המזון. והוקשה להמג"א על תירוץ זה דא"כ למה (ס') [כתב] הב"י בקע"ח על דברי הטור כאן (שכתב דין דכאן סעיף ב') דזהו להפוסקים בקע"ח דלא כהרמב"ם דשם, והרי אף להרמב"ם איתיה. משום הכי תירץ בדרך אחר, ויבואר בסמוך [ס"ק ד]: (ד) **שם ויברך מקודם.** גם לתירוץ זה מיירו הכא בשוגג, דלרמב"ם מברך במקום שנזכר ולהרא"ש יחזור. והא קאמר המחבר דאם יש לו פת יש לו עצה שלא יחזור ויוצא לכולי עלמא, והיינו שמברך כאן ברכת המזון, נמצא כבר יצא דעת הרמב"ם דבקע"ח מצריכו ברכת המזון, וכאן התיר לברך במקומו בשוגג. רק להרא"ש לא יצא, דהא אסור לברך כאן אפילו בשוגג, משום הכי יאכל אח"כ פת ומברך, א"כ יצא גם להרא"ש, דהא לדידיה בקע"ח לא היה צריך לברך תחלה ברכת המזון, ממילא כשאוכל כאן פת ומברך קאי ברכת המזון זו גם למה שאכל במקום ראשון. וכי תימא דאכתי לא יצא להרא"ש דבירך ברכת המזון בראשונה לבטלה, להא לא חייש המחבר, כיון דכבר הכריע בקע"ח כרמב"ם נמצא אין הברכה לבטלה, אלא לפי שבדין זה לא הכריע דשמא כהרא"ש דגם בשוגג צריך לחזור, משום הכי אם אין לו פת צריך לחזור לצאת דעת הרא"ש דכאן, אבל כשיש לו פת דאז יוצא גם דעת הרא"ש לכן אין צריך לחזור. ומובן דגם בתירוץ זה מיירו דוקא בשוגג, וכמו שכתבתי, דאלו במזיד אינו יוצא דעת הרמב"ם דבקע"ח מצריכו ברכת המזון, וכן הכריע שם המחבר, א"כ לכולי עלמא (בכאן בסימן זה) צריך לחזור. והרב פרי מגדים כתב דתירוץ זה גם במזיד, והוא שגיאה, כדאמרן. ולתירוץ זה תו לא קשיא מה שהוקשה למג"א על תירוץ הראשון למה מוקי הב"י בקע"ח דברי הטור דכאן דלא כהרמב"ם דשם, משום דבטור אי אפשר לפרש פירוש זה שפירש כאן במחבר, דהא הטור בקע"ח לא הכריע כהרמב"ם, אדרבא הכריע כהרא"ש, וא"כ אם יברך ברכת המזון כאן קודם שיאכל הוי ברכה לבטלה, לכן פירש כפשוטו דדברי הטור לשטתו דפוסק בקע"ח כהרא"ש ולא חש כלל לדעת הרמב"ם דשם, ודו"ק: (ה) **שם סק"ד כאן כזית.** קשה, למאי דפירש המג"א בס"ק הקודם דיוצא ממה נפשך, א"כ בפחות מכזית איך יברך ברכת המזון שנית על פחות מכזית. ותו, דגם להרא"ש הוי ברכה לבטלה, דאע"ג דלדידיה לא היה צריך לברך ברכת המזון בראשונה, מכל מקום כשבירך נסתלק אכילה ראשונה, ואיך יברך על פחות מכזית. אף דלהרא"ש יש ליישב קצת, מכל מקום לרמב"ם ודאי לא יצא. וראיתי שהקשה כך הפרי מגדים [אשל אברהם אות ג]. ולא קשה מידי, דהביא זאת בשם הל"ח, ואיהו לא אסיק כלל אדעתיה ממה נפשך זה שבמג"א ס"ק הקודם, אלא כתב דבריו על פי הב"י בקע"ח [ד"ה ובסימן] דזה הסעיף הוא להפוסקים בקע"ח דלא כהרמב"ם, ממילא שפיר כתב אפילו פחות מכזית. והעתיק המג"א דברי הל"ח לדינא לדידן דקיימא לן בקע"ח דלא כהרמב"ם, דאז דין דסעיף זה כפשוטו בלי ממה נפשך, וק"ל: (ו) **שם ועיין מה שכתוב סימן ר'.** הראה למג"א שם ס"ק ג', דדוקא פת בעינן ולא פרפרת וכיסנין:

אוצר מפרשים

קפד א (שו"ע ס"א בהגה) **לא יצא.** ובספר אליה רבה [ס"ק א] העלה להוכיח הלכה למעשה דאף במזיד בדיעבד יצא, ע"ש: **(אשל אברהם, א)**

משבצות זהב

בשוגג בשעה שבירך במקום השני יצא דיעבד, דאם לא כן אמאי לא אמר רבותא במשנה מי שאכל ושכח ובירך במקום אחר בית שמאי אומרים לא יצא, הואיל והלכה כבית שמאי לרא"ש היה לו לומר רבותא אליבא דהלכתא. ורב זביד דאמר מחלוקת כו׳ קא משמע לן, היינו קבלה בידו כן, דאם לא כן אין לו הוכחה ממשנה, דוודאי י"ל רבותא דבית שמאי הואיל והלכה כמותו (ומכל מקום קצת קשה, דכמה פעמים מצינו רבותא וכח דהיתרא עדיף אע"ג דלית הלכתא כן, ועיין ריש ביצה ב, ב ובמהרש"א ז"ל שם ע"א ד"ה תוס׳ ביצה להודיעך כחו דבית שמאי), שמע מינה דהכל תלוי בשעה שבירך במקום השני, אם במזיד בירך במקום השני אף שעקירה זו שוגגת לא יצא, ואם הברכה בשוגג אף שעקירה במזיד יצא. ונמשך ג"כ קולא לט"ז מזה, כדאמרן. ואתי שפיר טובא מחלוקת בשוגג אבל במזיד דברי הכל, והא במזיד נמי פליגי להב"י וב"ח (דר"מ וטור לשיטתם), שמע מינה דהכל תלוי בשעה שבירך, ואתי שפיר דברי הכל, דבעקירה במזיד לית מחלוקת. ואתי שפיר נמי מהו דתימא כחו דבית שמאי קא משמע לן, ולא אמר דשכח הוא דיחזור

אשל אברהם

שכתב [רבינו יונה] בשם הגאונים, אבל הר"ר יונה בעצמו פסק כר"מ, עיין ב"י [ד"ה מי], נחלת צבי [ס"ק א]: **ג אם.** עיין מ"א. הקשה דברי המחבר אהדדי, דבסימן קע"ח סעיף א׳ פסק כרב ששת דפת נמי (שינה) [שינוי] מקום חוזר ומברך ברכת המזון, ואיך כתב כאן דין הרבינו פרץ [הגהות סמ"ק סימן קט[ה] אות כח]. (וכי תימא בהניח מקצת חבירים, הא בורכא, דצריך לחזור למקומו, עיין מ"א סימן קע"ח אות ז׳׳ן. ולפי מה שכתב כאן באות א׳ "אפשר" דמהני י"ל דמיירי כאן כהאי גוונא, אבל לומר בדעת לאכול כאן דא"כ היה לו לומר אבל דעתו לאכול כאן). ותירץ דכי אמר המחבר בסימן קע"ח (בעיקר) [בעוקר] מזיד היסח דעתו, מה שאין כן בשוגג לא הוה היסח הדעת ואף לר"מ אין מברך ברכת המזון כו׳. ולא הונח לו בזה. חדא, דא"כ בפסחים ק"א ב׳ קאדאיק "עקרו" כו׳, ומה קושיא דלמא לומר דווקא מזיד לא שוגג, עיין מ"א [סימן] קע"ח אות ג׳. ועוד, דא"כ דין זה אין לו מבוא רק להרא"ש בסעיף א׳ [כאן]. על כן פירש דבמזיד נמי איירי, ואין הכי נמי יברך ראשונה ברכת המזון והמוציא וברכת המזון שנית כאן, וממה נפשך יוצא, להרא"ש בברכת המזון שנית על מזיד, ולהר"מ בראשונה כבסעיף א׳. ועם כל זה לא זכיתי להבין דבריו הקדושים. א׳, באורך בסימן קע"ח כתב לרב ששת "וודאי" חוזר למקום ראשון, וכאן חוזר, ולמה חוזר, להר"מ הכין מסתברא. ואף שיש ליישב זה, מכל מקום איך כתב "מעט" פת פחות מכזית כבאות שאחר זה, ולהר"מ איך יברך שנית על פחות מכזית, וצ"ע כעת בזה. ועיין פרישה כאן [אות ב] ובסימן קע"ח [דרישה אות ב]: **ד מעט.** עיין מ"א. הראה לסימן רי"ש, אפשר אות גימ"ל פת דווקא לא פרפרת וכסנין. ועיין סימן ר"י [ס"ק] א׳ אם אכל פחות מכשיעור וילא ואח"כ חזר ואכל פחות מכשיעור אם מצטרפין, משמע במקום אחד אכל כזית יותר מכדי אכילת פרס מצטרף ומברך ברכת המזון, וצ"ע, ואי"ה שם יבואר. ובכסף משנה פרק שלישי הלכה י"ב מהלכות ברכות טעם למה החמירו בחצי שיעור ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, ותירץ מה דהוה הוה, וכל שאכל כזית ויותר אף ששהה יותר מכדי אכילת [פרס][ו] חייב לברוכי, דכהאי גוונא תקנו אטו בלא שהייה, והוא הדין כאן, ואי"ה בפתיחה להלכות ברכות יבואר בזה: **ה רק.** עיין מ"א. תיקן בזה דלא תימא ברעב חוזר למקום ראשון, אלא ברעב אין צריך לאכול כאן, דפטור הוא כבסעיף ה׳. ויש גורסים[ז] אם אינו שבע, דהיינו קץ במזונו דאכילה שניה לאו

מחצית השקל

[ו]יתעכל ג"כ לא יוכל לברך לכולי עלמא, וא"כ טוב לברך כאן ויוצא עכ"פ לרמב"ם [ברכות ד, א]: (ס"ק ג) **אם כו׳. להפוסקים כו׳ כרב חסדא.** ר"ל, דקיימא לן דברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומן ושינה מקומו והלך למקום אחר, כשיוצא צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל (הכי סבירא ליה לרמב"ם דאינו רשאי לאכול במקום אחר עד שיברך תחלה ברכה אחרונה על מה שאכל, דלא כהרא"ש), וכשרוצה לאכול צריך לברך ברכה ראשונה. אבל אם אכל דברים שצריכים ברכה אחרונה במקומו, דהיינו פת (ועיין סעיף ג׳), פליגי רב חסדא ורב ששת, רב חסדא סבירא ליה דאם שינה מקומו אין צריך לברך על מה שאכל, וכן אין צריך לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל, ורב ששת סבירא ליה דאפילו הצריכים ברכה במקומן הוי שינוי מקום הפסק, וצריך לברך תחלה ברכה אחרונה על מה שאכל וברכה ראשונה על מה שיאכל. ופסק הרא"ש כרב חסדא, והרמב"ם פסק כרב ששת: **דאלו להרמב"ם.** דפוסק כרב ששת: **ודאי שצריך לחזור כו׳.** רצה לומר, לא מהני האי תקנה שיאכל במקום השני. בשלמא להרא"ש דפוסק כרב חסדא, א"כ אי רוצה לאכול כאן פת אין צריך לברך תחלה ברכת המזון על מה שאכל במקום אחר, אתי שפיר האי תקנה שיאכל כאן פת ויהיה רשאי לברך ברכת המזון כאן על מה שאכל כאן, וממילא יעלה אותו ברכת המזון גם למה שאכל במקום אחר, וא"כ אין צריך לחזור למקום ראשון. מה שאין כן להרמב"ם דאינו רשאי לאכול כאן פת עד שיברך תחלה ברכת המזון על מה שאכל, א"כ מה מהני מה שיאכל כאן פת, הלא אע"פ כן צריך לחזור למקומו לברך ברכת המזון, דהא צריך לברך ברכת המזון קודם שיאכל כאן פת: **וי"ל כיון דיצא בשוגג כו׳.** דהא קאי אדסמך לו שכתב פלוגתא דהרא"ש ורמב"ם בשוגג: **לא הוי ליה היסח הדעת ומותר כו׳.** אפילו להרמב"ם דפוסק כרב ששת. אלא שבספר חמד משה [אות בן] הקשה מאי מהני דלא הוי היסח הדעת, הא כתב הרב ב"י בסימן קע"ח [ד"ה ובסימן] דעל כרחך פלוגתייהו דרב חסדא ורב ששת מיירי כשלא הסיח דעתו, דאי בהיסח דעתו מאי טעמא דרב חסדא, ניהו דסבירא ליה בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן לא הוי שינוי מקום הפסק, מכל מקום לא עדיף מאלו היה במקומו ממש והסיח דעתו, ניהו דאין צריך לברך ברכת המזון על מה שאכל, מכל מקום צריך לברך ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול. אלא ודאי דמיירי שלא הסיח דעתו, ואפילו הכי סבירא ליה לרב ששת, דפסק הרמב"ם כוותיה, דשינוי מקום הוי הפסק, וא"כ הכא בשוגג מאי מהני דהוי לא הסיח דעתו, אפילו הכי לרב ששת ורמב"ם דסבירא ליה כוותיה צריך לברך תחלה ברכת המזון. ולענ"ד מה שכתב מ"א לא הוי ליה היסח הדעת כו׳, הוא לשון מושאל, דהא טעמא דרב חסדא דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן דאין צריך לברך, מסיק הש"ס משום דלקביעות ראשון חוזר כשאוכל כאן, ופירש הרא"ש וז"ל, כיון שאם לא אכל כאן היה צריך לחזור למקומו ולברך, הוי ליה כאלו עדיין הוא במקומו וגומר סעודתו כאן ומברך כאן ברכת המזון, עכ"ל. הביאו הרב ב"י סימן קע"ח [ד"ה בני חבורה]. אם כן סבירא ליה לרב חסדא דלא עקר דעתו מקביעות ומקום ראשון, ולכך אין צריך לברך. ורב ששת על כרחך סבירא ליה דאע"פ כן עקר דעתו מקביעתו הראשון, ולכך סבירא ליה דצריך לברך. ועל זה כתב מ"א דבשוגג לא הוי היסח הדעת, ר"ל, לא הסיח דעתו ממקומו הראשון ולא עקר קביעתו ממקום ראשון, ומודה רב ששת דאין צריך לברך. ואין פירוש של היסח הדעת שכתב מ"א שוה עם פירוש היסח הדעת שכתב הרב ב"י, שהרב ב"י ר"ל היסח הדעת מאכילה, כפירושו בכל מקום, והוכיח דעל כרחך רב חסדא ורב ששת מיירי שלא הסיח דעת מאכילה. והמ"א ר"ל שהסיח דעת ועקר דעתו מקביעות ראשון, דכהאי גוונא פליג רב ששת. אבל בשוגג דלא הסיח דעתו מקביעות ראשון מודה רב ששת דאין צריך לברך: **ונראה לי דהכי קאמר כו׳.** הבין בספר חמד משה [שם] דהוא תירוץ אחר, ור"ל דקאי אפילו על מזיד דהוי היסח הדעת, ואפילו הכי אתי שפיר (דליכא למימר דקאי תירוץ זה ג"כ על שוגג, אלא דבתירוץ זה לא סבירא ליה כמו שכתב בתירוץ ראשון דבשוגג לא הוי היסח הדעת, ולכך הוצרך לומר דבאמת מברך תחלה, דא"כ תיקשי איך כתב מ"א דלהרא"ש יצא בברכת המזון שבאחרונה, הא באמת יצא בברכת המזון הראשונה דהא בשוגג מודה הרא"ש דבדיעבד יצא. עוד קשה במה שכתב ואם תאמר להרא"ש הוי ברכת המזון בראשונה לבטל[ה], למה הוי לבטלה, הא יצא בזה על מה שאכל במקום הראשון, אלא דהוי גורם ברכה שלא לצורך, דהא לא הוי צריך לברך תחלה והיה אפשר לו לצאת בברכת המזון שאחר אכילתו פה, אבל עכ"פ לבטלה לא הוי. אלא על כרחך דהשתא רצה מ"א לומר דקאי האי תקנה על מזיד, ואתי שפיר). ולפי זה תמצית תירוצו, דודאי אם נתפוס שני החומרות יחד, דהיינו חומרת הרמב"ם דפסק כרב ששת דצריך לברך תחלה קודם שיאכל ברכת המזון על מה שאכל, וחומרת הרא"ש דפה במזיד אם אינו חוזר למקומו ומברך כאן אפילו דיעבד לא יצא, לית ליה תקנתא כלל, דמאי מהני לברך קודם שיאכל כאן ברכת המזון לצאת ידי חומרת הרמב"ם, אכתי לא הועיל כיון דלהרא"ש לא יצא הוי כאלו לא בירך כלל. ולזה אייתי מ"א ראיה מדברי תורת חטאת כלל למ"ד, דלא תפסינן שני החומרות יחד, ע"ש. וסגי בזה אם יצאנו לרמב"ם לפי שיטתו ולהרא"ש לפי שיטתו. ולכן כתב דיברך ברכת המזון תחלה ואח"כ יאכל ויברך שנית ברכת המזון, א"כ להרא"ש לפי שיטתו דלא יצא בברכת המזון הראשון שלא היה במקומו, מכל מקום יצא בברכת המזון שניה שעולה לשני האכילות, ורשאי לאכול כאן אע"ג שלא יצא בברכת המזון ראשון, דהא להרא"ש שפוסק כרב חסדא בשינוי מקום אין צריך לברך תחלה ברכת המזון על מה שאכל. ולהרמב"ם דסבירא ליה דאינו רשאי לאכול כאן עד שיברך תחלה ברכת המזון, מכל מקום רשאי לאכול כאן דהא לרמב"ם יצא אפילו במזיד במה שבירך כאן ברכת המזון ראשונה, ובזה אתי שפיר מה שכתב ואם תאמר להרא"ש כו׳ לבטלה כו׳. אלא דלפי זה קשה מאי תקנה הוא זה לצאת ידי הרמב"ם והרא"ש, ואמרינן דלהרמב"ם יוצא בברכת המזון הראשון, הא במזיד מודה הרמב"ם דלכתחילה עכ"פ צריך לחזור למקום הראשון ולברך שם, והא הכא רצה ליתן תקנה לעשות לכתחילה, ואיך יתוקן הדבר. אך לבי אומר לי שיש כאן טעות סופר דמוכח מכמה הוכחות, דאם הוא תירוץ שני איך יפול על זה לשון ונראה לי דהכי קאמר כו׳, דהא גם תירוץ ראשון הוא דברי מ"א, והכי מבעי ליה [למימר] עוד נראה לי דהכי קאמר. ועוד, איך אפשר לומר דקאי על מזיד, ניהו אם דיעבד יצא במזיד תליא במחלוקת רמב"ם ורא"ש כמו שכתב רמ"א, אבל אינו מבואר בדברי המחבר, ואיך יתן המחבר תקנה לענין שלא הוזכר כלל בדבריו. אלא ודאי דקאי על שוגג דסמיך ליה ומבואר הפלוגתא בדברי המחבר. ועוד, הא כתב מ"א ס"ק ד׳ בשם ל"ח דאפילו לא אכל כאן כזית, והל"ח דייק לה מדכתב מעט משמע שאין לו שיעור, וא"כ איך אפשר לומר כמו שכתב מ"א שיברך תחלה ברכת המזון וגם אחר האכילה שאוכל כאן יברך ברכת המזון, כיון שאכל כאן פחות מכזית הוי פחות מכשיעור ואינו רשאי לברך ברכת המזון להרמב"ם שכבר יצא על אכילתו הראשונה בברכת המזון הראשון. לכן נראה לענ"ד דטעות סופר יש כאן, וכצ"ל, **ונראה לי דהוא הדין במזיד וקשה לו לחזור** (כגון שהשיירא אינה רוצה להמתין עליו וכדומה דהוי כדיעבד) **אם יש לו פת יאכל כו׳**, כצ"ל. ואם כן ודאי נשאר בתירוץ ראשון דקאי על שוגג, דאי אפשר לומר בענין אחר כנזכר לעיל אלא דלא הוי היסח הדעת. ועל זה קאמר דאפילו במזיד

שלחן ערוך השלם <מהדורת פריעדמאן> - ג או"ח ג (קנ - רמא) / קארו, יוסף בן אפרים 34170 (עמוד 253) הודפס מאוצר החכמה

ג ג יש אומרים שכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם ו במקומם ד ויש אומרים דחמשת מיני דגן דוקא: (ועיין לעיל סימן קע"ח סעיף ה' [ט])

ד ה [ז] אכל ואינו יודע אם ברך ברכת המזון אם לאו ז ב א) צריך לברך (ו) ב) מספק ג) מפני שהיא ח מן (ז) התורה:

ה ו עד אימתי יכול לברך ט (ח) עד שיתעכל המזון שבמעיו ו* [ז*] וכמה שיעורו כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה ז [ח] ומשעה שהתחיל להיות רעב אף על פי שלא נתעכל [טו] עדיין לגמרי כנתעכל דיינינן ליה ח וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו רעב ולא צמא ותאב (ב) י לאותם (ט) פירות יברך ח* אם אינו יודע לשער אם נתעכלו:

מגן אברהם

צריך לאכול עוד, דהא לא מהני לאכילה ראשונה: ו במקומם. ואם יצא ממקומו הוי דינו כמו שכתוב סעיף א' ב': ז צריך לברך מספק. ה וצריך לברך גם ו ברכה רביעית, דלא לזלזולי בה (הר"ש חיון בני שמואל ח"ב סימן מ"ב. מהר"י הלוי סימן מ"ד): ח מן התורה. דוקא כששבע, כן נראה לי: ט עד שיתעכל. ובאבודרהם [עמוד שכח] כתב ושיעור עיכול באכילה מועטת הוא כדי הילוך ד' מילין, והוא שעה ומחצה. והוא כפירוש התוספות [ברכות נג, ב ד"ה באכילה], דלפירוש רש"י [שם ד"ה אכילה מרובה] הוי אכילה מרובה ד' מילין, ובאכילה מועטת הוי פחות. ובאמת כל הפוסקים לא חלקו בין רב למעט, דסבירא להו דזהו איתמר אליבא דריש לקיש [שם], אבל אנן קיימא לן כר' יוחנן. ונראה לי דהאי עיכול תחלת עיכול הוא, דסוף עיכול הוי עכ"פ ו' שעות, כמו שכתב צרור המור פרשת משפטים [ד"ה ואמר שמה]. ובשבילי אמונה [נתיב ה שביל ג ח"א] כתוב שיעור מרובה, ע"ש. ובסעודות גדולות לפעמים יושבים ד' או ה' שעות קודם שמברכין, ואינו נכון לדעת רש"י, ולכן יש לברך מיד, וי"ל כיון שעוסקין בשתיה ובפרפראות כלא נתעכל דמי. צריך עיון מי שאכל מעט ולא שבע ממנו היאך ישער, דהא מתחלה ג"כ היה רעב. ונראה לי דמשער אם הוא רעב כל כך כמו שהיה קודם שאכל. ונראה לי דאין אנו בקיאים לשער זה, ואם אירע ששהה אחר אכילתו יאכל מעט קודם ברכת המזון, ואם הסיח דעתו יברך המוציא תחלה. נראה לי דמי שרוצה לפטור שני אכילות או [שני] [טז] שתיות בברכה אחת (ו) ושהה בנתיים כדי שיתעכל, צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה, עיין סימן קע"ח [סעיף בן], ומה שכתבתי סימן ק"ן סעיף ב' [ס"ק ג]: י לאותם פירות. לאו דוקא, אלא שאינו תאב

ט"ז מגן דוד

מודים לבית שמאי דצריך לחזור, ובכל גווני אפילו בשני מזיד אלו בהליכה ובברכה יצא בדיעבד, דכיון דלא אשכחן אלא לשון לכתחלה אפילו לבית שמאי (אלא לשון לכתחלה) בשוגג, דתנא יחזור למקומו ולא אמר לא יצא, הכי סבירא להו לבית הלל במזיד, כן נראה לענ"ד בזה. ולענין הלכה יש לנו לפסוק בזה ספק ברכות להקל, ובדיעבד בכל גווני אין צריך לחזור אם בירך כבר במקום השני, אבל אם לא בירך עדיין יחזור למקומו אפילו בשוגג, והיינו אם אפשר לו ואין עליו עיכוב מחמת החבורות שעמו, כן נראה לענ"ד: (ב) לאותם פירות. משמע מלשון זה של הרא"ש [ברכות פ"ח סימן ה], אע"פ שיש לו תאוה לשאר פירות, מכל מקום כיון שלמין זה (ח) אין לו תאוה, [לא] חשבינן ליה כנתעכל. וב"י [ד"ה ומ"ש] כתב בזה יש להסתפק, ואיני יודע מקום

באר הגולה

ג. הרמב"ם פרק ד' מהלכות ברכות [הלכה א, רשב"ם פסחים קא, ב ד"ה אבל דברים]:

ד. הרא"ש [ברכות שם ופסחים פ"י סימן ו]:

ה. טור והרמב"ם [ברכות] פרק (ג') [ב] [הלכה יד] מהא דברכות כ"א [ע"א, ב"י ד"ה אכל, מדברי הרא"ש ברכות פ"ג סימן טו בשם השאלתות]:

ו. שם כ"א [ע"ב]:

ו*. שם נג, ב:

ז. רבי יונה [שם מ, א ד"ה כלן]:

ח. טור והרא"ש [שם פ"ח סימן ה, הגהות מיימוניות ברכות ב אות ט בשם ר"י]:

ח*. ב"י ד"ה ומ"ש לדעת הרא"ש שם:

חכמת שלמה

(סעיף ד) אכל ואינו יודע אם ברך ברכת המזון. נ"ב, עיין במג"א ס"ק ז' דכתב דגם ברכה רביעית צריך לברך כי היכי דלא אתי לזלזולי ביה. ונראה ראיה ברורה לזה מן

הגהות והערות

ח] עיין ח"ד אות יג, ח"ה אות יז, ובהנהגת איסור והיתר סדר שלישי אות ד:

ט] במהדורת אמ"ד ת"פ הוסיפו כאן "וסימן ר"א סעיף י"א", ובדפ"א הושמט שוב ע"פ מקור חיים:

י] בדפ"ר מחה"ש היה כתוב וצ"ל דגם:

יא] במהדורת יואהאנ-יסבורג כתוב סימן פז. ועיין שו"ת רעק"א מהדו"ק סימן כה שהביא ג"כ ספק זה:

יב] עיין עוד שם בחידושי רעק"א על הפרי חדש:

יג] במהדורת משנה ברורה ירושלים תש"ן כתבו דצ"ל סימן רט סעיף ג:

יד] בספרו עדי זהב על בעל הלבושים, מובא במלא שמורים שם:

טו] בדפ"ר היה כתוב כאן נתאכל וכו' כנתאכל:

טז] תוספת דפ"א:

יז] אמנם רש"י מיירי התם רק מאכילה מרובה, ולא מיירי מאכילה מועטת, אך עכ"פ כך הוא משמעות דבריו:

יח] במהדורת אמ"ד ת"פ כתוב וצ"ל:

יט] בדפ"ר הקטע הזה הוא המשך לס"ק הקודם, וכאן תוקן ע"פ דמשק אליעזר:

כ] וירעב משמע דמתחיל להיות רעב. אבל בגמרא דידן [נג, ב] איתא כל זמן שאינו רעב, משמע שיהא רעב לגמרי: (דמשק אליעזר)

שערי תשובה

קפד (ו) מספק. עיין באר היטב. ועיין בלקוטי פרי חדש דאף שהוא צריך לברך מספק, מכל מקום לא מצי להוציא אחרים שודאי לא בירכו, דספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, ולא אתי למיפק דאורייתא, ע"ש. ובברכי יוסף [אות א] הביא בשם חכם אחד שהקשה על זה מסימן קצ"ז [סעיף ד] דמי שאכל כזית מוציא מי שאכל כדי שביעה. ועיין שם מה שכתב לתרץ בתירוץ השני דלא אתי מדבריהם שחייבוהו מספק ומפיק דאורייתא. ועוד הקשה החכם מה שכתב פרי חדש בכללי ספק ספיקא [יו"ד סימן קי כלל א וכלל טו] דחזקה מדאורייתא, והכא אתחזק שאכל. והוא ז"ל תירץ דהכא אין החזקה שאכל מתנגד להספק שמא בירך, ע"ש. וצ"ע בזה. ופשוט שודאי לכתחלה אין להאחרים לצאת ע"י זה שמברך מספק. ועיין בפרי מגדים ביו"ד בפתיחה לתערובות [ד"ה אכתוב] באם אחד אכל שיעור דרבנן אי יכול להוציא לזה שצריך לחזור ולברך מספק, תליא בפלוגתא אי ספק מדאורייתא לחומרא או מדרבנן לחומרא, ע"ש. ובדיעבד שכבר כיוון להוציא לא יחזור ויברך. וכן כתב מחזיק ברכה [אות בן]. ועיין שם בפרי מגדים אם קבע על הפת הבאה בכיסנין שדינה לברך ברכת המזון ונסתפק אם בירך, אם נילוש בדבש ומי פירות לא יברך שזה מדרבנן, ע"ש, וצ"ע. ועיין לקמן סימן ר"ח [יג] [סעיף ט] בזה: (ז) התורה. עיין באר היטב. באשה שמסופקת כו'. בשער אפרים כתב שאין לפוטרה משום ספק ספיקא, ע"ש. ובברכי יוסף [סימן קפו אות א] האריך, ומסיק דפטורה. ועיין [ש"ך יו"ד סימן קי] בכללי ספק ספיקא [כלל טז]

באר היטב

(ו) מספק. ספק אכל ספק לא אכל אינו מברך, הלכות קטנות חלק ב' סימן רע"ח. ובספק אכל פת כתב בתשובת קול בן לוי [לר' רפאל הלוי] סימן ג' למברך, ע"ש: (ז) התורה. ודוקא כששבע, מ"א [ס"ק ח]. משמע מלשון המחבר דברכת הטוב והמטיב דאינו אלא מדרבנן, דביבנה תקנוהו, אין צריך לחזור לברך. והוא הדין אם לא אכל כדי שביעה, שאינו חייב לברך מן התורה. אמנם בתשובות הר"ש חיון [בני שמואל סימן מב] כתב אפילו ברכת הטוב והמטיב צריך לחזור ולברך, כי היכא דלא ליתי לזלזולי ביה, וכן כתב בתשובת הר"י הלוי סימן מ"ד, כנסת הגדולה [הגה"ט]. ואשה שהיא מסופקת אם בירכה ברכת המזון אם מחויבת לחזור ולברך, עיין תשובת שער(י) אפרים סימן י"א י"ב: (ח) עד שיתעכל. ושיעור עיכול באכילה מועטת הוא כדי הילוך ד' מילין, והוא שעה ומחצה. וכתב המ"א [ס"ק ט] נראה לי דהאי עיכול תחלת עיכול הוא, דסוף עיכול הוי עכ"פ ו' שעות. ובסעודות גדולות לפעמים יושבים ד' או ה' שעות קודם שמברכין, ואינו נכון, ונראה לי כיון שעוסקין בשתיה ובפרפראות כלא נתעכל דמי. צריך עיון מי שאכל מעט ולא שבע ממנו האיך ישער, דהא מתחלה ג"כ היה רעב. ונראה לי דמשער אם הוא רעב כל כך כמו שהיה קודם שאכל, והואיל ואין אנו בקיאין לשער זה לכן יאכל מעט קודם ברכת המזון, ואם הסיח דעתו יברך המוציא תחלה. מי שרוצה לפטור שני אכילות או שתיות בברכה אחת ושהה כדי שיתעכל, צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה, מ"א [שם], ע"ש. ועיין ט"ז [ס"ק ב]. (ובספר אבן העוזר חולק עליו, ע"ש, הגד"פ). והיד אהרן [הגה"ט] הביא בשם הרופאים ששיעור עיכול בינוני הוא שש שעות, וכן הכריע בהלכות קטנות חלק א' סימן קמ"ה, וכן כתב מהר"ם לונזנו [יד] עיין בספר מלא שמורים [כוונת הברכות ד"ה כתב הרב מנחם]: (ט) פירות. אף על פי שיש לו תאוה לשאר פירות, ט"ז [ס"ק ב]. ומ"א [ס"ק י] בשם ב"ח כתב שאינו תאב לשום פרי:

ביאור הגר"א

[ס"ק ג], ועיין לעיל סימן קע"ח סעיף ד': [ז] [סעיף ד] אכל כו'. [ברכות] כ"א א' ספק כו', ועיין רא"ש שם [פ"ג סימן טו]. ובירושלמי ריש ברכות [הלכה א] רב זעירא בשם ר' ירמיה ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך דכתיב [דברים ח, י] ואכלת ושבעת וברכת, ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל, ודלא כר' יוחנן כו': [ז*] [סעיף ה] [יט] וכמה כו'. כר' יוחנן [ברכות נג, ב]: [ח] ומשעה כו'. בירושלמי [ברכות פ"ח הלכה ז] עד שירעב [כ]:

הגהות רעק"א

קפד א) (שו"ע ס"ד) צריך לברך מספק. ואשה כהאי גוונא י"ל דאין צריכה לברך, דלגבי דאורייתא הוי ספק ספיקא, ספק אין חייבות, ספק בירכה. ולגבי דרבנן הוי חד ספק, שמא בירכה, ולקולא. וכעין זה עיין דרכי משה יו"ד סימן (פ"ד) [יא] [פג] [אות ו]: ב) (שם) מספק. ויכול להוציא לאחר שאכל ולא בירך, כך העליתי בתשובה [מהדורא קמא סימן ו]: ג) (שם) מפני שהיא מן התורה. אבל בשאר ברכות לא יברך מספק. ובגן המלך לבעל גינת וורדים סימן כ"ג כתב דבשאר ברכות דרבנן (ד)יהרהר בלבו הברכה לבאר, לדעת הרמב"ם [ברכות א, ז] דבכל ברכות דרבנן יוצא בהרהור. (ולהוציא אחרים ידי חובתן, נראה דאף אם האחרים לא אכלו כדי שביעה, דאינם חייבין רק דרבנן, מכל מקום אינו יכול להוציא אותם. ודמי להא דאין תורמין מדמאי על דמאי [דמאי פ"ה משנה יא] דשמא אחד מעושר ואחד אינו מעושר, ואף דהשתא עכ"פ שניהם חייבין מדרבנן. ועיין במשנה למלך פרק (ד') [ה] הלכה (ט') [יז] מהלכות תרומות, כן נראה לענ"ד. אף שהפרי חדש [יב] בלקוטיו סימן קפ"ד ולא אתי מדבריהם כו' לא כתב כן. זה אינו, דבעצמו כתב בקונטרס הספיקות [יו"ד סימן קי כלל א אות טו] היכי דאתחזק מדאורייתא ספיקו לחומרא, הכי נמי דבודאי נתחייב בברכת המזון וספק לחומרא דבר תורה. גם בלאו הכי הא גם חיוב דרבנן יכול להוציאו לחיוב דאורייתא בברכת המזון, כדקיימא לן [סימן קצז סעיף ד] אכל כזית דגן מוציא): ד) (מג"א סק"ז) וצריך לברך גם. עיין בפרי חדש בליקוטים סימן ר"ע:

לבושי שרד

(ו) מג"א סק"ט ושהה בנתיים. פירוש, אף שלא הסיח דעתו, דכיון דנתעכל אזלא אכילה ראשונה וברכתה. מה שאין כן תחלה כתב המג"א דדוקא אם הסיח דעתו מברך המוציא תחלה, משום דשם מסופק אם נתעכל, וכל ספק בברכת המוציא לקולא, בסימן קס"ז סעיף ט': (ח) ט"ז סק"ב אין לו תאוה לא חשבינן ליה, כצ"ל:

הגהות הסמ"ע

קפד סעיף ה ותאב לאותם פירות. אבל אם נתעכלו, כגון שהוא רעב, אף שאינו תאב לאותן פירות, אינו יכול לברך:

משבצות זהב

הא הזיד אף דיעבד לא יצא, שמע מינה בעקירה לית לן בה אי שוגג או מזיד, עיין מה שאכתוב אי"ה בזה. **בגמרא אמרינן כו'.** עיין ט"ז. הביא פירוש רש"י החמיר על עצמו, וחד כבית הלל שנעקר לילך כו'. אתה למד דסובר כר"מ דהלכה כבית הלל בשוגג בעקירה, והחמיר על עצמו יחד כבית הלל בנעקר לילך צריך לחזור כבית הלל בשוגג. ומיהו דלא כמאן עביד, מדלא סיים ובירך שם (דלא כב"ח), על כן הקשה לרש"י למה הרויח כיון דסובר דהלכה כבית הלל, ותירץ כו'. וכן רבינו יונה [שם מ, א ד"ה גמ'] פירש כן, יע"ש. והט"ז הביא זה לראיה. והר"מ פוסק כבית הלל בשוגג בהליכה אין צריך מדינא לחזור, ובמזיד הן בהליכה ואפילו גם הברכה במזיד יצא, ורבה בר בר חנה החמיר על עצמו היה. וזהו שכתב [הט"ז] "בשני" מזיד אלו, לשיטתיה לעיל. ולענין הלכה אם בירך כבר אף "בשני" מזיד אלו יצא, כר"מ ז"ל, ולכתחלה יחזור אף בשוגג כרא"ש ז"ל באין טורח הדרך, הא לאו הכי הוי דיעבד. ועיין אליה רבה [שם] כתב האדון ז"ל מרורות על אדונינו דוד הט"ז ז"ל מאורן של ישראל, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר. והוי יודע בהזיד והלך ואינו יודע אם בירך במקום השני או לאו ואכל שיעורא דרבנן או מיני דגן, לכאורה צריך לברך, דספק ספיקא, שמא הלכה כרא"ש במזיד, ושמא לא בירך כלל אף במקום השני. וגם שמא מעין שלש דין תורה. ובפתיחה כוללת[ח] כתבנו מזה אי מהני ספק ספיקא לחומרא, ובברכה גם בשוגג בשבעת מינים או כסנין (למאן דאמר פת דוקא) ספק ספיקא לקולא. ומיהו כל זה בטורח לחזור, ובאין טורח חוזר, עיין ריש פסחים [ד, א] דליתיה "קמן" דנישייליה, ובש"ך יו"ד סימן א' אות ה' * דמצינו למרדף אבתריה, והבן זה. עיין מ"א [אות] ח': **(ב) לאותם.** עיין ט"ז. באכילה מועטת הלכה

אשל אברהם

כלוס הוא, עיין פרישה [אות ג דרישה אות א]. ובלבוש [סעיף ב] השמיט רק שלא יהיה רעב, דפשוט הוא. וי"ל דפת "מעט" רק שלא יהא רעב, דאז צריך כזית, ונפקא מינה בלא מלי לשעורי: **ו במקומם.** עיין מ"א. עיין מה שכתבתי בט"ז [אות א ד"ה והוי] מזה דהוה ספק ספיקא, ועיין מה שכתבתי בסימן קע"ח סעיף ה' [אשל אברהם אות יב] דעת המחבר כדיעה ב' דרי"ף [פסחים כ, א] ורא"ש [שם פ"י סימן ו, ברכות פ"ח סימן ה] פסקו כן, גם הר"ב לא הכריע, יע"ש. ועיין דרישה [כאן אות ב] משמע לרא"ש לכתחלה מיני דגן צריכין במקומן, אבל כשילא גם להרא"ש אין צריך במיני דגן לחזור (כי אם בפת), וצ"ע, יע"ש: **ז צריך.** עיין מ"א. אף ברכה רביעית כו'. ועיין סימן ס"ז [במ"א ואשל אברהם], ועיין מה שאכתוב אי"ה באות ח': **ח [מן התורה].** עיין מ"א. ואף כבילה לא, עיין אות י"א מזה. ואני מסופק אם אכל פת ושאר דברים ושבע, ואינו יודע אם אכל כדי שביעה מפת, וללבוש [סעיף ה] במסופק אם אכל כבילה אם מחויב לברך ברכת המזון. ולכאורה באנו למחלוקת הפרישה ושאר פוסקים בסימן ס"ז ספק קרא קריאת שמע, דלמאן דאמר הואיל ומחויב לעשות המצוה ואינו יודע אם עשה, כאן לא שייך זה. וכי תימא כל ששבע אף לא היה מפת, זה אינו, דא"כ אף בכל שהוא מפת כששבע מדברים אחרים שאכל עמו ליחייב. וכי תימא ואכלת כתיב [דברים ח, י], מכל מקום משמע דבעינן שיהא שבע מפת. ואל תשיבני ממה שכתב המ"א באות ט', דשאני התם דכבר אכל מפת כדי שביעה, ואי"ה שם יבואר הפתיחה לברכות [אות ב] קושיא דיאכל עוד פת, ואי"ה יבואר. **מריש** הוה אמינא הא דכתבו התוספות בסוכה גימ"ל א' [ד"ה דאמר] דכל מה שאמרו חז"ל ולא עשה כן אף מן התורה לא יצא, ועיין תוספות ברכות י"א א' ד"ה תני, כיון דשמעינא להא דכתב הט"ז אות א' דמזיד דיעבד יצא דספק ברכות להקל, והא ברכת המזון דין תורה וספק פלוגתא לחומרא, שמע מינה דסובר אף מדרבנן לא יצא מן התורה יצא, ועיין מה שכתבתי בפתיחה כוללת [ח"ג אות ז] מזה:

ט עד. עיין מ"א. עיין ט"ז [ס"ק] ב', והמ"א נסתפק בזה, עיין דרכי משה [אות ג]. ובסעודות גדולות, הואיל ואכלו פת כדי שביעה וממשיכין אח"כ בשאר מינים, אף שאלו לא אכל היה רעב כבר מלחם, (מ"ה) [מכל מקום] עתה שבע הוא. או אפשר כל זמן שאין האצטומכא נח, עדיין לא מתחיל העיכול, ואין אתנו יודע עד מה. עיין מה שכתבתי באות הקודם: **י לאותם פירות.** עיין מ"א. הפך דעת הט"ז באות ב':

מחצית השקל

לפעמים יש תקנה, דהיינו אם קשה לו לחזור דהוי כדיעבד א"כ לרמב"ם רשאי לברך כאן, ואתי שפיר. ולפי זה כהאי גוונא באמת צריך לאכול כאן כזית עכ"פ כדי לברך ברכת המזון, אבל השו"ע ודאי מיירי בשוגג. מכל מקום כל הדברים הללו לדעת הרב ב"י דפסק בסימן קע"ח כהרמב"ם, אבל לרמ"א דפסק שם כהרא"ש, אתי האי תקנה דאכילת פת כפשוטה, ואפילו במזיד מהני האי תקנה שיאכל כאן פת דבר מועט ואין צריך לברך תחלה ברכת המזון, ואחר אכילת פת שבכאן יברך ברכת המזון ויעלה להאכילה שאכל במקום אחר: (ס"ק ה) רק כו'. **דהא לא מהני כו'.** כמו שכתוב בסעיף ה': (ס"ק ז) **צריך לברך מספק.** וכתב הפרי חדש דלמאן דאמר ספק התורה לחומרא אינו אלא מדרבנן, אבל מן התורה הוא לקולא, א"כ אינו יכול להוציא לאדם אחר שאכל כדי שביעה וחייב ודאי מן התורה, דלא אתי דרבנן ומוציא דאורייתא: **וצריך לברך גם כו' דלא לזלזולי בה.** וכתב בספר אליה רבה [ס"ק ה] לפי מה שכתב מהרש"ל בתשובה סימן מ"ד, וכן הוא לקמן סימן קפ"ח ס"ק א' במ"א בשם הב"ח [שם קסו, ב ד"ה ואומר] דבזמן הזה ליכא למיחש שיזלזלו, ואפילו הכי צריך לברך גם ברכה רביעית, דהכי הוי תקנת חכמים לכתחילה כל זמן שיברך שלש ברכות דאורייתא יברך גם הטוב והמטיב. והפרי חדש סימן ר"ט [ד"ה ואין] אייתי ראיה ממה דתנן [ברכות כ, ב] בעל קרי מברך לאחר המזון, הואיל והוא דאורייתא [שם כא, א], ואינו מברך לפני המזון המוציא, הואיל והוא דרבנן. ואם איתא, הוי ליה לפלוגי בברכת המזון גופיה, דשלש ראשונות שהן דאורייתא יברך, אבל ברכה רביעית הטוב ומטיב שהיא דרבנן לא יברך. אלא ודאי כיון דמברך שלש ראשונות צריך לברך גם הטוב ומטיב. והביא עוד ראיות, ע"ש: (ס"ק ח) מן כו'. **כששבע.** דאע"ג דמבואר סוף הסימן דגם על כזית צריך לברך, היינו מדרבנן, וכמו שכתב מ"א שם [ס"ק יא]. וא"כ הוי ליה ספק דרבנן, דאינו מברך, כמו אי מסתפק בשאר ברכות חוץ מברכת המזון דאינו מברך מספק: (ס"ק ט) **עד כו'. והוא שעה וחומש.** ר"ל, בקירוב. והיינו למאן דאמר שיעור מיל שליש שעה פחות חלק עשרים משעה, אבל למאן דאמר שיעור מיל שני חומשי שעה הוי יותר: **והוא כפירוש התוספות.** דף נ"ג ע"ב אמרינן כמה שיעור שיתעכל, ר' יוחנן אומר עד שירעב, וריש לקיש אמר עד שיצמא. ופריך והאמר ריש לקיש שיעור עיכול ד' מיל, ומשני הא באכילה מרובה והא באכילה מועטת. ופירש רש"י[יז] הא דאמר עד שיצמא מיירי באכילה מועטת, והא דאמר ד' מיל היינו באכילה מרובה. והתוספות פירשו להיפוך, דהא דאמר עד שיצמא הוא באכילה מרובה, והא דאמר ד' מיל הוא באכילה מועטת.

וא"כ לפירוש התוספות אתי שפיר דברי אבודרהם מה שכתב דבאכילה מועטת הוא ד' מיל, דכן הוא לריש לקיש. אע"ג דקיימא לן כר' יוחנן, מכל מקום כיון דמאי דאמר ריש לקיש עד שיצמא מיירי באכילה מרובה, א"כ ר' יוחנן שאמר עד שירעב ג"כ מיירי באכילה מרובה, אבל באכילה מועטת י"ל דמודה ר' יוחנן לריש לקיש דהשיעור ד' מיל, כדי למעט המחלוקת בין ר' יוחנן לריש לקיש. אבל לפירוש רש"י דלריש לקיש באכילה מרובה השיעור ד' מיל, לא מצינו מאן דסבירא ליה באכילה מועטת ד' מיל, אלא על כרחך דסבירא ליה כפירוש התוספות: **ובאמת כל הפוסקים כו' קיימא לן כר' יוחנן.** וסבירא להו דלא כאבודרהם, דדוקא לריש לקיש דמצינו שחילק בהדיא בין אכילה מרובה למועטת, אבל לר' יוחנן דסתם דבריו עד שירעב, מסתמא אין חילוק בין אכילה מרובה למועטת, ובכל ענין השיעור עד שירעב: **ונראה לי דהאי עיכול.** ר"ל, ארבעה מיל: **ואינו נכון לדעת רש"י.** דהא רש"י סבירא ליה לריש לקיש דבאכילה מרובה הוי ד' מיל, ומה שאמר עד שיצמא היינו אכילה מועטת, וא"כ ר' יוחנן שאמר עד שירעב דהוא שיעור יותר ארוך מעד שיצמא, כאשר יעיד החוש, ראוי לומר שהוא שיעור ד' מיל, ובזה פליג ר' יוחנן על ריש לקיש וסבירא ליה דגם באכילה מועטת השיעור כמו במרובה דהיינו ד' מיל, דמהיכי תיתי נאמר לר' יוחנן שיעור חדש מה שלא הוזכר כלל לריש לקיש. וא"כ כששוהים ד' או ה' שעות, הוי שלא כדין. אבל לפירוש התוספות הוי כדין, דלדידהו ד' מיל הוי באכילה מועטת, ובאכילה מרובה לריש לקיש עד שיצמא, על כרחך שהוא יותר מארבעה מיל, כל שכן לר' יוחנן דאמר עד שירעב שהוא יותר ארוך, אם כן י"ל דשיעורו לר' יוחנן ששה שעות דהוא סוף עיכול: **צריך עיון מי שאכל מעט כו' היאך ישער.** והט"ז [ס"ק ב] כתב דיש לשער כמו שכתב האבודרהם ד' מיל וכנזכר לעיל. ולשיטת מ"א עדיין הספק לפירוש רש"י, וגם כל הפוסקים חולקים על האבודרהם וסבירא להו לר' יוחנן אין חילוק בין אכילה מרובה למועטת, בכל ענין הוי שיעור עד שירעב כנזכר לעיל, וכהאי גוונא שלא שבע ממנו אי אפשר לשער עד שירעב: **ונראה לי דאין אנו בקיאים,** כצ"ל[יח]: **מעט קודם כו'.** והיינו עכ"פ כזית, שיעור ברכת המזון: **יברך המוציא.** ולענין נטילת ידים עיין סוף סימן קס"ד: **נראה לי דמי שרוצה כו' ושהה בנתיים כדי שיתעכל (כו') צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה.** ובספר אבן העוזר חולק, והביא לשון הרמב"ם [ברכות ד, ז] דאין צריך לברך ברכה ראשונה: (ס"ק י) **לאותם פירות לאו דוקא כו'.** והט"ז [ס"ק ב] כתב שהוא דוקא, ע"ש:

חכמת שלמה

הש"ס דפסחים דף ל"ט ע"ב דבעי שם רמי בר חמא מהו לצאת ידי מרור במעשר שני וכו', במצה דאורייתא לא נפיק אבל במרור דרבנן נפיק, או דלמא לא שנא, אמר רבא מסתברא מצה ומרור. והוא מחוסר הבנה. ופירוש רש"י [ד"ה מצה] שפירש דהוקשו זה לזה הוא דחוק, דהיקש לא שייך רק במה דהוי מן התורה, אבל במה דהוה מדרבנן לא שייך היקש. אך לפי הנ"ל הכוונה כך, דודאי אם לא היה מצה ומרור יחד רק כל אחד בפני עצמו, אז הוי אמרינן ניהו דבמצה דאורייתא אינו יוצא במרור דרבנן יוצא. אבל כיון דהוי מצה ומרור יחד, אז כיון דבמצה לא נפיק, אי נימא דבמרור דרבנן נפיק אתי לזלזולי בדרבנן, וזה שאמר רבא מסתברא כיון דהוי מצה ומרור יחד אתי לזלזולי בדרבנן, לכך גם במרור אינו יוצא, וזה פירוש נכון בעזרת השם יתברך. והנה אחר כותבי זאת ראיתי בפני יהושע ז"ל [שם] דהרגיש בדברי רש"י הנ"ל דהיאך שייך הקישא בדרבנן, לכך מפרש כך, כיון דהוקש מצה למרור ומרור למצה א"כ במרור דאורייתא לא הוי יוצא במעשר שני, והוא הדין בדרבנן, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקין. והוא תמוה, דמה חידש רבא בזה, דהרי גם רמי בר חמא מפורש אומר או דלמא במצה דאורייתא לא נפיק ובמרור דרבנן נפיק, הרי דלא קאמר רק כיון דהוי דרבנן, אבל אי הוי דאורייתא ודאי דלא נפיק, ומה חידש רבא רק לומר כל דתקון רבנן כעין של תורה תיקן א"כ העיקר חסר מן הספר, דהוי ליה לומר רק מסתברא כל דתקון רבנן כעין של תורה תקון. אך לדעתי בעזרת השם יתברך י"ל כוונת רש"י על פי מה דאמרינן בגיטין דף ס"ה [ע"א] ואידך כי אמרינן כעין של תורה תקון היינו במה שיש לו עיקר מן התורה, אבל במה שאין לו עיקר מן התורה לא אמרינן כעין של תורה תיקן. ואח"כ פריך מכילד מערימין וכו', ומשני מעשר בזמן הזה דרבנן. ומוכח מזה דמעשר בזמן הזה נחשב אין לו עיקר מן התורה, אף דבזמן הבית הוי דאורייתא, וא"כ הכי נמי יהיה בעיות רמי בר חמא אי נימא דבמרור בזמן הזה כיון דאין לו עיקר מן התורה לא עשו כעין של תורה, או אף באין לו עיקר מן התורה נמי כעין של תורה תיקן. ולזה אמר רבא מסתברא מצה ומרור, הוו ענינים שוין, ושייכין זה לזה, ונחשב גם מרור יש לו עיקר מן התורה, ויש לו עיקר מן התורה ודאי כעין של תורה תיקן, וזה נכון מאד בעזרת השם יתברך, ודו"ק:

(שם) הנה בדין המבואר בשו"ע סימן קפ"ד סעיף ד' אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון אם לאו צריך לחזור לברך מספק מפני שהוא מן התורה. נ"ב, עיין במג"א שכתב שם

אוצר מפרשים

ב (שו"ע סעיף ד) **צריך לברך.** עיין באר הטיב ס"ק ו' מה שכתב בשם תשובת קול בן לוי. וקיצר במקום שצריך להאריך ולהבין כוונתו, דודאי אם לפניו פת ושארי מאכלים ונסתפק איזה מהן אכל, דצריך לחזור ולברך, דדמי לחלב ושומן לפניו ואכל אחד מהן דחייב אשם תלוי. אלא כשהיה דמות פת לפניו ולא ידע אי פת גמור היה או לאו, יש להסתפק אי חוזר או לאו, ועל זה מסיק דמברך, ע"ש:
(אשל אברהם, ב)

דאף ברכה רביעית יברך, דלא ליתי לזלזולי בה. ולכאורה קשה ממה דאיתא לעיל סימן ס"ז בספק קרא קריאת שמע שחוזר וקורא ומברך, ומפרש שם הט"ז הטעם מכח דעל ספק תורה נמי מברכין, והמג"א כתב הטעם בשם הרשב"א [שו"ת ח"א סימן שכ] והכסף משנה [קריאת שמע ב, יג] מכח דהכי תקנו רבנן וכו', ע"ש. ולמה לא נתן הטעם מכח דאתי לזלזולי בדרבנן, כיון דמסופק על שניהם אם יקרא קריאת שמע בלא הברכות אתי לזלזולי בדרבנן. וצריך לומר דדוקא בברכה רביעית, כיון דבלאו הכי הקילו בה לענין פועלים [סימן קצא סעיף א], ולכך תקנו דלא לעשות אותן בקול רם לאחריה מכח דאתי לזלזולי בה, לכך מהאי טעמא חיישינן נמי אם יקלו עוד שאין חוזרין אחריה מספק אתי לזלזולי בה, וכמו שכתב המג"א [סימן קפה ס"ק ב] בשם הב"ח [שם קסו, ב ד"ה ואומר] לענין עניית אמן בקול רם לאחריה מכח הקילו לענין פועלים. והשתא דאין חילוק בין פועלים לאחרים.

ו ט א [ט] כא **שיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון יא** (י) **בכזית:**

סימן קפה

לברך ברכת המזון בקול רם ויתר פרטים בברכת המזון. ובו ה' סעיפים:

א א א [א] **ברכת המזון** א **נאמרת בכל לשון:**

ב ב [ב] ב **צריך שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו** [ג] **ואם לא השמיע לאזניו יצא** ג **א** [ד] **ובלבד שיוציא** (א) **בשפתיו:**

ג ד **ב** [ה] **יש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך בקול רם כדי שיצאו בברכתו:**

ד ה [ו] **אפילו נשתכר כל כך (א) עד ג שאינו יכול לדבר כראוי יכול לברך** (ב) **ברכת המזון:**

ה ה* **(ב)** [ז] **אם ברך והיתה צואה כנגדו או שהיה**

מגן אברהם

לשום פירות (ב"ח ד"ה וכמה): **יא בכזית.** ומדאורייתא בעינן דוקא שאכל ושבע ממש. דלא כעולת תמיד [ס"ק ח] ולבוש [סעיף ה], דוק ותשכח:

קפה א ובלבד שיוציא. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. א ונראה לי דאם מחמת חולי או אונס אמר קרא בלבו יצא, כמו בעל קרי [ברכות כ, ב]: **ב יש מי וכו'.** צ"ע למה כתב יש מי שאומר, שהרי מילתא (הפשיטא) [דפשיטא] ג כיון שאינם יודעים לברך שצריך להוציאם בברכתו, כמו שכתוב ריש סימן קצ"ג, ע"ש. ועיין מה שכתבתי שם [ס"ק ב]: **ג שאינו יכול לדבר.** וצריך לומר דמכל מקום יכול לדבר לפני המלך, דאם לא כן סבירא ליה להרב ב"י אסור לברך לכתחלה, וכמו שכתוב בסעיף ה' דאפילו בדיעבד יש ספק. וכן הוא בתוספות פרק הדר [עירובין סד, א ד"ה שיכור], והוא הדין בכל הברכות, ועיין ברא"ש שם [פ"ו סימן ה] ובפרק אין עומדין [ברכות פ"ה סימן א]. ומיהו ברמזים [קיצור פסקי הרא"ש] פרק הדר [אות ה] משמע דיש להסתפק אם רשאי לברך לכתחלה כשהוא שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך, וברמזים [קיצור פסקי הרא"ש] פרק אין עומדין [אות ט] משמע קצת דפשיטא ליה דרשאי לברך לכתחלה. לכן נראה לי דלכתחלה יברך קודם שיבא לידי כך, ואם אירע שנשתכר אע"פ כן יברך, דהא דאורייתא הוא. וגם (פשוט) [פשטן] ג הירושלמי [תרומות פ"א הלכה ד] משמע דיברך, וכן משמע בזוהר תרומה עמוד רע"ג [ח"ב קנג, ב]. וכל שכן האידנא דבלאו הכי אין מכוונים כל כך, וכמו שכתוב סימן צ"ט [סעיף א בהגה, ס"ק ו], ע"ש:

ט"ז מגן דוד

להספק. אך בזה נסתפק לי באם אוכל איזה מין ואין לו כדי צרכו כפי חשקו לאכול ממנו, וחשק לאכול עוד אלא שאין לו, עד אימתי שיעורו בזה, דהא אין שייך כל שאינו תאב לאכול ממנו דתכף היתה לו ג"כ תאוה. וכן לענין לחם, שלא אכל רק כזית מלד שלא היה לו יותר, והיה תכף עוד רעב, ואדרבה יש לו תאוה לאכול עוד טפי מאלו לא אכל כלל, כי טעם האכילה ממשכת לו תאוה טפי כיון שטעם ואין לו עוד ממנו. ונראה לי למפשט האי ספיקא ממה דאיתא בגמרא [שם נג, ב] כמה שיעור עיכול אמר ר' יוחנן כל זמן שאינו רעב, וריש לקיש אמר כל זמן שילמא מחמת אכילתו, אמר ליה רב יימר לרב זוטרא והאמר ריש לקיש כמה שיעור עיכול ד' מילין, לא קשיא כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת. ופירשו התוספות [ד"ה באכילה] דאכילה מרובה היינו כל זמן שהוא צמא, אבל מועט ד' מילין. וא"כ חזינא לריש לקיש דבארבע מילין הוי שיעור עיכול, ולא אשכחן בהדיא דר' יוחנן פליג עליה בהא, אלא באכילה מרובה (ט) דשיעוריה כל זמן שהוא רעב ולריש לקיש כל זמן שהוא צמא, אבל במה דלא פליג למה לא נימא דגם ר' יוחנן מודה דהיינו בארבע מילין אם אכל מועט. (ואח"כ) [וא"כ] כב אע"ג דלא קיימא לן כריש לקיש לגבי ר' יוחנן, ומשום הכי לא הביאו הפוסקים דברי ריש לקיש, מכל מקום בספיקא כי האי נוכל לפשוט מדברי ריש לקיש. אע"ג דלא היא מלתא חדתא (ולרוכי) [ולריכה] כב רבה, מכל מקום כתבתי הנראה לענ"ד:

קפה (א) עד שאינו יכול לדבר כו'. כן כתב ב"י [ד"ה ירושלמי] בשם התוספות [ברכות לא, ב ד"ה מכאן] ומרדכי ה [עירובין רמז תקיב]. והיינו מדומדם שזכר הטור בשם ירושלמי [תרומות פ"א הלכה ד]. ואע"ג דבתפלה אסור כמו שכתוב סימן צ"ט [סעיף א], שאר ברכות לא חמירי כל כך, וכמו שכתב רמ"א בהדיא חילוק זה [בריש סימן צ"ט] ו: **(ב) אם ברך והיתה צואה.** לא ירדתי לסוף דעת הרב בעל שו"ע בזה, דזהו על פי דברי התוספות פרק הדר [שם] וז"ל, שכור אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה, ולא יצא כיון שאינו יכול לדבר בפני המלך, וצריך לחזור ולהתפלל. וכן ההיא דברכות [כב, ב] שהיה מתפלל ומצא צואה כנגדו דמסיק דצריך לחזור ולהתפלל. וצ"ע אם יש להשוות ברכות לתפילה לענין צואה ושיכור, ועל כרחך לאו לכל מילי דמיין, דהא שתוי אל יתפלל ביותר מרביעית ח, ופשיטא דשתוי מברך ברכת המזון וכל הברכות כדאיתא בירושלמי [שם] ואפילו מדומדם, עכ"ל. הרי דאין מקום לספק בברכות אלא דוקא אם נאמר דהך מדומדם היינו שכור דאפילו הכי כשר כמו שכתוב

שערי תשובה

בספק אם נמלח עם דגים טמאים, וגם בפרי מגדים [יו"ד] בפתיחה לתערובות [בסופו, ד"ה אגב אורחין] נראה דעתו דפטורה משום ספק ספיקא, ע"ש. והביאו מחזיק ברכה [סימן קפו אות א]. ועיין במוצל מאש למהר"י אלפנדרי סימן י"ב:

קפה (א) בשפתיו. עיין באר היטב. ובספר חרידים [מצות עשה מן התורה פ"ג אות ז] ז כתב דרוב הפוסקים הסכימו דאם לא השמיע לאזניו לא יצא, והביאו ברכי יוסף [אות ב]:

באר היטב

(י) בכזית. היינו מדרבנן, אבל מדאורייתא בעי דוקא שאכל ושבע ממש, [מ"א ס"ק יא; עטרת זקנים ס"ק א]:

קפה (א) בשפתיו. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. ונראה לי דאם מחמת חולי או אונס אמר קרא בלבו יצא, כמו בעל קרי, מ"א [ס"ק א]. מצאתי למה אין ף בברכת המזון, לפי שכל מי שמברך ברכת המזון בכוונה אין שולט בו לא אף ולא קצף וכו' ומזונותיו מצויין לו בריוח ובכבוד כל הימים, ספר החינוך, עטרת זקנים. והמדקדק יזהר לברך דוקא תוך הספר ולא בעל פה, ב"ח ד. (כתב בספר חסידים סימן מו מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו, ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך כל הברכות בכוונת הלב כו', עיין שם ובספר אליה רבה ס"ק א, הגא"א): **(ב) ברכת המזון.** עיין סימן צ"ט סעיף א'. ולכתחלה יברך קודם

ביאור הגר"א

[ט] [סעיף ו] **שיעור כו'.** כר' מאיר [שם מה, א], דר' יוחנן סבירא ליה שם ל"ח ב' כותיה, ושם מ"ח א'. וכן סוגיין דירושלמי [שם פ"ו הלכה א], והביאו תוספות דסוכה כ"ו ב' ד"ה ולא כו' ר' יוחנן נסב זיתא כו' ואמרינן בירושלמי בתחילת כו' התיבון כו'. ועיין רא"ש פרק ו' דברכות סימן ט"ז ופרק ז' סימן כ"ד:

קפה [א] [סעיף א] **ברכת המזון כו'.** עיין תוספות דברכות י"ג א' ד"ה וחכמים אומרים כו'. ועוד, דר' יוסי גופיה שם ט"ו א' לא סבירא ליה כרבי [שם יג, א]. ועוד, דסתם מתניתין דסוטה ל"ב א' כרבנן, רא"ש שם [ברכות פ"ב סימן ב] א: [ב] [סעיף ב] **צריך כו'.** גמרא שם [ברכות טו, ב] במסקנא, דאף רבי יהודא דיעבד אין כו'. ושם [ע"א] לא יברך ברכת המזון. ועיין רש"י [שם] ד"ה בלבו כו': [ג] **ואם לא כו'.** שם [טו, א] ואם בירך יצא. ושם [ע"ב], אמר רב שילא הלכה כו' אמר ר' יאשיה הלכה כו'. ושם, אמר רב יוסף מחלוקת כו': [ד] **ובלבד כו'.** עיין שם תוספות כ' ב' ד"ה ורב חסדא, והרא"ש שם [פ"ג סימן יד]: [ה] [סעיף ג] **יש מי כו'.** עיין מ"א [ס"ק ב]: [ו] [סעיף ד] **אפילו כו'.** עיין תוספות שם [ברכות] ל"א ב' ד"ה מכאן [ששיכור] כו': [ז] [סעיף ה] **אם כו'.** עיין תוספות דערובין (ס"ז) [סד] א' ד"ה שיכור כו':

הגהות רעק"א

קפה א) (מג"א סק"א) **ונראה לי דאם.** עיין לעיל סימן ס"ב סעיף ד' [ורעק"א ס"ק א]:

לבושי שרד

(ט) ט"ז סק"ב **דשיעוריה כל זמן שאינו רעב, כצ"ל:**

באר הגולה

ט. ברכות מ"ה [ע"א] וכתנא קמא [כפירוש התוספות שם מט, ב ד"ה רבי, רשב"א שם ד"ה עד]:

קפה א. סוטה דף ל"ב [ע"א]:

ב. ברכות ט"ו [ע"ב]:

ג. לפירוש רש"י [שם ע"א ד"ה בלבו] ולפירוש רבינו יונה שם [א, ב ד"ה גמ'] והרא"ש [שם פ"ג סימן יד בשם רבינו חננאל]:

ד. כל בו [סימן כה כא, ד]:

ה. טור בשם ירושלמי פרק קמא דתרומות [הלכה ד כפירוש התוספות ברכות לא, ב ד"ה מכאן, סמ"ג עשין כז קי, ג]:

ה*. רבינו ירוחם נתיב טז ח"ז קמח, ד:

הגהות והערות

כא] עיין סימן קס"ח סעיף ט' ועיין סימן (קנ"ו) [קנח] [סעיף ב] (גליון מ"א). נ"ב, תוקן ע"פ הגליון בסימן קסח שם. ובמהדורת אמ"ד ת"פ תיקנו קפ"ז, וכנראה טעות סופר הוא וצ"ל קפו [סעיף ב], וגם יתכן קנז סעיף ד:

כב] תוקן ממהדורת אמ"ד ת"פ:

קפה א] כל דברי רבינו נפלאת בעיני, ופותר אין אותו, דמה שייך דין דהכא דברכת המזון לפלוגתא דרבנן ורבי בקריאת שמע... ובהיות הגאון מוה' יצחק (אביגדור) [אלחנן] אבד"ק קאוונא ושקלאוו בפה פלפלנו בזה. אמנם באמת כאשר ידוע דרך רבינו הקדוש, אין דרכו לילך דרך רחוקה. לכן האמת יורה דרכו כי זה שגיאת הדפוס, וכל ס"ק הלז נערך להיות בסימן ס"ב בס"ק ג', דכתב שם רבינו דאין כו', וקודם לזה צ"ל עיין תוספות י"ג א' בכל הלשון הנאמר כאן, והבוחר יבחר:

(דמשק אליעזר)

ב] עיין סימן ס"ב סעיף ג' ד': (גליון מ"א)

ג] תוקן ממהדורת אמ"ד ת"פ:

ד] בב"ח לא הביא דבר זה, אלא רק את מש"כ מצאתי וכו'. ובאמת האליהו זוטא ס"ק א הביא ג"כ דבר זה בשם הב"ח, וצ"ע:

ה] הב"י לא הביא את המרדכי, אלא הביא סמ"ג [עשין כז קי, ג]. ורצה בסמ"ג:

ו] תוספת דפ"א ע"פ תוספת שבת ומקור חיים:

ז] ובמהדורת ירושלים הוא פרק יא:

ח] לשון התוספות, דהא שתוי אל יתפלל עד שיפיג יינו, ואפילו ביין מזוג אל יתפלל ביותר מרביעית, ע"כ:

שלחן ערוך השלם <מהדורת פריעדמאן> - ג או"ח ג (קנ - רמא) / קארו, יוסף בן אפרים (עמוד 256) 34170 הודפס מאוצר החכמה

וכתב רבינו הב״י בסעיף ב׳ בד״א כשאין לו פת עוד אבל אם יש לו פת עוד יאכל במקום השני מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה עכ״ל כלומר אפילו אכל שמה פחות מכזית מ״מ כיון דגמר האכילה שם יכול לברך שם כמ״ש בסי׳ קע״ח אמנם זהו לדעת הרא״ש אבל להרמב״ם נתבאר שם דצריך ברכה תחלה על מה שיאכל וברכה למפרע על מה שאכל ע״ש וגם כוונת רבינו הב״י כן הוא דמשום דמקודם אמר ואם בשוגג להרמב״ם יברך במקום שנזכר ולהר״י והרא״ש גם הוא יחזור למקומו ויברך לזה אומר בד״א וכו׳ כלומר דלהרמב״ם הרי יכול לברך שם ולהר״י והרא״ש משני שיאכל במקום השני וזה שכתב ובלבד שלא יהא רעב מאכילה ראשונה הוא פשוט דאם כבר עבר זמן רב מאכילתו לא שייך ברהמ״ז עוד [ודברי המג״א סק״ג אינן מובנים כלל כמ״ש הפמ״ג והמחה״ש ע״ש ועיקר קושיתו ל״ק כלל דפשיטא דהב״י אדלעיל קאי לדעת הרא״ש ודע דאם עד שיבא למקומו יתעכל המזון לכל הדיעות יברך במקום שהוא נזכר ודו״ק]:

נ שָׁם בְּאָרְחוֹת חַיִּים. ס שָׁם בַּגְּמָרָא. ע בֵּית יוֹסֵף לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם וְהַמָּרְדְּכַי. פ הָרֹא"שׁ שָׁם וְכָל בּוֹ. צ יְרוּשַׁלְמִי שָׁם.

קְצָת קֹדֶם הַמְבָרֵךְ כְּדֵי שֶׁיַּעֲנֶה אָמֵן, כִּדְלְעֵיל סִימָן נט. אֵין נוֹתְנִין כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה אֶלָּא [י] **(כט)** לְטוֹב עַיִן (גמרא פרק אלו נאמרין):

ח. [נ]**לְעִנְיַן לִשְׁאֹל בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן מִפְּנֵי הַיִּרְאָה אוֹ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר (ל) שֶׁדִּינָהּ כִּתְפִלָּה:**

ט. [ס]**צָרִיךְ לֵישֵׁב (לא) בְּשָׁעָה שֶׁמְּבָרֵךְ, בֵּין אִם הָיָה הוֹלֵךְ (לב) בְּבֵיתוֹ כְּשֶׁאָכַל אוֹ עוֹמֵד אוֹ מֵסֵב, כְּשֶׁמַּגִּיעַ לְבָרֵךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְכַוֵּן יוֹתֵר. וְגַם לֹא יְהֵא מֵסֵב, שֶׁהוּא דֶּרֶךְ גַּאֲוָה, אֶלָּא יֵשֵׁב** [יא]**בְּאֵימָה.** הגה נִרְאֶה לִי דְּלָאו דַּוְקָא הַמְבָרֵךְ, אֶלָּא (לג) הוּא הַדִּין כָּל הַמְסֻבִּין לֹא יֵשְׁבוּ בְּקַלּוּת רֹאשׁ אֶלָּא בְּאֵימָה. מִיהוּ, אִם לֹא עָשָׂה כֵּן, (לד) אֲפִלּוּ בֵּרַךְ מְהַלֵּךְ, בְּדִיעֲבַד יָצָא (רמב"ם פרק ד):

י. [ע]**יֵשׁ אוֹמְרִים (לה) שֶׁגַּם בְּרָכַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ צָרִיךְ לְאָמְרָהּ מְיֻשָּׁב:**

יא. [פ]**אִם הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאוֹכֵל אֵין צָרִיךְ לֵישֵׁב וּלְבָרֵךְ, לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת (לו) עָלָיו:**

יב. **(לז)** [צ]**אָסוּר לְבָרֵךְ וְהוּא עוֹסֵק** [יב]**בִּמְלַאכְתּוֹ:**

קפד לִקְבֹּעַ בְּרָכָה בִּמְקוֹם סְעוּדָה, וְעַד כַּמָּה יָכוֹל לְבָרֵךְ, וּמִי שֶׁשָּׁכַח וְלֹא בֵּרַךְ. וּבוֹ ו' סְעִיפִים:

א בְּרָכוֹת נא.

א. [א]**מִי שֶׁאָכַל בְּמָקוֹם אֶחָד, צָרִיךְ לְבָרֵךְ (א) קֹדֶם** [א]**שֶׁיֵּעָקֵר (ב) מִמְּקוֹמוֹ.** (הגה וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קעח) **וְאִם**

בְּאֵר הֵיטֵב

שֶׁטּוֹעִים לוֹמַר שֶׁהֵם יוֹצְאִים בְּבִרְכַּת הַמְבָרֵךְ, עַל כֵּן חִיּוּב עַל כָּל אָדָם לְדַבֵּר הַבְּרָכוֹת בְּלַחַשׁ עִם הַמְבָרֵךְ, עַיֵּן שָׁם. וּבִתְשׁבֵּ"ץ כָּתַב דִּצְרִיכִים לִשְׁמֹעַ עַד הַזָּן אֶת הַכֹּל שֶׁהוּא בִּרְכַּת הַזִּמּוּן, וְכָתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם, וְכֵן נִרְאֶה עִקָּר: **י. לְטוֹב עַיִן.** פֵּרוּשׁ, לְשׁוֹנֵא בֶּצַע וְגוֹמֵל חֶסֶד בְּמָמוֹנוֹ, רַשִׁ"י: **יא. בְּאֵימָה.** יְרֵא שָׁמַיִם יְהֵא נִזְהָר בִּשְׁעַת בִּרְכַּת הַמָּזוֹן לְהִתְעַטֵּף בְּמַלְבּוּשׁ הָעֶלְיוֹן וְגַם לְהַנִּיחַ הַכּוֹבַע בְּרֹאשׁוֹ וְלֹא יְבָרֵךְ בְּמִצְנֶפֶת הַקְּטַנָּה, וְאַף כְּשֶׁמְּבָרֵךְ בְּיָחִיד יִנְהַג כָּךְ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מוֹרָא שָׁמַיִם עָלָיו וִיעוֹרֵר הַכַּוָּנָה, הָאֲרִ"י בְּ"ח שְׁלָ"ה. אֵין עִטּוּף נוֹהֵג אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה, עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּשֵׁם סֵפֶר יֵשׁ שָׂכָר עַיֵּן שָׁם: **יב. בִּמְלַאכְתּוֹ.** אֲפִלּוּ תַּשְׁמִישׁ קַל אָסוּר: **א. שֶׁיֵּעָקֵר.** עַיֵּן

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

לֹא מִקְרֵי זִמּוּן כְּלָל, וּכְדִלְקַמָּן בְּסִימָן ר [אַחֲרוֹנִים]. וּלְפִי זֶה, מַה שֶּׁנּוֹהֲגִין הַרְבֵּה אֲנָשִׁים שֶׁאַחַר שֶׁאָמְרוּ בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ וְכוּ', כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ בְּקוֹל רָם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, [לא] שֶׁלֹּא כַּדִּין הֵם עוֹשִׂין, אֶלָּא הַמְבָרֵךְ צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה עַל כָּל פָּנִים בְּקוֹל רָם כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַמְסֻבִּין, וְהֵם יֹאמְרוּ בְּלַחַשׁ עִמּוֹ מִלָּה בְּמִלָּה, וְרַק בְּסִיּוּם הַבְּרָכָה יַקְדִּימוּ לְסַיֵּם כְּדֵי שֶׁיַּעֲנוּ אָמֵן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַמָ"א. וְעַיֵּן בְּמָגֵן אַבְרָהָם שֶׁהוּא מְצַדֵּד לְהוֹרוֹת כְּהַתַּשְׁבֵּ"ץ שֶׁסְּבִירָא לֵהּ, דְּעַד הַזָּן אֶת הַכֹּל, צְרִיכִין לִשְׁתֹּק וְלִשְׁמֹעַ וּלְכַוֵּן לָצֵאת מִן הַמְבָרֵךְ [וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ יְבָרְכוּ בְּעַצְמָן בְּלַחַשׁ עִם הַמְבָרֵךְ], דְּעַד שָׁם הִיא בִּרְכַּת הַזִּמּוּן, [לב] אֲבָל אֵין אָנוּ נוֹהֲגִין כֵּן. [לג] וּמִכָּל מָקוֹם הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר כְּשֶׁיּוֹדֵעַ בַּמְסֻבִּין שֶׁיְּכַוְּנוּ לִדְבָרָיו, לַעֲשׂוֹת כְּהַתַּשְׁבֵּ"ץ, רַק שֶׁיּוֹדִיעַ לָהֶם מִתְּחִלָּה שֶׁיְּכַוְּנוּ לָצֵאת וְגַם הוּא יְכַוֵּן לְהוֹצִיאָם, וְדַוְקָא כְּשֶׁהַשּׁוֹמְעִים כֻּלָּם מְבִינִים לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, [לד] דְּאִי לָאו הָכִי בְּוַדַּאי טוֹב יוֹתֵר שֶׁיְּבָרְכוּ בְּעַצְמָן כָּל הַבִּרְכַּת הַמָּזוֹן וְלֹא לָצֵאת מִן הַמְבָרֵךְ [אֵלִיָּה רַבָּה]: **(כט) לְטוֹב עַיִן.** שֶׁהוּא [לה] שׂוֹנֵא בֶּצַע וְגוֹמֵל חֶסֶד בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ, אַל תִּקְרֵי יְבֹרָךְ אֶלָּא יְבָרֵךְ [גְּמָרָא]: **ח (ל) שֶׁדִּינָהּ כִּתְפִלָּה.** שֶׁאֵין שׁוֹאֲלִין וּמְשִׁיבִין כְּלָל, [לו] וְהַטַּעַם, מִדְּמָצִינוּ שֶׁהֶחְמִירוּ חֲכָמִים בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁאֵין מְבָרְכִין אֶלָּא בְּמָקוֹם אֶחָד כִּתְפִלָּה, לְאַפּוּקֵי קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁיָּכוֹל לְאוֹמְרָהּ בִּמְהַלֵּךְ מִן פָּסוּק רִאשׁוֹן וְאֵילָךְ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מֵעַל לְבָבְךָ וְאֵילָךְ, וּכְדִלְעֵיל סִימָן סג, עַיֵּן שָׁם בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה: **ט (לא) בְּשָׁעָה שֶׁמְּבָרֵךְ.** וּמִסְּתִימַת [לז] הַפּוֹסְקִים מַשְׁמַע דְּגַם בְּרָכָה רְבִיעִית אַף שֶׁהִיא מִדְּרַבָּנָן צָרִיךְ לֵישֵׁב, כִּי הֵיכִי דְּלֹא לְזַלְזוּלֵי בָּהּ: **(לב) בְּבֵיתוֹ.** דִּבִמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, עַיֵּן לְקַמָּן בְּסָעִיף יא: **(לג) הוּא הַדִּין כָּל הַמְסֻבִּין.** דְּכֵיוָן דְּכֻלָּן יוֹצְאִין בְּבִרְכָתוֹ [לח] צְרִיכִין לֵישֵׁב, וּבְאֵימָה, כִּמְבָרֵךְ עַצְמוֹ: **(לד) אֲפִלּוּ בֵּרַךְ מְהַלֵּךְ וְכוּ'.** הַיְנוּ, כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בְּבֵיתוֹ בִּמְקוֹם אֲכִילָתוֹ, אֲבָל כְּשֶׁהָלַךְ לְמָקוֹם אַחֵר וּבֵרַךְ יֵשׁ דֵּעוֹת בָּזֶה, עַיֵּן לְקַמָּן בְּסִימָן קפד סָעִיף א בְּהַגָּ"ה: **י (לה) שֶׁגַּם בִּרְכַּת מֵעֵין שָׁלֹשׁ.** עַיֵּן בְּבֵאוּר הַגְּרָ"א שֶׁתָּלָה דִּין זֶה בְּמַה שֶׁמְּבֹאָר לְקַמָּן בְּסִימָן קפד סָעִיף ג, וְהָרַמְבַּ"ם שֶׁהוּא בַּעַל דֵּעָה זוֹ אָזִיל לְשִׁיטָתוֹ שָׁם, וּלְפִי זֶה [לט] בַּחֲמֵשֶׁת מִינֵי דָּגָן עַל כָּל פָּנִים לְכֻלֵּי עָלְמָא צָרִיךְ לִהְיוֹת דַּוְקָא בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁלָּהֶם בִּישִׁיבָה: **יא (לו) עָלָיו.** אִם יֵשֵׁב, מִפְּנֵי שֶׁיִּקְשֶׁה בְּעֵינָיו אִחוּר דַּרְכּוֹ וְלֹא יוּכַל לְכַוֵּן יָפֶה, אֶלָּא מְהַלֵּךְ וּמְבָרֵךְ, כָּתַב הַחַיֵּי אָדָם דְּכָל זֶה דַּוְקָא כְּשֶׁאֲכִילָתוֹ הָיָה דֶּרֶךְ הֲלִיכָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַמְחַבֵּר שֶׁמְּהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאוֹכֵל, אֲבָל אִם אֲכִילָתוֹ הָיָה בִּישִׁיבָה [מ] צָרִיךְ לְבָרֵךְ גַּם כֵּן בִּישִׁיבָה: **יב (לז) אָסוּר לְבָרֵךְ.** הַיְנוּ, [מא] כָּל הַבְּרָכוֹת וְעַיֵּן לְקַמָּן בְּסִימָן קצא בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה שֶׁשָּׁם מְבֹאָר הֵיטֵב:

קפד א (א) קֹדֶם שֶׁיֵּעָקֵר. וּמִפִּנָּה [א] לְפִנָּה, אֲפִלּוּ הַבַּיִת גָּדוֹל מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁאֵין רוֹאֶה מְקוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן, [ב] כְּגוֹן אֲחוֹרֵי הַפַּרַאוָ"ן[1] וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. [ג] וְאִם הָיָה לוֹ מְנִיעָה שֶׁלֹּא יוּכַל לְבָרֵךְ בְּהַחֶדֶר שֶׁאָכַל, מֻתָּר לְבָרֵךְ בַּחֶדֶר שֶׁסָּמוּךְ לוֹ אִם יָכוֹל לִרְאוֹת מְקוֹמוֹ שֶׁאָכַל. [ד] וְאִם דַּעְתּוֹ הָיָה בִּשְׁעַת בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא לְבָרֵךְ בְּחֶדֶר אַחֵר בְּבַיִת זֶה, אֶפְשָׁר דְּיֵשׁ לְהָקֵל בִּשְׁעַת הַדְּחָק [כְּגוֹן שֶׁמָּקוֹם שֶׁאָכַל אֵינוֹ נָקִי לְבָרֵךְ שָׁם], אֲפִלּוּ אֵינוֹ רוֹאֶה מְקוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן: **(ב) מִמְּקוֹמוֹ.** וְכָל [ה] אַרְבַּע אַמּוֹת מִמְּקוֹם אֲכִילָתוֹ חָשִׁיב מָקוֹם אֶחָד, וְיוּכַל לְהַעְתִּיק מִמְּקוֹמוֹ עַל יְדֵי מְנִיעָה קְטַנָּה:

שַׁעַר הַצִּיּוּן

לא. חַיֵּי אָדָם: **לב.** מָגֵן גִּבּוֹרִים: **לג.** חַיֵּי אָדָם: **לד.** דְּהָלֹא יֵשׁ כַּמָּה פּוֹסְקִים דִּסְבִירָא לְהוּ לְקַמָּן בְּסִימָן קצג דְּמִי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לֹא יָצָא עַל יְדֵי שְׁמִיעָה מֵאֲחֵרִים: **לה.** רַשִׁ"י: **ח לו.** חִדּוּשֵׁי רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגֶר בְּשֵׁם הָאָרְחוֹת חַיִּים: **ט לז.** וְכֵן נִרְאֶה לִכְאוֹרָה מִמַּה שֶּׁמְּבֹאָר בְּקפד סָעִיף קָטָן ז בְּמָגֵן אַבְרָהָם, עַיֵּן שָׁם. אָכֵן מִדִּבְרֵי תַּלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה מַשְׁמַע לִכְאוֹרָה דְּדַוְקָא בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדְּאוֹרַיְתָא, עַיֵּן שָׁם, וְאוּלָם יֵשׁ לוֹמַר דְּכֵיוָן דְּכָל הַשָּׁלֹשׁ בְּרָכוֹת שֶׁהוּא עִקַּר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן צָרִיךְ לִהְיוֹת דַּוְקָא בִּישִׁיבָה, בְּרָכָה זוֹ נַמֵּי נִגְרַר בָּתְרַיְהוּ, אָכֵן מִדִּבְרֵי הַכָּל בּוֹ בְּהִלְכוֹת בִּרְכַּת הַמָּזוֹן מִמַּה שֶּׁכָּתַב לְעִנְיַן רוֹכֵב, עַיֵּן שָׁם, מַשְׁמַע דְּדַוְקָא בְּשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת שֶׁהוּא מִדְּאוֹרַיְתָא מַחְמְרִינָן, וְצָרִיךְ עִיּוּן: **לח.** לְבוּשׁ וְעוֹלַת תָּמִיד: **י לט.** וְאַף דִּבְסִימָן קעח סָעִיף ה מֵבִיא הָרַמָ"א עוֹד דֵּעָה דְּדַוְקָא פַּת, כְּבָר כָּתַב שָׁם הַגְּרָ"א שֶׁהָעִקָּר כַּדֵּעָה הָאֶמְצָעִית: **יא מ.** וְכֵן נִרְאֶה לְדִינָא, דַּאֲפִלּוּ בְּאוֹכֵל כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ אֵין הַדִּין בָּרוּר כָּל כָּךְ לְהָקֵל, עַיֵּן בַּכָּל בּוֹ וּמוּבָא בְּבֵית יוֹסֵף בְּקִצּוּר, וְכָל שֶׁכֵּן בָּזֶה שֶׁאֵין לְהָקֵל: **יב מא.** אֲפִלּוּ אוֹתָם שֶׁהֵם מִדְּרַבָּנָן, כֵּן מוּכָח בִּירוּשַׁלְמִי, מְקוֹר דִּין זֶה:

קפד א א. מָגֵן אַבְרָהָם: ב. חַיֵּי אָדָם. וּמַה שֶּׁתָּמַהּ עַל הַמָּגֵן אַבְרָהָם, נֻסְחָא מֻטְעֵת נִזְדַּמְּנָה לוֹ בְּהַמָּגֵן אַבְרָהָם, וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתוּב אֶצְלֵנוּ בְּמָגֵן אַבְרָהָם לֹא קָשֶׁה מִידֵי: ג. עַיֵּן בִּפְרִי מְגָדִים לְעֵיל בְּסִימָן קעח בְּמִשְׁבְּצוֹת זָהָב סָעִיף קָטָן ט שֶׁמְּפַקְפֵּק עַל דִּבְרֵי הַמָּגֵן אַבְרָהָם בְּעִנְיָנֵנוּ שֶׁמֵּקֵל לְכַתְּחִלָּה בְּרוֹאֶה מְקוֹמוֹ, וּבִפְרָט לְפִי מַה שֶּׁכָּתַב הָאֶבֶן הָעוֹזֵר שָׁם, עַיֵּן שָׁם [וּמַה שֶּׁתָּמַהּ עוֹד לְעִנְיַן מִפִּנָּה לְפִנָּה לֹא קָשֶׁה מִידֵי, דְּדַוְקָא שָׁם גַּבֵּי קִדּוּשׁ מַחְמִיר הַמָּגֵן אַבְרָהָם לְכַתְּחִלָּה מִשּׁוּם אֵיזֶה גִּרְסוֹת דְּגָרְסֵי בַּגְּמָרָא שָׁם מִפִּנָּה לְפִנָּה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְעִנְיַן שִׁנּוּי מָקוֹם, בְּוַדַּאי מִפִּנָּה לְפִנָּה לֹא חָשִׁיב שִׁנּוּי מָקוֹם, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא שָׁם], וּלְכָךְ כָּתַבְנוּ בְּיֵשׁ לוֹ מְנִיעָה: ד. מָגֵן אַבְרָהָם וְחַיֵּי אָדָם וּשְׁאָר אַחֲרוֹנִים: ה. חַיֵּי אָדָם, וְכֵן מְצַדֵּד הַפְּרִי מְגָדִים לְעֵיל שָׁם, וּבֵאֵר שָׁם דְּהַיְנוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מֻקָּף מְחִיצוֹת, דְּאִלּוּ בְּמָקוֹם הַמֻּקָּף מְחִיצוֹת אַף בְּיוֹתֵר מִזֶּה מֻתָּר, וְכַנַּ"ל. וַאֲפִלּוּ בְּלֹא שׁוּם מְנִיעָה הָיָה מֻתָּר:

תרגום: 1. מחיצה.

יָצָא מִמְּקוֹמוֹ וְלֹא בֵּרַךְ, אִם הָיָה בְּמֵזִיד ג(ג) יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ וִיבָרֵךְ, וְאִם בֵּרַךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר (ד) יָצָא. הגה וְדַוְקָא (ה) לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם, אֲבָל לְדַעַת הָרֹא"שׁ דִּסְבִירָא לֵהּ דְּאַף בְּשׁוֹגֵג יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ לְכַתְּחִלָּה, בְּמֵזִיד אַף בְּדִיעֲבַד לֹא יָצָא (טוּר), וְאִם הָיָה בְּשׁוֹגֵג, לְהָרַמְבַּ"ם (ו) יְבָרֵךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר, דוּלְהָרַב רַבֵּנוּ יוֹנָה וְהָרֹא"שׁ גַּם הוּא (ז) יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ וִיבָרֵךְ: **ב.** הבַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁאֵין לוֹ פַּת עוֹד, אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ פַּת עוֹד, (ח) יֹאכַל בַּמָּקוֹם הַשֵּׁנִי ז(ט) מְעַט וִיבָרֵךְ, (י) רַק שֶׁלֹּא יְהֵא חרָעֵב מֵאֲכִילָה רִאשׁוֹנָה: **ג.** טיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּל שִׁבְעַת הַמִּינִים טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם (יא) בִּמְקוֹמָם, יוְיֵשׁ אוֹמְרִים דַּחֲמֵשֶׁת מִינֵי דָּגָן דַּוְקָא (יב) (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קעח סָעִיף ה): **ד.** כאָכַל וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם בֵּרַךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן אִם לָאו, (יג) צָרִיךְ לְבָרֵךְ ל(א)(יד) מִסָּפֵק (טו) מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִן ז(ב)הַתּוֹרָה: **ה.** (טז) מעַד אֵימָתַי יָכוֹל לְבָרֵךְ, נעַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ, (יז) כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ

ב טוּר בְּשֵׁם רַבֵּנוּ פֶּרֶץ. ג הָרַמְבַּ"ם פֶּרֶק ד מֵהִלְכוֹת בְּרָכוֹת. ד הָרֹא"שׁ. ה טוּר וְרַמְבַּ"ם פֶּרֶק ב מֵהָא דִּבְרָכוֹת כא. ו שָׁם נא.

בָּאֵר הֵיטֵב

סִימָן קעח דְּמִפִּנָּה לְפִנָּה לֹא חָשִׁיב שִׁנּוּי מָקוֹם, וְהוּא הַדִּין כְּשֶׁרוֹאֶה מְקוֹמוֹ. וְאִם אָכַל בְּחֶדֶר זֶה וְדַעְתּוֹ לְבָרֵךְ בְּמָקוֹם אַחֵר בְּבַיִת זֶה, יֵשׁ לִסְמֹךְ עַל זֶה כְּשֶׁאוֹתוֹ מָקוֹם אֵינוֹ נָקִי, מָגֵן אַבְרָהָם, עַיֵּן שָׁם: **ג. יַחֲזֹר.** נִרְאֶה לִי, דְּאִם הוּא רָחוֹק שֶׁעַד שֶׁיַּחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ יִתְעַכֵּל הַמָּזוֹן, יְבָרֵךְ כָּאן, מָגֵן אַבְרָהָם: **ג. וּלְהָרַ"י וְהָרֹא"שׁ.** עַיֵּן ט"ז שֶׁהֶאֱרִיךְ וְהֶעֱלָה דִּלְעִנְיַן הֲלָכָה יֵשׁ לִפְסֹק בָּזֶה סָפֵק בְּרָכוֹת לְהָקֵל, וּבְדִיעֲבַד בְּכָל גַּוְנֵי אֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר אִם בֵּרַךְ כְּבָר בַּמָּקוֹם הַשֵּׁנִי, אֲבָל אִם לֹא בֵּרַךְ עֲדַיִן יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ אֲפִלּוּ בְּשׁוֹגֵג, וְהַיְנוּ אִם אֶפְשָׁר לוֹ וְאֵין עָלָיו עִכּוּב מֵחֲמַת הַחֲבוּרְתָא שֶׁעִמּוֹ, עַיֵּן שָׁם: **ד. מְעַט.** אֲפִלּוּ לֹא אָכַל כָּאן כַּזַּיִת, לֶחֶם חֲמוּדוֹת. וּבְהִלְכוֹת קְטַנּוֹת חֵלֶק א סִימָן (קמו) [קמז] כָּתַב דַּוְקָא כַּזַּיִת, עַיֵּן שָׁם: **ה. רָעֵב.** דְּאִם הוּא רָעֵב אֵין צָרִיךְ לֶאֱכֹל עוֹד דְּהָא לֹא מְהַנֵּי לַאֲכִילָה רִאשׁוֹנָה [וּבְסֵפֶר אֵלִיָּה רַבָּה מַגִּיהַּ בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָעֵב וְשָׂבֵעַ מֵאֲכִילָה רִאשׁוֹנָה, וְכֵן הַגִּרְסָא בַּלְּבוּשׁ וּבְרַאֲבַ"ן]: **ו. מִסָּפֵק.** סָפֵק אָכַל סָפֵק לֹא אָכַל אֵינוֹ מְבָרֵךְ, הֲלָכוֹת קְטַנּוֹת חֵלֶק ב סִימָן רעח, וּבְסָפֵק אָכַל פַּת, כָּתַב בִּתְשׁוּבַת קוֹל בֶּן לֵוִי סִימָן ג דִּמְבָרֵךְ, עַיֵּן שָׁם: **ז. הַתּוֹרָה.** מַשְׁמַע מִלְּשׁוֹן הַמְחַבֵּר דְּבִרְכַּת הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב דְּאֵינָהּ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן דְּבִיַבְנֶה תִּקְּנוּהָ אֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ, וְהוּא הַדִּין אִם לֹא אָכַל כְּדֵי שְׂבִיעָה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְבָרֵךְ מִן הַתּוֹרָה. אָמְנָם בִּתְשׁוּבַת הָרַ"שׁ חַיּוּן כָּתַב, אֲפִלּוּ בְּבִרְכַּת הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ כִּי הֵיכִי דְּלֹא לֵיתֵי לְזַלְזוּלֵי בַּהּ, וְכֵן כָּתַב בִּתְשׁוּבַת הָרַ"י הַלֵּוִי סִימָן מד, כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. וְאִשָּׁה שֶׁהִיא מְסֻפֶּקֶת אִם בֵּרְכָה בִּרְכַּת הַמָּזוֹן אִם מְחֻיֶּבֶת לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ, עַיֵּן תְּשׁוּבַת שַׁעַר אֶפְרַיִם סִימָן יא יב: **ח. עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל.** וְשִׁעוּר עִכּוּל בַּאֲכִילָה מוּעֶטֶת הוּא כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבָּעָה מִילִין וְהוּא שָׁעָה וָחֹמֶשׁ.

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

(א) מִסָּפֵק. עַיֵּן בָּאֵר הֵיטֵב. וְעַיֵּן בְּלִקּוּטֵי פְּרִי חָדָשׁ דְּאַף שֶׁהוּא צָרִיךְ לְבָרֵךְ מִסָּפֵק מִכָּל מָקוֹם לֹא מָצֵי לְהוֹצִיא אֲחֵרִים שֶׁוַּדַּאי לֹא בֵּרְכוּ, דְּסָפֵק דְּאוֹרַיְתָא לְחֻמְרָא מִדְּרַבָּנָן וְלֹא אָתֵי לְמִפַּק דְּאוֹרַיְתָא, עַיֵּן שָׁם. וּבְבִרְכֵּי יוֹסֵף הֵבִיא בְּשֵׁם חָכָם אֶחָד שֶׁהִקְשָׁה עַל זֶה מִסִּימָן קצז דְּמִי שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מוֹצִיא מִי שֶׁאָכַל כְּדֵי שְׂבִיעָה, וְעַיֵּן שָׁם מַה שֶּׁכָּתַב לְתָרֵץ בַּתֵּרוּץ הַשֵּׁנִי דְּלֹא אָתֵי מִדִּבְרֵיהֶם שֶׁחִיְּבוּהוּ מִסָּפֵק וּמַפִּיק דְּאוֹרַיְתָא, וְעוֹד הִקְשָׁה הֶחָכָם מַה שֶּׁכָּתַב פְּרִי חָדָשׁ בִּכְלָלֵי סְפֵק סְפֵקָא דַּחֲזָקָה מִדְּאוֹרַיְתָא, וְהָכָא אִתְחַזֵּק שֶׁאָכַל, וְהוּא זַ"ל תֵּרֵץ דְּהָכָא אֵין הַחֲזָקָה שֶׁאָכַל מִתְנַגֵּד לְהַסָּפֵק שֶׁמָּא בֵּרַךְ, עַיֵּן שָׁם, וְצָרִיךְ עִיּוּן בָּזֶה, וּפָשׁוּט שֶׁוַּדַּאי לְכַתְּחִלָּה אֵין לְהָאֲחֵרִים לָצֵאת עַל יְדֵי זֶה שֶׁמְּבָרֵךְ מִסָּפֵק. וְעַיֵּן בִּפְרִי מְגָדִים בְּיוֹרֶה דֵעָה בַּפְּתִיחָה לְתַעֲרוֹבוֹת בְּאִם אֶחָד אָכַל שִׁעוּר דְּרַבָּנָן אִי יָכוֹל לְהוֹצִיא לָזֶה שֶׁצָּרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ מִסָּפֵק, תַּלְיָא בִּפְלוּגְתָּא אִי סָפֵק, מִדְּאוֹרַיְתָא לְחֻמְרָא אוֹ מִדְּרַבָּנָן לְחֻמְרָא, עַיֵּן שָׁם, וּבְדִיעֲבַד שֶׁכְּבָר כִּוֵּן לְהוֹצִיא לֹא יַחֲזֹר וִיבָרֵךְ, וְכֵן כָּתַב מַחֲזִיק בְּרָכָה. וְעַיֵּן שָׁם בִּפְרִי מְגָדִים אִם קָבַע עַל פַּת הַבָּאָה בְּכִיסָנִין שֶׁדִּינָהּ לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וְנִסְתַּפֵּק אִם בֵּרַךְ, אִם נִלּוֹשׁ בִּדְבַשׁ וּמֵי פֵּרוֹת לֹא יְבָרֵךְ שֶׁזֶּה מִדְּרַבָּנָן, עַיֵּן שָׁם, וְצָרִיךְ עִיּוּן, וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן (רח) [רט] בָּזֶה: (ב) הַתּוֹרָה. עַיֵּן בָּאֵר הֵיטֵב בְּאִשָּׁה שֶׁמְּסֻפֶּקֶת כו', בְּשַׁעַר אֶפְרַיִם כָּתַב שֶׁאֵין לְפָטְרָהּ מִשּׁוּם סְפֵק סְפֵקָא, עַיֵּן שָׁם, וּבְבִרְכֵּי יוֹסֵף הֶאֱרִיךְ וּמַסִּיק דִּפְטוּרָה, וְעַיֵּן בִּכְלָלֵי סְפֵק סְפֵקָא בְּסָפֵק אִם נִמְלַח עִם דָּגִים טְמֵאִים, וְגַם בִּפְרִי מְגָדִים בַּפְּתִיחָה לְתַעֲרוֹבוֹת נִרְאֶה דְּדַעְתּוֹ דִּפְטוּרָה מִשּׁוּם סְפֵק סְפֵקָא, עַיֵּן שָׁם, וְהֵבִיאוֹ מַחֲזִיק בְּרָכָה, וְעַיֵּן בְּמֻצָּל מֵאֵשׁ לְמַהֲרֵ"י אַלְפַנְדְּרִי סִימָן יב:

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

(ג) יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ. אֲפִלּוּ כְּבָר הָלַךְ בַּדֶּרֶךְ לְמֵרָחוֹק וכַּמָּה מִילִין, אִם לֹא שֶׁהוּא רָחוֹק כָּל כָּךְ שֶׁעַד שֶׁיַּחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ יִתְעַכֵּל הַמָּזוֹן וְיַפְסִיד בִּרְכָתוֹ לְגַמְרֵי, זיְבָרֵךְ כָּאן: **(ד) יָצָא.** הַיְנוּ, אֲפִלּוּ הָיָה מֵזִיד בַּעֲקִירָתוֹ, וְגַם הֵזִיד עַתָּה בַּבְּרָכָה, דְּהַיְנוּ, שֶׁיָּדַע הַדִּין שֶׁצָּרִיךְ לַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ וְנִתְעַצֵּל בָּזֶה, חאֲפִלּוּ הָכִי יָצָא בְּדִיעֲבַד: **(ה) לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם.** רוֹצֶה לוֹמַר, דִּסְבִירָא לֵהּ בְּסָמוּךְ דִּבְשׁוֹגֵג אַף לְכַתְּחִלָּה יוּכַל לְבָרֵךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר, דַּי לָנוּ אִם נַחְמִיר בְּמֵזִיד בִּלְכַתְּחִלָּה שֶׁצָּרִיךְ לַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ, אֲבָל לְדַעַת הָרֹא"שׁ, דְּאַף בְּשׁוֹגֵג צָרִיךְ לְכַתְּחִלָּה לַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ, מִסְתַּבְּרָא דִּבְמֵזִיד מַחְמְרִינַן טְפֵי דְּאַף בְּדִיעֲבַד לֹא יָצָא. וּלְעִנְיַן הֲלָכָה הִסְכִּימוּ הָאַחֲרוֹנִים דְּאֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ אֲפִלּוּ הָיָה מֵזִיד בַּהֲלִיכָה וּבַבְּרָכָה, כַּנַּ"ל בְּסָעִיף קָטָן ד: **(ו) יְבָרֵךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר.** וּמִכָּל מָקוֹם גַּם לְדֵעָה זוֹ טאִם חָזַר הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, אֶלָּא דְּאֵינוֹ מְחֻיָּב בַּדָּבָר: **(ז) יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ וִיבָרֵךְ.** וְכָתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים דְּכֵן נָכוֹן לִנְהֹג לְמַעֲשֶׂה, אִם לֹא שֶׁהוּא שְׁעַת הַדְּחָק, דְּאָז יוּכַל לִסְמֹךְ אַסְּבָרָא רִאשׁוֹנָה: **ב (ח) יֹאכַל בַּמָּקוֹם הַשֵּׁנִי.** וַאֲפִלּוּ בְּמֵזִיד ימְהַנֵּי הַאי תַּקָּנָה שֶׁיֹּאכַל כָּאן פַּת דָּבָר מוּעָט, יאוְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ תְּחִלָּה בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא וְלֹא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל מַה שֶּׁכְּבָר אָכַל, וְאַחַר אֲכִילַת פַּת שֶׁבְּכָאן יְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְיַעֲלֶה לְהָאֲכִילָה שֶׁאָכַל בְּמָקוֹם אַחֵר: **(ט) מְעַט.** הַיְנוּ, יבאֲפִלּוּ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, דְּמִכָּל מָקוֹם מִצְטָרֵף זֶה לָאֲכִילָה שֶׁאָכַל בַּמָּקוֹם הָרִאשׁוֹן. וְדַוְקָא אִם בַּמָּקוֹם הַשֵּׁנִי אָכַל גַּם כֵּן פַּת, אֲבָל פַּרְפֶּרֶת וְכִיסָנִין, מִצַּדֵּד בִּפְרִי מְגָדִים דַּאֲפִלּוּ כַּזַּיִת לֹא מְהַנֵּי: **(י) רַק שֶׁלֹּא יְהֵא רָעֵב.** דְּאִם הוּא רָעֵב יגלֹא מְהַנֵּי מַה שֶּׁיֹּאכַל עַתָּה, דִּכְבָר הִפְסִיד הַבִּרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁל אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסָעִיף ה, וְעַתָּה הוּא חִיּוּב חָדָשׁ, וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ גַּם בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא: **ג (יא) בִּמְקוֹמָם.** וְאִם ידיָצָא מִמְּקוֹמוֹ, הֲוֵי דִּינוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב סָעִיף א ב: **(יב) וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קעח סָעִיף ה.** שֶׁשָּׁם הֵבִיא הָרַב עוֹד שִׁיטָה שְׁלִישִׁית דְּדַוְקָא פַּת. וּלְעִנְיַן דִּינָא כָּתַב שָׁם הַגְּרָ"א דְּהָעִקָּר כְּדֵעָה הַשְּׁנִיָּה דַּחֲמֵשֶׁת מִינֵי דָּגָן חֲשִׁיבֵי כְּפַת לְעִנְיָן זֶה. וְעַיֵּן בְּמַה שֶּׁכָּתַבְנוּ שָׁם בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה: **ד (יג) צָרִיךְ לְבָרֵךְ וְכוּ'.** הַיְנוּ, טוכָּל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אַף בְּרָכָה רְבִיעִית שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, כִּי הֵיכִי דְּלֹא לְזַלְזוּלֵי בָּהּ [אַחֲרוֹנִים]: **(יד) מִסָּפֵק.** וְגַם יָכוֹל לְהוֹצִיא טזלְאַחֵר שֶׁאָכַל וְלֹא בֵּרַךְ [ר' עֲקִיבָא אֵיגֶר בְּהַגָּהוֹתָיו, וְכֵן כָּתַב בִּתְשׁוּבוֹתָיו סִימָן ו, וְכֵן כָּתַב כְּתַב סוֹפֵר סִימָן ל]: **(טו) מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִן הַתּוֹרָה.** וְדַוְקָא יזכְּשֶׁשָּׂבַע, דְּאִי לֹא שָׂבַע, לְרֹב הַפּוֹסְקִים הוּא מִדְּרַבָּנָן. וּמִכָּל מָקוֹם רָאוּי לִירֵא שָׁמַיִם בְּנִסְתַּפֵּק אִם בֵּרַךְ אוֹ לֹא, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא אָכַל אֶלָּא כַּזַּיִת, שֶׁיִּטֹּל יָדָיו וִיבָרֵךְ הַמּוֹצִיא וְיֹאכַל כַּזַּיִת וִיבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן [חַיֵּי אָדָם]: **ה (טז) עַד אֵימָתַי וְכוּ'.** אַמִּי שֶׁשָּׁכַח וְלֹא בֵּרַךְ דִּלְעֵיל קָאֵי: **(יז) כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ רָעֵב.** דִּלְאַחַר כָּךְ כְּבָר בָּטֵל אוֹתָהּ הָאֲכִילָה וְהִפְסִיד

שַׁעַר הַצִּיּוּן

ו. אֲפִלּוּ יוֹתֵר מֵאַרְבָּעָה מִילִין [פְּרִי מְגָדִים] אִם אָכַל אֲכִילָה מְרֻבָּה: ז. מָגֵן אַבְרָהָם וּשְׁאָר אַחֲרוֹנִים: ח. פְּרִי מְגָדִים וּשְׁאָר אַחֲרוֹנִים: ט. כֵּן מַשְׁמַע מֵהַגְּמָרָא, וְכֵן כָּתַב הַגְּרַ"ז: **ב** י. אַחֲרוֹנִים, לְפִי מַה שֶּׁפָּסַק הָרַמָ"א לְעֵיל בְּסִימָן קעח: יא. חַיֵּי אָדָם: יב. רֹב אַחֲרוֹנִים: יג. מָגֵן אַבְרָהָם וּשְׁאָר אַחֲרוֹנִים: **ג** יד. מָגֵן אַבְרָהָם. וְהִנֵּה בִּפְרִי מְגָדִים הֵבִיא בְּשֵׁם הַפְּרִישָׁה דָּבָר חָדָשׁ, דִּלְדַעַת הָרֹא"שׁ אֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ כִּי אִם בְּפַת, וְלִפְלֵא עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא עִיְּנוּ בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְסָחִים בְּהָרֹא"שׁ גּוּפָא, עַיֵּן שָׁם, וְהַדִּין עִם הַבֵּית יוֹסֵף: **ד** טו. מָגֵן אַבְרָהָם וּפְרִי חָדָשׁ בְּסִימָן רט וּשְׁאָר אַחֲרוֹנִים, וְכֵן מָצָאתִי בָּאֶשְׁכּוֹל בְּהִלְכוֹת נְטִילַת יָדַיִם וּסְעוּדָה: טז. הַיְנוּ, אִם אוֹתוֹ הָאַחֵר אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְבָרֵךְ, וְאִם הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ, בְּוַדַּאי מִצְוָה שֶׁיְּבָרֵךְ בְּעַצְמוֹ, וּכְעֵין הַהִיא דְּסִימָן קצז. וְעַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה: יז. מָגֵן אַבְרָהָם

רָעֵב (יח) מֵחֲמַת אוֹתָהּ אֲכִילָה. ז וּמִשָּׁעָה שֶׁהִתְחִיל לִהְיוֹת רָעֵב, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְעַכֵּל עֲדַיִן לְגַמְרֵי כְּנִתְעַכֵּל לְגַמְרֵי דַּיְנִינַן לֵהּ. ח וְכֵן נַמֵּי לְעִנְיַן אֲכִילַת פֵּרוֹת וּשְׁתִיַּת יַיִן, אִם אֵינוֹ רָעֵב וְלֹא צָמֵא וְתָאֵב (יט) לְאוֹתָם ט פֵּרוֹת, יְבָרֵךְ (כ) [*א] אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְשַׁעֵר אִם נִתְעַכְּלוּ: ו. ט שִׁעוּר אֲכִילָה (כא) לְבָרֵךְ עָלֶיהָ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן י (כב) [*ב] בְּכַזַּיִת:

ז רַבֵּנוּ יוֹנָה. ח טוּר וְהָרֹא״שׁ שָׁם. ט בְּרָכוֹת מה וּכְתַנָּא קַמָּא.

בְּאֵר הֵיטֵב

וְכָתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם, נִרְאֶה לִי דְּהַאי עִכּוּל תְּחִלַּת עִכּוּל הוּא, דְּסוֹף עִכּוּל הָוֵי עַל כָּל פָּנִים שֵׁשׁ שָׁעוֹת. וּבִסְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת לִפְעָמִים יוֹשְׁבִים אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ שָׁעוֹת קֹדֶם שֶׁמְּבָרְכִין, וְאֵינוֹ נָכוֹן, וְנִרְאֶה לִי כֵּיוָן שֶׁעוֹסְקִין בִּשְׁתִיָּה וּבְפַרְפְּרָאוֹת כְּלֹא נִתְעַכֵּל דָּמֵי. צָרִיךְ עִיּוּן, מִי שֶׁאָכַל מְעַט וְלֹא שָׂבַע מִמֶּנּוּ הֵיאַךְ יְשַׁעֵר, דְּהָא מִתְּחִלָּה גַּם כֵּן הָיָה רָעֵב, וְנִרְאֶה לִי, דִּמְשַׁעֵר אִם הוּא רָעֵב כָּל כָּךְ כְּמוֹ שֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁאָכַל, וְהוֹאִיל וְאֵין אָנוּ בְּקִיאִין לְשַׁעֵר זֶה לָכֵן יֹאכַל מְעַט קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְאִם הֵסִיחַ דַּעְתּוֹ יְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא תְּחִלָּה. מִי שֶׁרוֹצֶה לִפְטֹר שְׁתֵּי אֲכִילוֹת אוֹ שְׁתִיּוֹת בִּבְרָכָה אַחַת וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכֵּל, צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, מָגֵן אַבְרָהָם, עַיֵּן שָׁם [וּבְסֵפֶר אֶבֶן הָעוֹזֵר חוֹלֵק, עָלָיו עַיֵּן שָׁם, וְהַיַּד אַהֲרֹן הֵבִיא בְּשֵׁם הָרוֹפְאִים שֶׁשִּׁעוּר עִכּוּל בֵּינוֹנִי הוּא שֵׁשׁ שָׁעוֹת, וְכֵן הִכְרִיחַ בַּהֲלָכוֹת קְטַנּוֹת חֵלֶק א סִימָן קמה, וְכֵן כָּתַב מַהֲרַ״ם לוּנְזָאנוֹ, עַיֵּן בְּסֵפֶר מַצַּת שִׁמּוּרִים]: **ט. פֵּרוֹת.** אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַּאֲוָה לִשְׁאָר פֵּרוֹת, ט״ז, וּמָגֵן אַבְרָהָם בְּשֵׁם ב״ח כָּתַב שֶׁאֵינוֹ תָּאֵב לְשׁוּם פְּרִי: **י. בְּכַזַּיִת.** הַיְנוּ מִדְּרַבָּנָן, אֲבָל מִדְּאוֹרַיְתָא בָּעֵי דַּוְקָא שֶׁאָכַל וְשָׂבַע מַמָּשׁ:

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאִם רוֹצֶה לֶאֱכֹל עַתָּה מֵחָדָשׁ, דַּעַת הַמָּגֵן אַבְרָהָם שֶׁיַּחֲזֹר וִיבָרֵךְ הַמּוֹצִיא אֲפִלּוּ לֹא הֵסִיחַ דַּעְתּוֹ עֲדַיִן, דְּכֵיוָן שֶׁנִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן הִפְסִיד גַּם בְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה, יח אֲבָל הַרְבֵּה אַחֲרוֹנִים פְּלִיגֵי עֲלֵהּ וְסָבְרֵי דִּבְרָכָה הָרִאשׁוֹנָה לֹא הִפְסִיד כָּל שֶׁלֹּא הֵסִיחַ דַּעְתּוֹ בֵּינְתַיִם: **(יח) מֵחֲמַת אוֹתָהּ אֲכִילָה.** נִרְאֶה שֶׁבָּא לְאַפּוּקֵי, אִם הוּא מְשַׁעֵר שֶׁבְּאוֹתָהּ הָאֲכִילָה לְבַדָּהּ הָיָה כְּבָר שִׁעוּר לְהִתְעַכֵּל וְהָיָה חוֹזֵר לִהְיוֹת רָעֵב, וּבְעוֹד אֵיזֶה מֶשֶׁךְ אָכַל עוֹד מִשְּׁאָרֵי מִינֵי מְזוֹנוֹת וּמֵחֲמַת אֵלּוּ הַדְּבָרִים אֵינוֹ רָעֵב, וְאַחַר כָּךְ נִזְכַּר שֶׁלֹּא בֵּרַךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן אַחַר אֲכִילָה הָרִאשׁוֹנָה, לֹא יָכוֹל לְבָרֵךְ עוֹד בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁכְּבָר בָּטֵל אוֹתָהּ הָאֲכִילָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאַחַר שֶׁגָּמַר אֲכִילָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה הֵסִיחַ דַּעְתּוֹ מִלֶּאֱכֹל עוֹד, אֲבָל אִם הָיָה הַכֹּל בְּמֶשֶׁךְ סְעוּדָה אַחַת, כְּגוֹן מַה שֶּׁרְגִילִין בִּסְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁיּוֹשְׁבִין כַּמָּה וְכַמָּה שָׁעוֹת, וְלִפְעָמִים יֵשׁ שִׁעוּר עִכּוּל מֵאֲכִילַת פַּת שֶׁאָכְלוּ בַּתְּחִלָּה, יט אַף עַל פִּי כֵן יוּכְלוּ לְבָרֵךְ לְבַסּוֹף בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, כֵּיוָן דִּבְתוֹךְ מֶשֶׁךְ הַזֶּה אוֹכְלִין פַּרְפְּרָאוֹת וְכִיסָנִין וְשׁוֹתִין, הַכֹּל סְעוּדָה אַחַת הִיא, וּכְלֹא נִתְעַכֵּל מָזוֹן הָרִאשׁוֹן דָּמֵי: **(יט) לְאוֹתָם פֵּרוֹת.** לָאו דַּוְקָא, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ תָּאֵב כ לְשׁוּם פֵּרוֹת, הוּא סִימָן שֶׁלֹּא נִתְעַכֵּל עֲדַיִן בְּמֵעָיו: **(כ) אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ וְכוּ'.** וְכָל זֶה כְּשֶׁאָכַל כָּל צָרְכּוֹ מֵהַלֶּחֶם אוֹ מֵהַפֵּרוֹת, אֲבָל אִם אָכַל מְעַט וְחָפֵץ לֶאֱכֹל עוֹד אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ יוֹתֵר מִזֶּה, בָּזֶה קָשֶׁה מְאֹד לְשַׁעֵר הַשִּׁעוּר דְּכָל זְמַן שֶׁאֵינוֹ רָעֵב, כֵּיוָן שֶׁתֵּכֶף הָיָה לוֹ גַּם כֵּן תַּאֲוָה אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ, כא כָּתְבוּ הַרְבֵּה אַחֲרוֹנִים דִּמְשַׁעֲרִינָן בָּזֶה עַד כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבָּעָה מִילִין [שֶׁהוּא שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם מִינוּט], וְעַד כְּדֵי שִׁעוּר זֶה מְחֻיָּב לְבָרֵךְ, שֶׁבְּוַדַּאי לֹא נִתְעַכֵּל אֲפִלּוּ אֲכִילָה מוּעֶטֶת בְּשִׁעוּר מוּעָט כָּזֶה. כב וְיֵשׁ מִן הָאַחֲרוֹנִים שֶׁמְּצַדְּדִים, דְּאִם אָכַל אֲכִילָה מוּעֶטֶת וְשָׁהָה קֹדֶם שֶׁבֵּרַךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְשַׁעֵר אִם נִתְעַכֵּל הַמָּזוֹן, אַף שֶׁהוּא בְּתוֹךְ שִׁעוּר אַרְבָּעָה מִילִין יֹאכַל עַל כָּל פָּנִים עוֹד כַּזַּיִת פַּת וְאַחַר כָּךְ יְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְעַל אוֹתוֹ פַּת שֶׁאוֹכֵל אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא מֵחָדָשׁ אִם לֹא הֵסִיחַ דַּעְתּוֹ מִלֶּאֱכֹל עוֹד, וּמִכָּל מָקוֹם אִם אֵין לוֹ פַּת, יֵשׁ לִסְמֹךְ אַסְּבָרָא רִאשׁוֹנָה וּלְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַד שִׁעוּר אַרְבָּעָה מִילִין, וְכַנַּ״ל, וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הֲלָכָה (אוֹת א): ו **(כא) לְבָרֵךְ עָלֶיהָ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וְכוּ'.** וְאַף עַל גַּב דִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה צָרִיךְ לְבָרֵךְ אֲפִלּוּ עַל כָּל שֶׁהוּא, כג הָתָם מִשּׁוּם דְּאָסוּר לֵהָנוֹת מֵעוֹלָם הַזֶּה בְּלִי בְּרָכָה: **(כב) בְּכַזַּיִת.** הַיְנוּ, כד מִדְּרַבָּנָן, אֲבָל מִדְּאוֹרַיְתָא אֵינוֹ חַיָּב לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן כִּי אִם כְּשֶׁאָכַל דַּוְקָא שִׁעוּר שְׂבִיעָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ. וְשִׁעוּר שְׂבִיעָה, מַשְׁמַע מִסֵּפֶר הַחִנּוּךְ [בְּפָרָשַׁת עֵקֶב] דְּאֵינוֹ שָׁוֶה בְּכָל

בֵּאוּר הֲלָכָה

בְּאֶמְצַע בְּרָכָה כְּדֵי לִגְמֹר כֻּלָּהּ מֵחֲמַת אֹנֶס גַּם כֵּן אֶפְשָׁר דְּחוֹזֵר רַק לִתְחִלַּת בְּרָכָה שֶׁשָּׁהָה בָּהּ, אַחֲרֵי דְּכַמָּה פּוֹסְקִים לֹא סְבִירָא לְהוּ כְּהָרֹא״שׁ דְּכֻלְּהוּ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת חֲשׁוּבוֹת כְּאַחַת, וְגַם אֶפְשָׁר דְּאֵין מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ כְּדַעַת אֶבֶן הָעוֹזֵר שָׁם, אִם כֵּן מִמֵּילָא אֵין לוֹ לַחֲזֹר רַק לִתְחִלַּת אוֹתָהּ בְּרָכָה, וּכְמוֹ שֶׁפָּסַקְנוּ שָׁם בְּסִימָן סה בְּבֵאוּר הֲלָכָה לְעִנְיַן בִּרְכַּת קְרִיאַת שְׁמַע, וְצָרִיךְ עִיּוּן:

קפד ה [*א] **אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ.** עַיֵּן בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה לְעִנְיַן אֲכִילָה מוּעֶטֶת מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ דְּיֵשׁ לִסְמֹךְ אַסְּבָרָא רִאשׁוֹנָה, וְהַטַּעַם, מִשּׁוּם דְּיֵשׁ הַרְבֵּה פּוֹסְקִים הַמַּחֲזִיקִים בְּשִׁעוּר זֶה, עַיֵּן בְּאֵלִיָּה רַבָּה וּבְמָגֵן גִּבּוֹרִים וּבְסֵפֶר תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל, וְעַיֵּן בְּדַרְכֵי מֹשֶׁה שֶׁגַּם הוּא הֶעְתִּיק שִׁעוּרָא דְּאַרְבָּעָה מִילִין. וְלַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי הָיָה נִרְאֶה עוֹד יוֹתֵר, דַּאֲפִלּוּ לְפוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים שֶׁהִשְׁמִיטוּ שִׁעוּרָא דְּאַרְבָּעָה מִילִין וְהֶעְתִּיקוּ שִׁעוּרָא דְּרַ' יוֹחָנָן דְּכָל זְמַן שֶׁהוּא [אֵינוֹ] רָעֵב, וּמִשּׁוּם דְּמַשְׁמַע לְהוּ דְּרַ' יוֹחָנָן פְּלִיג אַשִּׁעוּרָא דְּאַרְבָּעָה מִילִין, אַף עַל פִּי כֵן מוֹדוּ בְּשִׁעוּרָא דְּאַרְבָּעָה מִילִין דְּעַד שִׁעוּר זֶה בְּוַדַּאי לֹא נִתְעַכֵּל הַמָּזוֹן, וְשִׁעוּרָא דְּכָל זְמַן שֶׁהוּא [אֵינוֹ] רָעֵב, הוּא שִׁעוּר יוֹתֵר מְאֻחָר מֵאַרְבָּעָה מִילִין, וְכֵן מִסְתַּבֵּר לוֹמַר, שֶׁהֲרֵי לְעִנְיַן אֲכִילָה מְרֻבָּה נָתַן ר' יוֹחָנָן שִׁעוּר יוֹתֵר גָּדוֹל מִשִּׁעוּרָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ דְּאֵינוֹ רַק עַד שֶׁהוּא צָמֵא, וְאִם כֵּן טְפֵי נִיחָא לוֹמַר דְּגַם בַּאֲכִילָה מוּעֶטֶת שִׁעוּרָא דְּרַ' יוֹחָנָן גָּדוֹל מִשִּׁעוּרָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ, וְשַׁפִּיר אִיכָּא לְמֵימַר דְּאַף עַל גַּב דְּלֹא אָכַל אֶלָּא אֲכִילָה מוּעֶטֶת, מִכָּל מָקוֹם עַד שֶׁיַּתְחִיל לְהִתְעַכֵּל בְּמֵעָיו מַה שֶּׁאָכַל וְיַחֲזֹר לִהְיוֹת רָעֵב כְּבַתְּחִלָּה, הַשִּׁעוּר יוֹתֵר גָּדוֹל מֵאַרְבָּעָה מִילִין דְּאֵינוֹ כִּי אִם שָׁעָה וָחֹמֶשׁ, וְאִם כֵּן לְפִי זֶה בַּאֲשֶׁר קָשֶׁה לָנוּ לְשַׁעֵר שִׁעוּרָא דְּרַ' יוֹחָנָן בַּאֲכִילָה מוּעֶטֶת, יֵשׁ לִסְמֹךְ בְּרֶוַח עַל כָּל פָּנִים עַל שִׁעוּרָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ שֶׁהוּא פָּחוֹת מִזֶּה וּלְבָרֵךְ. וְאַף שֶׁבְּמָגֵן אַבְרָהָם מַשְׁמַע דְּשִׁעוּרָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ נְפִישׁ, לַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי נִרְאֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי. וְעַל כָּל פָּנִים יוּכַל לִסְמֹךְ עַל זֶה, אַחֲרֵי שֶׁהַרְבֵּה פּוֹסְקִים אַחֲרוֹנִים הֶעְתִּיקוּ שִׁעוּרָא דְּאַרְבָּעָה מִילִין לַהֲלָכָה:

ו [*ב] **בְּכַזַּיִת.** עַיֵּן בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה, וְהוּא מִמָּגֵן אַבְרָהָם, וְכֵן הוּא דַּעַת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ בְּהֶדְיָא בְּסִימָן קפו סָעִיף ב וְסִימָן קצז סָעִיף ד, וּבֶאֱמֶת כֵּן דַּעַת רֹב הַפּוֹסְקִים, עַיֵּן בְּרַשִׁ״י בְּרָכוֹת כ ע״ב שֶׁכָּתַב כֵּן, וְכֵן כָּתַב עוֹד בְּדַף מח עַיֵּן שָׁם, וְכֵן דַּעַת בַּהֲ״ג מוּבָא שָׁם בְּרַשִׁ״י, וְכֵן דַּעַת רַבֵּנוּ תָּם כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר יְרֵאִים, וְכֵן דַּעַת ר״י בַּעַל הַתּוֹסָפוֹת, וְכֵן כָּתְבוּ בַּעֲלֵי הַתּוֹסָפוֹת שָׁם בִּבְרָכוֹת וּבְכַמָּה דּוּכְתֵּי, וְכֵן דַּעַת רַמְבַּ״ם וּסְמַ״ג וְכֵן דַּעַת הָרֹא״שׁ וְכֵן דַּעַת בַּעַל הַמָּאוֹר שָׁם בַּסּוּגְיָא דַּף כ', עַיֵּן שָׁם, וְכֵן גַּם כֵּן דַּעַת בַּעַל הָאֶשְׁכּוֹל וְכֵן דַּעַת רַבֵּנוּ יְשַׁעְיָה מוּבָא בְּשִׁבֳּלֵי לֶקֶט [וְהָאֵלִיָּה רַבָּה כָּתַב שֶׁדַּעַת הַחִנּוּךְ וְהָרִ״י וְהָרַבֵּנוּ יְרֻחָם דְּמִן הַתּוֹרָה סַגֵּי בִּכְבֵיצָה, עַיֵּן שָׁם. וְהִנֵּה הַמְעַיֵּן בְּדִבְרֵי הַחִנּוּךְ יִרְאֶה שֶׁלֹּא הִכְרִיעַ כְּלָל כֵּן לְדִינָא, רַק כָּתַב דְּיֵשׁ מֵרַבּוֹתָיו שֶׁדַּעְתָּם כֵּן, וְאַדְּרַבָּה, בְּרֹאשׁ הַסִּימָן כָּתַב דְּדַוְקָא שְׂבִיעָה גְּמוּרָה, וְהֵבִיא מֵימְרָא דְּרַב עֲוִירָא דְּמוּכָח מִנֵּהּ דִּכְזַיִת וְכַבֵּיצָה אֵינָם כִּי אִם מִדְּרַבָּנָן בְּעָלְמָא, גַּם אַחַר שֶׁהֵבִיא דַּעַת יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ כָּתַב אַחַר כָּךְ בְּהֵפֶךְ, שֶׁלְּפִי הַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא שָׂבַע בַּמָּזוֹן לֹא יִתְחַיֵּב לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ מִסָּפֵק, עַיֵּן שָׁם, הֲרֵי דְּלֹא בְּרִירָא דַּעְתּוֹ בְּעִנְיָן זֶה וְאַדְּרַבָּה נוֹטָה דַּעְתּוֹ קְצָת לְהֵפֶךְ, וּפָשׁ לָן רַק דַּעַת

שַׁעַר הַצִּיּוּן

וּשְׁאָרֵי אַחֲרוֹנִים. וּבְאֵלִיָּה רַבָּה כָּתַב, דְּמֵחִנּוּךְ מַשְׁמַע דַּאֲפִלּוּ רַק אָכַל כַּבֵּיצָה חַיָּב מִדְּאוֹרַיְתָא, וּבֶאֱמֶת לֹא כָּתַב הַחִנּוּךְ זֶה רַק לְהַסּוֹבְרִים כֵּן, אֲבָל הוּא לֹא פָּסַק מִידֵּי בָּזֶה, עַיֵּן שָׁם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בָּזֶה בְּבֵאוּר הֲלָכָה (אוֹת ב). וְהִנֵּה יֵשׁ אֵיזֶה אַחֲרוֹנִים שֶׁמְּגַמְגְּמִים עַל עִקַּר דִּינוֹ דְּמָגֵן אַבְרָהָם, דְּאֶפְשָׁר כֵּיוָן דְּעֶצֶם הַבְּרָכָה הוּא דְּאוֹרַיְתָא הֶחְמִירוּ חֲכָמִים בִּסְפֵקוֹ אֲפִלּוּ בְּשִׁעוּרָא דְּרַבָּנָן [עַיֵּן צְלַ״ח בְּרָכוֹת כ וּבִגְדֵי יֶשַׁע], אֲבָל דִּבְרֵי הַחִנּוּךְ סִימָן תל הָוֵי תְּיוּבְתַּיְהוּ: ה **יח.** אֶבֶן הָעוֹזֵר וְדֶרֶךְ הַחַיִּים וּמָגֵן גִּבּוֹרִים: **יט.** מָגֵן אַבְרָהָם בְּסוֹף סָעִיף קָטָן ט, וְהַפְּרִי מְגָדִים אַסְבַּר לָן דִּבְרֵי הַמָּגֵן אַבְרָהָם בְּפָנִים אֲחֵרִים, וְלַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי הַטַּעַם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי: **כ.** רֹב אַחֲרוֹנִים: **כא.** ט״ז וְאֵלִיָּה רַבָּה בְּשֵׁם כַּמָּה פּוֹסְקִים וּמָגֵן גִּבּוֹרִים וְתִפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְגַם דַּרְכֵי מֹשֶׁה הֶעְתִּיק שִׁעוּר זֶה: **כב.** מָגֵן אַבְרָהָם וְדֶרֶךְ הַחַיִּים וְחַיֵּי אָדָם: ו **כג.** נִזְכָּר בַּפּוֹסְקִים בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת: **כד.** עַיֵּן בֵּאוּר הֲלָכָה (אוֹת ב):

משנה ברורה <מהדורת אור החיים> - ב / כהן, ישראל מאיר בן אריה זאב (עמוד 183) 34170 הודפס מאוצר החכמה

אוצר החכמה 34170

קפה לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּקוֹל רָם, וְיֶתֶר פְּרָטִים בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. וּבוֹ ה׳ סְעִיפִים:

א. [א]בִּרְכַּת הַמָּזוֹן נֶאֱמָרָה (א) בְּכָל לָשׁוֹן: **ב.** [ב]צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו מַה שֶּׁמּוֹצִיא [א]בְּשְׂפָתָיו. וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו יָצָא, [ג]וּבִלְבַד שֶׁיּוֹצִיא (ב) בִּשְׂפָתָיו: **ג.** [*א][ד]יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר דְּבַעַל הַבַּיִת עִם בָּנָיו וְאִשְׁתּוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ (ג) בְּקוֹל רָם כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ בְּבִרְכָתוֹ: **ד.** [ה]אֲפִלּוּ נִשְׁתַּכֵּר כָּל כָּךְ עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּרָאוּי, (ד) יָכוֹל לְבָרֵךְ [ו]בִּרְכַּת הַמָּזוֹן: **ה.** (ה) [*ב][ז]אִם בֵּרַךְ וְהָיְתָה צוֹאָה כְּנֶגְדּוֹ

א סוֹטָה לב. ב בְּרָכוֹת טו. ג לְפֵרוּשׁ רַשִׁ״י וּלְפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ יוֹנָה שָׁם וְהָרֹא״שׁ. ד כָּל בּוֹ. ה טוּר בְּשֵׁם יְרוּשַׁלְמִי פֶּרֶק קַמָּא דִּתְרוּמוֹת. ו עֵרוּבִין סד.

בְּאֵר הֵיטֵב

א. בִּשְׂפָתָיו. אֲבָל אִם הִרְהֵר בּוֹ לֹא יָצָא, וְנִרְאֶה לִי דְּאִם מֵחֲמַת חֹלִי אוֹ אֹנֶס אַחֵר קָרָא בְּלִבּוֹ יָצָא, כְּמוֹ בַּעַל קֶרִי, מָגֵן אַבְרָהָם. מָצָאתִי לָמָּה אֵין ף בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, לְפִי שֶׁכָּל מִי שֶׁבֵּרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּכַוָּנָה אֵין שׁוֹלֵט בּוֹ לֹא אַף וְלֹא קֶצֶף וְכוּ׳ וּמְזוֹנוֹתָיו מְצוּיִין לוֹ בְּרֶוַח וּבְכָבוֹד כָּל יָמָיו, סֵפֶר הַחִנּוּךְ, עֲטֶרֶת זְקֵנִים. וְהַמְדַקְדֵּק יִזָּהֵר לְבָרֵךְ דַּוְקָא תּוֹךְ הַסֵּפֶר וְלֹא בְּעַל פֶּה, בַּ״ח [כָּתַב בְּסֵפֶר חֲסִידִים, מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁמֵּת וְנִתְגַּלָּה בַּחֲלוֹם לְאֶחָד מִקְּרוֹבָיו וְאָמַר לוֹ בְּכָל יוֹם דָּנִין אוֹתִי עַל שֶׁלֹּא הָיִיתִי מְדַקְדֵּק לְבָרֵךְ כָּל הַבְּרָכוֹת בְּכַוָּנַת הַלֵּב כו׳, עַיֵּן שָׁם וּבְסֵפֶר אֵלִיָּה רַבָּה]: **ב. בִּרְכַּת הַמָּזוֹן.** עַיֵּן סִימָן צט סָעִיף א. וּלְכַתְּחִלָּה יְבָרֵךְ קֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי כָּךְ, עַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם:

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

(א) בִּשְׂפָתָיו. עַיֵּן בְּאֵר הֵיטֵב. וּבְסֵפֶר חֲרֵדִים כָּתַב דְּרֹב הַפּוֹסְקִים הִסְכִּימוּ דְּאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו לֹא יָצָא, וֶהֱבִיאוֹ בִּרְכֵּי יוֹסֵף:

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

אָדָם, [כה]אֶלָּא כָּל אֶחָד יוֹדֵעַ שְׂבִיעָתוֹ, וְאִם דַּרְכּוֹ תָּמִיד לֶאֱכֹל כְּדֵי מִחְיָתוֹ לְבַד, גַּם זֶה נֶחְשָׁב שְׂבִיעָה:

קפה א (א) בְּכָל לָשׁוֹן. דִּכְתִיב וּבֵרַכְתָּ, [א]בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה מְבָרֵךְ, וְדַוְקָא שֶׁמֵּבִין בְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן [בֵּאוּר הֲלָכָה (אות א) לְעֵיל בְּסִימָן סב, עַיֵּן שָׁם] וְכָתַב הַבַּ״ח בְּסִימָן קצג דְּכָל זֶה מִצַּד הַדִּין, וּלְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר בָּעִינַן דַּוְקָא לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. כָּתַב בְּסֵפֶר הַחִנּוּךְ, כָּל הַזָּהִיר בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, מְזוֹנוֹתָיו מְצוּיוֹת לוֹ כָּל יָמָיו בְּכָבוֹד. וְהַמְדַקְדֵּק יִזָּהֵר לְבָרֵךְ לְכַתְּחִלָּה תּוֹךְ הַסֵּפֶר וְלֹא בְּעַל פֶּה. כָּתַב בְּסֵפֶר חֲסִידִים, מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁמֵּת, וְנִתְגַּלָּה בַּחֲלוֹם לְאֶחָד מִקְּרוֹבָיו וְאָמַר לוֹ, בְּכָל יוֹם דָּנִין אוֹתִי עַל שֶׁלֹּא הָיִיתִי מְדַקְדֵּק לְבָרֵךְ כָּל הַבְּרָכוֹת בְּכַוָּנַת הַלֵּב וְכוּ׳, עַיֵּן שָׁם: **ב (ב) בִּשְׂפָתָיו.** אֲבָל אִם הִרְהֵר בְּלִבּוֹ לֹא יָצָא. וְאִם מֵחֲמַת חֹלִי אוֹ אֹנֶס אַחֵר בֵּרַךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּלִבּוֹ, יָצָא [מָגֵן אַבְרָהָם]. וְעַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן סב בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה סָעִיף קָטָן ז שֶׁבֵּרַרְנוּ דְּהַאי יָצָא, לֹא לְגַמְרֵי קָאָמַר, דְּהָא קַיְמָא לָן הִרְהוּר לָאו כְּדִבּוּר דָּמֵי, אֶלָּא רוֹצֶה לוֹמַר, דְּעַל כָּל פָּנִים בְּשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ יְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִקְבַּע לוֹ שָׂכָר עֲבוּר זֶה, אֲבָל בְּעֶצֶם אֵינוֹ יוֹצֵא, וְעַל כֵּן כְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק הָאֹנֶס, אִם עֲדַיִן לֹא נִתְעַכֵּל הַמָּזוֹן יְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְעַיֵּן בְּמַה שֶּׁכָּתַבְנוּ שָׁם בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה וּבְבֵאוּר הֲלָכָה (אות ג-ה) בְּכָל הַסָּעִיף, כִּי הַכֹּל שַׁיָּךְ לְכָאן: **ג (ג) בְּקוֹל רָם.** הַיְנוּ, כְּשֶׁאֵינָם בְּקִיאִים בְּעַצְמָם לְבָרֵךְ וְהֵם יוֹצְאִים בִּשְׁמִיעָתָם מִמֶּנּוּ. [ב]וְיֵשׁ שֶׁכָּתְבוּ דְּטוֹב לְעוֹלָם לְבָרֵךְ בְּקוֹל רָם, כִּי הַקּוֹל מְעוֹרֵר הַכַּוָּנָה, וּבִפְרָט אִם הוּא שַׁבָּת אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, לֹא יִשְׁכַּח עַל יְדֵי זֶה לְהַזְכִּיר מֵעֵין הַמְּאֹרָע: **ד (ד) יָכוֹל לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן.** דִּכְתִיב וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ, וַאֲפִלּוּ מְדֻמְדָּם [יְרוּשַׁלְמִי], פֵּרוּשׁ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּרָאוּי, וּמִוְשָׂבָעְתָּ קָדֵיק לֵהּ, [ג]שֶׁמָּצוּי כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁאַחַר שְׂבִיעָה הָאָדָם עוֹמֵד שִׁכּוֹר, וַאֲפִלּוּ הָכִי חִיְּבַתּוּ הַתּוֹרָה לְבָרֵךְ. וְעַיֵּן לְקַמָּהּ מַה שֶּׁנִּכְתַּב בָּזֶה: **ה (ה) אִם בֵּרַךְ וְהָיְתָה וְכוּ׳.** רוֹצֶה לוֹמַר, [ד]דְּבִתְפִלָּה קַיְמָא לָן לְעֵיל בְּסִימָן עו בְּמִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וּמָצָא צוֹאָה כְּנֶגְדּוֹ אוֹ בְּצִדּוֹ תּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹתָיו בְּמָקוֹם שֶׁהָיָה רָאוּי לְהִסְתַּפֵּק, וּפָשַׁע וְלֹא בָּדַק, שֶׁצָּרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהִתְפַּלֵּל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה, וְכֵן הוּא הַדִּין לְעִנְיַן קְרִיאַת שְׁמַע, וְנִסְתַּפְּקוּ הַתּוֹסָפוֹת וְהָרֹא״שׁ אִם גַּם בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן אָמְרִינָן הָכִי, אוֹ דִּלְמָא שָׁאנֵי בִּרְכַּת הַמָּזוֹן דְּקִלָּא מֵהָתָם, דַּהֲרֵי בְּשָׁתוּי אַף שֶׁיָּכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ קַיְמָא לָן דְּאַל יִתְפַּלֵּל וּלְעִנְיַן בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וַדַּאי מֻתָּר בְּשָׁתוּי:

בֵּאוּר הֲלָכָה

הַר״י וְהָרַבֵּנוּ יְרֻחָם. וּבֶאֱמֶת כִּי עִקַּר שִׁיטָה זוֹ לַחֲלֹק בֵּין כַּזַּיִת לְכַבֵּיצָה מְגֻמְגֶּמֶת מְאֹד, דַּהֲרֵי כָּל הָרִאשׁוֹנִים פָּסְקוּ כְּרַ׳ מֵאִיר דְּאָמַר בִּכְזַיִת, וּמִמָּה נַפְשָׁךְ, אִי פְּלוּגְתַּיְהוּ מִדְּרַבָּנָן וּקְרָאֵי אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת בְּדַף מח, בֵּין כַּזַּיִת בֵּין כַּבֵּיצָה אֵינָם כִּי אִם מִדְּרַבָּנָן, וְאִי נֵימָא דִּבְקְרָאֵי פְּלִיגֵי, אִם כֵּן לְמַאי דְּפָסְקִינָן כְּרַ׳ מֵאִיר, מִן הַתּוֹרָה בִּכְזַיִת סַגֵּי וְלֹא בָּעִינָן כְּלָל כַּבֵּיצָה. וְדֹחַק גָּדוֹל לוֹמַר דִּלְעוֹלָם לְרַ׳ יְהוּדָה מִדְּאוֹרַיְתָא סַגֵּי בְּכַבֵּיצָה אֲבָל ר׳ מֵאִיר פָּלֵיג עֲלֵהּ וּסְבִירָא לֵהּ דְּמִדְּרַבָּנָן מְבָרְכִין גַּם אַכְּזַיִת, דְּזֶה לֹא מַשְׁמַע כְּלָל. וּבֶאֱמֶת דִּבְרֵי הָרַבֵּנוּ יוֹנָה שָׁם סְתוּמִים מְאֹד, וְכֵן דִּבְרֵי הָרַבֵּנוּ יְרֻחָם מְקֻצָּרִים יוֹתֵר מִדַּאי וְלֹא הֵבִיא כְּלָל לְדַעַת הַפּוֹסְקִים בָּזֶה גַּם דִּבְרֵי רַבּוֹ הָרֹא״שׁ, וְאֶפְשָׁר דְּטָעוּת סוֹפֵר יֵשׁ בִּדְבָרָיו]. וְאַף עַל פִּי כֵן שִׁיטַת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וּמָגֵן אַבְרָהָם לֹא בְּרִירָא כְּלֵי הַאי, עַיֵּן בִּירֵאִים סִימָן כד דַּעְתּוֹ דְּמִן הַתּוֹרָה סַגֵּי בִּכְזַיִת, וְכֵן כָּתַב בְּשֵׁם הַקַּדְמוֹן ר׳ הוּנָא רֵישׁ כַּלָּה, וְכֵן הוּא דַּעַת הָרַאֲבַ״ד בְּהַשָּׂגוֹתָיו פֶּרֶק ה מֵהִלְכוֹת בְּרָכוֹת, וְהָרַשְׁבָּ״א בְּפֶרֶק ג דִּבְרָכוֹת הֵבִיאוֹ גַּם כֵּן וְכָתַב שֶׁדְּבָרָיו נִרְאִין, וְכֵן הוּא דַּעַת הָרַמְבַּ״ן שָׁם בְּמִלְחָמוֹת, עַיֵּן שָׁם, וְכֵן דַּעַת ר״י מִקּוֹרְבֵּי״ל דִּכְזַיִת הָוֵי מִדְּאוֹרַיְתָא, מוּבָא בְּתוֹסְפוֹת ר׳ יְהוּדָה עַל בְּרָכוֹת. **וְדַע** עוֹד, דְּאַף לְשִׁיטַת רֹב הַפּוֹסְקִים דְּבָעִינָן שְׂבִיעָה מַמָּשׁ, מִכָּל מָקוֹם בְּחוֹלֶה אוֹ זָקֵן, אוֹ שֶׁכְּבָר אָכַל מִקֹּדֶם וְהוּא שָׂבֵעַ עַל יְדֵי כַּזַּיִת אוֹ בְּכַבֵּיצָה, לְכֻלֵּי עָלְמָא מְחֻיָּב מִן הַתּוֹרָה לְבָרֵךְ כֵּיוָן דְּמִכָּל מָקוֹם הוּא שָׂבֵעַ [רַדְבַּ״ז חֵלֶק שִׁשִּׁי סִימָן ב׳ אֲלָפִים רכד, וּמוּבָא בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה סִימָן קצז]. **וְהִנֵּה** רָאִיתִי בִּפְרִי מְגָדִים שֶׁכָּתַב דְּמִסְתַּבְּרָא לוֹ דְּבָעִינָן שְׂבִיעָה מִפַּת לְבַד וְאָז הוּא חַיָּב מִן הַתּוֹרָה, וְנִרְאֶה לִי פָּשׁוּט דְּאֵין כַּוָּנָתוֹ בְּמִי שֶׁאוֹכֵל אֵיזֶה דָּבָר לְלַפֵּת אֶת הַפַּת, דְּזֶה פְּשִׁיטָא דְּמִצְטָרֵף שֶׁכֵּן הוּא דֶּרֶךְ אֲכִילָה [עַיֵּן בְּרָכוֹת מא מֵסֵב וְאוֹכֵל בִּלְפְתָּן], אֶלָּא בְּשֶׁאָכַל שְׁאָרֵי דְּבָרִים בִּפְנֵי עַצְמָן. וְהִנֵּה מִלְּשׁוֹן רַדְבַּ״ז הַנַּ״ל מַשְׁמַע לִכְאוֹרָה דְּאִם כְּבָר אָכַל אֵיזֶה דָּבָר וְסִיֵּם שְׂבִיעָתוֹ עַל יְדֵי אֲכִילַת כַּזַּיִת פַּת, מְהַנֵּי לְחִיּוּב מִן הַתּוֹרָה, דְּאִי מַיְרֵי שֶׁאָכַל מִקֹּדֶם גַּם כֵּן פַּת פְּשִׁיטָא דְּחַיָּב, אַךְ יֵשׁ לִדְחוֹת, דְּמַיְרֵי שֶׁאָכַל פַּת מִקֹּדֶם לָזֶה וּבֵרַךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וּמִכָּל מָקוֹם הוּא חַיָּב עַתָּה מִן הַתּוֹרָה לְבָרֵךְ כֵּיוָן שֶׁעַל כָּל פָּנִים הוּא שָׂבֵעַ מִמֵּידֵי דְּזַיִן, וְדוּמְיָא דְּזָקֵן אוֹ חוֹלֶה (וְגַם בְּלָאו הָכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר דְּלֹא נוּכַל לְפָטְרוֹ מִן הַתּוֹרָה עַל יְדֵי בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁבֵּרַךְ מִתְּחִלָּה, דְּאָז הֲלֹא פָּטוּר הָיָה מִן הַתּוֹרָה):

קפה ג [*א] **יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר וְכוּ׳.** עַיֵּן בְּמָגֵן אַבְרָהָם שֶׁהִקְשָׁה, הֲרֵי מִלְּתָא דִּפְשִׁיטָא הִיא וְלָמָּה כָּתַב זֶה בְּשֵׁם יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, וְהַנָּכוֹן כְּמוֹ שֶׁתֵּרֵץ בְּבִרְכֵּי יוֹסֵף וּנְהַר שָׁלוֹם, דְּהַאי יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר סְבִירָא לֵהּ כְּשִׁיטַת רַשִׁ״י דְּיָכוֹל לְהוֹצִיאָם אֲפִלּוּ אִם אֵינָם מְבִינִים כְּלָל הַלָּשׁוֹן, וְהוֹכִיחַ זֶה מִכָּל בּוֹ גּוּפָא, שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹבֵעַ מְקוֹר דִּין זֶה. וּלְהָכִי כָּתַב הַמְחַבֵּר בְּשֵׁם יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, מִשּׁוּם דִּלְעִקַּר הַדִּין סְבִירָא לֵהּ לְהַמְחַבֵּר כְּשִׁיטַת שְׁאָרֵי פּוֹסְקִים הַמַּחְמִירִין בָּזֶה, וּכְדִלְקַמָּן בְּסִימָן קצג סָעִיף א, וְאַף עַל פִּי כֵן הֶעְתִּיקוֹ מִשּׁוּם דְּעַל כָּל פָּנִים זֶה עָדִיף מִמַּה שֶׁלֹּא יְבָרְכוּ לְגַמְרֵי, דְּיוֹצֵא עַל כָּל פָּנִים לְדֵעָה זוֹ, וְעַיֵּן בְּטַ״ז שָׁם סָעִיף קָטָן ב:

ה [*ב] **אִם בֵּרַךְ וְהָיְתָה צוֹאָה כְּנֶגְדּוֹ וְכוּ׳.** עַיֵּן בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה, וְהוּא מֵהַלְּבוּשׁ. וְלִכְאוֹרָה מַשְׁמַע מִזֶּה דְּאִם הָיָה נוֹדַע לוֹ מִתְּחִלָּה וְעָבַר עַל זֶה לֹא הָיוּ מִסְתַּפְּקִים בָּזֶה, כֵּיוָן דְּעָבַר לְכַתְּחִלָּה בְּשָׁאָט נֶפֶשׁ עַל אִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא בְּוַדַּאי חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, וְאַךְ בָּזֶה שֶׁבֶּאֱמֶת שׁוֹגֵג הָיָה שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁיֵּשׁ כָּאן צוֹאָה, וְאַךְ שֶׁחָטָא בָּזֶה שֶׁפָּשַׁע וְלֹא בָּדַק, בָּזֶה מִסְתַּפְּקִים אוּלַי לֹא קָאָמַר הַגְּמָרָא רַק לְעִנְיַן תְּפִלָּה דַּחֲמִיר טְפֵי וְלֹא בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. אַךְ מִפְּרִי מְגָדִים לְעֵיל בְּסִימָן עו מַשְׁמַע שֶׁהוּא מְפָרֵשׁ לְסָעִיף זֶה כִּפְשָׁטֵהּ, דַּאֲפִלּוּ בְּנוֹדַע לוֹ מִתְּחִלָּה מִסְתַּפְּקִים. וְהִנֵּה מֵהַתּוֹסָפוֹת וְכֵן מֵחִדּוּשֵׁי

שַׁעַר הַצִּיּוּן

כה. וְלִכְאוֹרָה מַשְׁמַע מִלְּשׁוֹנוֹ דְּאִם הוּא אִישׁ רַעַבְתָּן וְאֵינוֹ שָׂבֵעַ כִּי אִם בַּאֲכִילָה מְרֻבָּה מְאֹד אֵינוֹ מִתְחַיֵּב כִּי אִם לְפִי שְׂבִיעָתוֹ, וּמֵרַבּוֹתָיו שֶׁל רַשִׁ״י [בְּרָכוֹת מ״ב] מַשְׁמַע דְּתָלוּי לְפִי אֲנָשִׁים אֲחֵרִים, כֹּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִקְבֹּעַ סְעוּדָה בְּשִׁעוּר הַזֶּה מִקְּרֵי שְׂבִיעָה:

קפה א א. גְּמָרָא: **ג** ב. אֵלִיָּה רַבָּה בְּשֵׁם רֵאשִׁית חָכְמָה: **ד** ג. תַּלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה: **ה** ד. כֵּן מַשְׁמַע בַּלְּבוּשׁ דְּעַל זֶה מִסְתַּפֵּק הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ. וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הֲלָכָה (אות ב):

משנה ברורה <מהדורת אור החיים> - ב / כהן, ישראל מאיר בן אריה זאב (עמוד 184) 34170 הודפס מאוצר החכמה

הנהוג בלא יו"ד דהיינו יו"ד בסגול וד' בשוא הוי משמע רק חד ידא והשתא דכתיב בלא יו"ד וביקוד כאלו כתב יו"ד כי הציר"י מושך יו"ד כאלו נכתב מורה תרתי וק"ל:

סעיף ז אין נותנים כוס של ברכה אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יבורך א"ת יבורך אלא יברך:

סימן קפד

בט"ז סק"א מקשה מנ"ל דין זה שלא נמצא בש"ס דלמא גם ב"ש מודה דיצא בדיעבד ותירוצו דחוק עד למאוד שמייתי ראיה מרבה בב"ח דאי בדיעבד יוצא לא ה"ל למטרח לחזור וזה אין הדעת סובל מאחר דרבה בב"ח היה שכח אלא שהחמיר על עצמו וא"כ ממ"נ אי מקרי זה דיעבד מאחר שהחבורה לא רצו להמתין יקשה ל"ל לאטרוחי הרי הוא שכח והוי דיעבד ואי מיקרי לכתחילה מאחר שעדיין לא בירך א"כ דבריו מעיקרא ליתא, ואם תאמר שבאמת לא היה מחויב אלא שהיה מחמיר על עצמו א"כ נמי אין להוכיח מיניה מאחר שעשה מצד חומרא ובר מן כל דין הרי עשה תחבולה שהמתינו למה יקרא דיעבד, ונ"ל ראיה ברורה מדברי רב זביד שאמר שלא אליבא דהלכתא וא"ל דאשמועינן לב"ש דאפילו בשוגג חייב להחזיר הא בהדיא שכח תנן כדמקשה הש"ס אלא ע"כ ר"ז אשמועינן כי היכי דלב"ה יש חילוק בין שוגג למזיד לענין לכתחלה ה"ה לב"ש דפסקינן כוותיה במזיד נחית חד דרגא דאפילו בדיעבד לא יצא ואפילו תאמר דאין זה דיוק כ"כ שהרי מר"ז ידיעינן דפסקינן כב"ש ואי לא ר"ז ה"א דהלכה כב"ה כמו בכ"מ אבל מדנקט ר"ז מחלוקת בשכח וקשה קושית הגמ' פשיטא שכח תנן והוצרך לתרץ דה"א לרבותא דב"ש אתי לאשמועינן וקשה הלא ב"ש במקום ב"ה אינה משנה אלא ש"מ דהלכה כב"ש דמ"מ יקשה הל"ל סתם הלכה כב"ש א"ו נקט חדא דאשמועינן מיניה תרתי דפסקינין כב"ש ופירוש פלוגתייהו וי"ל הוכחה גמורה וברורה דהגמ' קאמר וחד עביד במזיד כב"ה ואכלי אריה וקשה טובא להבין לשון הגמ' דהאיך עביד במזיד כב"ה הלא במזיד ב"ה מודה לב"ש והוצרך לדחוק דעביד במזיד כמו שפסק ב"ה בשוגג זה דוחק גדול דה"ל להגמ' לפרש הכי ולא למסתם אע"ג מצינו כיוצא בו בחולין דהורה בטרפחת כרבי בזפק ובשבת פרק כירה הורה במנורה כר"ש בנר ע"כ מפרש בגמ' דברי הברייתא הכי אבל לא סתמא דגמ' יאמר הכי דלא מצינו כן בשום דוכתא בש"ס זולת אותן מקומות הנ"ל ושם מפרש הגמ' הכי ול"ל להגמ' לומר הכי א"ו כוונת הגמ' דעביד כב"ה היינו לאחר שכבר בירך סמך על ב"ה שיצא דס"ל לב"ה דבדיעבד יצא ואי הוי הלכתא הכי למה נענש הלא יצא בדיעבד א"ו דהלכתא אפילו בדיעבד לא יצא ולכך אכלי אריה וזה ברור ודו"ק:

סעיף ב בד"א כשאין לו פת ואם וכו'. מג"א סק"ג כ' הרב"י סימן קע"ח דזהו להפוסקים כר"ח וכו' ונ"ל דה"ק וכו' והנה הקושיא על המחבר י"ל דודאי המג"א לשיטתו אזיל דס"ל בסימן קע"ח סק"ד בהניח שם מקצת חביריו צריך לחזור למקומו מקשה שפיר אבל לפמ"ש לעיל שאין ראייתו מוכרעת ויכול המחבר לסבור בהניח שם מקצת חבירים א"צ לחזור למקומו א"כ כאן לק"מ די"ל דהמחבר איירי בהניח שם מקצת חבירים דא"צ לחזור אבל באמת דאם זה כוונתו לא ה"ל לסתום אלא לפרש, אבל באמת לדינא נ"ל כמ"ש בתירוץ ראשון כיון שיצא בשוגג ולא הוי היסח הדעת ומותר לאכול בלא ברהמ"ז בזה גם הרמב"ם מודה אבל תירץ השני תמוה מאוד כמו שמקשה בעצמו לדעת הרא"ש הוא ברכה לבטלה וסברתו דחוי מאוד הא כבר הכריע הב"י כהרמב"ם ומה בכך ומאי יהיה פועל בברכתו השנייה שרוצה לצאת לדעת הרא"ש ולדעת הרא"ש הוא גורע הרבה דמברך ברכה לבטלה והוי שתיקתו יפה מדיבורו, וגם בדין זה לא מהני ליה מידי כי מאחר שיצא בשוגג א"כ אפילו להרא"ש בדיעבד יוצא אלא לכתחילה יחזור למקומו א"כ בשלמא אם אוכל בלא ברהמ"ז תחילה נקרא זה

בגדי ישע - א / ווינר, ישעיהו בן שמחה (עמוד 188) 34170
הודפס מאוצר החכמה

מקומו משא״כ אם כבר בירך ונסתלקה אכילתו הראשונה ונחשב לו בחשבון שלא בירך ברהמ״ז במקומו אפילו אוכל אח״כ ומברך אפ״ה יהיה נחשב לו שלא בירך ברהמ״ז במקומו, הגע עצמך אם אירע שלאחר יום או יומים אכל במקום הראשון ובירך שם וכי נחשב לו שבירך במקומו אפילו על אכילה שהלך ממנו זה לא יאמר שום אדם כן נמי כאן מאחר שבירך בתחילה נסתלקה מעשה הראשון ונחשב אכילה שנייה כאלו אכלו אחר ימים מרובים וע״כ תמיה נשגבה על האי גאון שכתב דברים כאלה וצע״ג ליישבם ודו״ק:

סעיף ד אכל וא״י אם בירך ברהמ״ז וכו׳. כ׳ המג״א סק״ח דוקא כשהוא שבע דאם לא אכל אלא כזית אינו אלא מדרבנן א״כ א״צ לברך בספק ובברכה ד׳ הסכים לאמרו דלא לייתי לזלזולי ביה ובאמת יש לספקו בתרווייהו, והנה לברר בהיפוך האי ספק י״ל דמוכח ממתניתין כיון דעיקר ברהמ״ז דאורייתא יש להם דין דאורייתא דאמרינן בפרק מ״ש בעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו דברכה ראשונה הוי מדרבנן משא״כ ברכה אחרונה דהוי דאורייתא ואי אמרינן דברכה רביעית או אם לא אכל אלא כזית יש להם דין דרבנן קשה לפלוג וליתני בדידיה בברהמ״ז עצמו בין ג׳ ברכות לרביעית או בין אכל כזית ובין אכל כדי שביעה אע״כ נ״ל כיון דעיקר ברהמ״ז דאורייתא יש להם דין דאורייתא וא״כ ב״ק מחויב בהן וה״ה הכא, אבל אין זה הוכחה גמורה דיש לדחות דלמא ס״ל להמתניתין דברכה רביעית ג״כ דאורייתא שהרי יש כמה תנאים סוברים כן בפרק ג׳ שאכלו דף מ״ה ע״ב ואי משום דה״ל לחלק בין אכל כדי שביעה הוי מוכרח להאריך כמו ששנה עכשיו הוא בלשון קצר, א״נ י״ל לתרץ התרי גווני בחדא סברא י״ל דהמתניתין רצה לאשמועינן תרי דינים שהרי יש לטעות דברכה שלפניו הוי מדאורייתא כמו שמבואר בר״פ כ״מ משום דאתיא מק״ו שהיא מידה בתורה הלמד ממנה הוא דאורייתא והוכיח התוס׳ דלאו ק״ו הוא מההיא מתניתין וא״כ אשמועינן תרתי דמאי שהוא ספק דאורייתא מברך ולא בספק דרבנן והיא גופא שברכה ראשונה דרבנן ואי הוי נקט חדא מהנך גווני הנ״ל לא הוי נשמע דין השני:

מג״א סק״ט עד שיתעכל וכו׳. דס״ל דזוהי אליבא דר״ל אבל אנן קיימ״ל כר״י פירוש דבגמ׳ קאמר כמה שיעור עיכול ר״י אמר כל זמן שאינו רעב מאותו אכילה ור״ל אמר כ״ז שיצמא מחמת אכילתו והאמר ר״ל ד׳ מילין כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת וא״כ לא נזכר האי שיעור אלא אליבא דר״ל ואם כן לשיטות רש״י וודאי פליג ר״י על ר״ל אבל לשיטות התוס׳ י״ל דלא פליגי באכילה מועטת שהוא ד׳ מילין ול״פ אלא באכילה מרובה ואם כן ה״ל להביאו אלא שי״ל מאחר שנקט ר״י כל זמן שאינו רעב וזה סגי לשער בין אכילה מרובה ובין אכילה מועטת ע״כ לא הוצרכו להביאו אבל לדידן דלא בקיאין כל כך בשיעורים לשער יפה כתב אבודרהם שיכול לשער עד ד׳ מילין וק״ל:

סימן קפה

מג״א סק״א ובלבד שיוציא וכו׳. הנה הש״ע כתב כן לאפוקי מדעת הרמב״ם דס״ל דאם מהרהר בלבו יצא והמג״א כ׳ דאם מחמת חולי או אונס יוצא כמו בעל קרי, וקשה טובא להבין היכי איירי אי לא עבר האונס עד אחר שנתעכל המזון דמה אתי לאשמועינן דיצא דמה ה״ל למעבד הא כבר נתעכל המזון אלא ע״כ צ״ל דמיירי אפילו קודם שנתעכל המזון עבר האונס אפ״ה כתב דיצא בהרהור וא״צ לברך אח״כ וצ״ל דס״ל דהרהור כדיבור דמי ומגמ׳ מוכח להיפוך דאיתא בגמ׳ דברכות דף כ׳ ע״ב בעל קרי מהרהר בלבו וכו׳ אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדיבור דמי וכו׳ ואלא מאי הרהור לאו כדיבור דמי למה מהרהר אלא כדי שלא יהא כל העם עוסקים בתורה והוא יושב ובטל וכן הלכה שם כר״ח ולא כרבינא, ולפ״ז מוכח דאם טבל עצמו קודם שנתעכל המזון אע״פ שהרהור בלבו צריך לחזור ולברך דאל״כ למה להש״ס